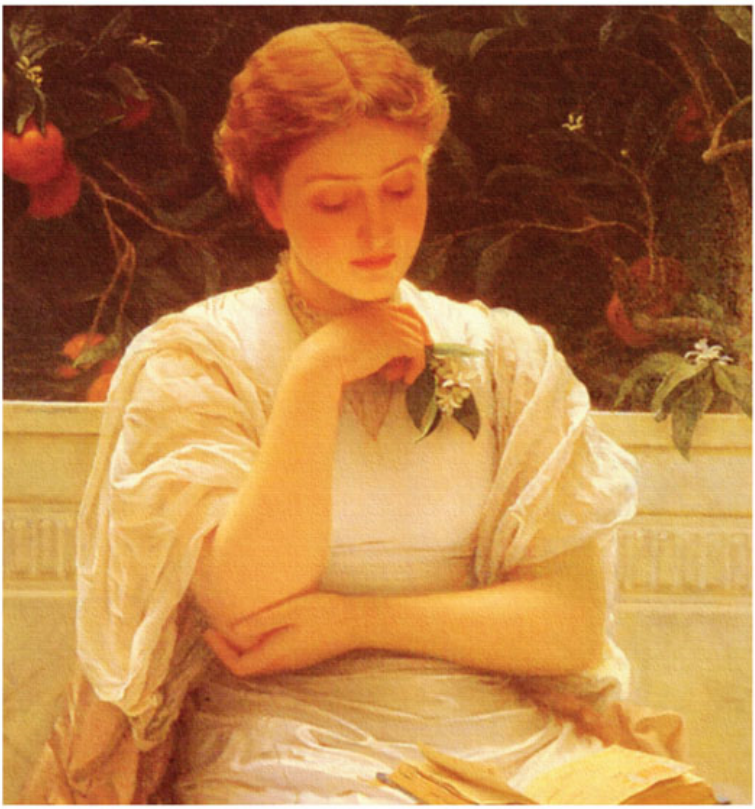
HALİDE EDİB ADIVAR

HANDAN

ROMAN

CAN

Halide Edib Adıvar
HANDAN

Can Yayınları: 1683

© Halide Edib Adıvar eserleri hak sahipleri, 2007
© Can Sanat Yayınları Ltd. Şti., 2007

1. basım: 1912
Can Yayınları'nda 1. basım: Kasım 2007
4. basım: Ekim 2009
Bu kitabın 4. baskısı 3000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayanlar: Mehmet Kalpaklı - G. Ezgi Korkmaz

Kapak tasarımı: Erkal Yavi
Kapak düzeni: Semih Özcan
Dizgi: Gülay Yıldız
Düzelti: Fulya Tükel

Kapak baskı: Çetin Ofset
İç baskı ve cilt: Şefik Matbaası

ISBN 978-975-07-0892-3

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33
http://www.canyayinlari.com
e-posta: yayineyi@canyayinlari.com

Halide Edib Adıvar
HANDAN

ROMAN

CAN YAYINLARI

HALİDE EDİB ADIVAR'IN
CAN YAYINLARI'NDAKİ
DİĞER KİTAPLARI

SİNEKLİ BAKKAL / *roman*
ATEŞTEN GÖMLEK / *roman*
MOR SALKIMLI EV / *anı*
TÜRK'ÜN ATEŞLE İMTİHANI / *anı*
VURUN KAHPEYE / *roman*
SON ESERİ / *roman*
YOLPALAS CİNAYETİ / *roman*
TATARCIK / *roman*
TÜRKİYE'DE ŞARK-GARP VE
AMERİKAN TESİRLERİ / *deneme*

Halide Edib Adıvar, 1884'te İstanbul'da doğdu. Üsküdar'daki Amerikan Kız Koleji'nde okudu. 1908'de gazetelere yazmaya başladığı, kadın haklarıyla ilgili yazılardan ötürü gericilerin düşmanlığını kazandı. 31 Mart Ayaklanması'nda bir süre için Mısır'a kaçmak zorunda kaldı. 1909'dan sonra eğitim alanında görev alarak öğretmenlik, müfettişlik yaptı. Balkan Savaşı yıllarında hastanelerde çalıştı. 1919'da Sultanahmet Meydanı'nda, İzmir'in işgalini protesto mitinginde etkili bir konuşma yaptı. 1920'de Anadolu'ya kaçarak Kurtuluş Savaşı'na katıldı. Kendisine önce onbaşı, sonra üstçavuş rütbesi verildi. Savaşı izleyen yıllarda Cumhuriyet Halk Fırkası ile siyasal görüş ayrılığına düştü. 1917'de evlendiği ikinci kocası Adnan Adıvar ile birlikte Türkiye'den ayrıldı. 1939'a kadar dış ülkelerde yaşadı. O yıllarda konferanslar vermek üzere Amerika'ya ve Mahatma Gandi tarafından Hindistan'a çağrıldı. 1939'da İstanbul'a dönen Adıvar 1940'ta İstanbul Üniversitesi'nde İngiliz Filolojisi Kürsüsü başkanı oldu, 1950'de Demokrat Parti listesinden bağımsız milletvekili seçildi. 1954'te istifa ederek evine çekildi ve 1964'te öldü.

SUNUŞ

1912 yılında *Tanin* gazetesinde tefrika edilen ve aynı yıl kitap olarak basılan *Handan*, Halide Edib'e asıl ününü kazandıran yapıtlarından biridir. İlk eşi Salih Zeki'den ikinci bir eş alma düşüncesine karşı çıkarak ayrılan ve aylarca hasta yattıktan sonra iyileşen, hatta bir ara İngiltere'ye seyahate giden yazar, o zamana kadar kullandığı Halide Salih imzasını bırakarak Halide Edib adını kullanmaya başlar. Yaşamının bu çalkantılı döneminde ve hemen sonrasında kaleme aldığı *Seviye Talib* (1910), *Handan* (1912) ve *Son Eseri* (1913) gibi romanlar, Halide Edib'in evlilik ve aşk ilişkilerini sorguladığı sosyal ve psikolojik yönleri ağır basan yapıtlarıdır.

Handan, Halide Edib'in çok sevilen romanlarındandır. Bu nedenle günümüze kadar pek çok baskısı yapılmıştır. Sadeleştirilerek, değiştirilerek yayınlanan bu metinler maalesef yazarın kaleme aldığı metinden farklıdır. Biz, bu basımda her zaman olduğu gibi yazar hayatta iken yapılan son baskıyı esas aldık, gerekli gördüğümüz yerlerde eski baskılara da başvurduk.

Günümüz okuyucusu için, gerekli görülen yerlerde sözcüklerin anlamları dipnotlarla açıklanmıştır.

Mehmet Kalpaklı - G. Ezgi Korkmaz

REFİK CEMAL'DEN SERVER'E

1 Mart 1318[1]

Evleniyorum Server, hem de kiminle olduğunu bilsen. Cemal Bey'in alafranga kızlarından biriyle! Unutamazsın değil mi, Kuzguncuk Tepesi'ndeki büyük evin kızlarını? Senin bize hafta başında geldiğin zamanlar onların gezmeye gidişini görmek için bazen çıkardık. O sıra ile kısa yeldirmeleri, serbest tavırları, hızlı İngilizceleriyle giden kızlar! Bilir misin, bunların sokakta İngilizce konuşmalarına ben itiraz ederdim de sen, "Kendi aralarında, ne var?" derdin. Komşuların mutaassıp omuz silkmeleriyle yeni dünya kızları dedikleri ve bütün alafranga deliliklerine rağmen mahallede hiçbir gence dönüp bakmayan bu kızlara senin bir zaafın vardı. Kâfir, o zamandan beri kâfirliği seversin; şimdi artık Paris'te, kadınlar hakkında bu sivri nazariyelerini yaşatan canlı numuneleri gördükten sonra bütün bütün başkalaşmışsındır; "aferin talihli köpek" diyeceksin.

Fakat ben hâlâ biraz muhafazakârım. İntihap ettiğim,[2] aralarında en sakin ve sessizi! Cemal Bey'in hareminin[3] hemşirezadesi.[4] Fakat onu da kendi çocuklarıyla beraber büyütüp aynı terbiyeyi verdiği için ona da mahalle Cemal Bey'in kızı diyor. Görücü giden halam bile

[1] 14 Mart 1902
[2] Seçtiğim.
[3] Karısının.
[4] Kız kardeşinin çocuğu.

muteriz[1] değil; hatta benim alafrangalığın ifratını[2] sevmediğimi onlara anlatmış ve bunda Cemal Bey'in haremi Sabire Hanım'ı kendine hemfikir bulmuştur. Kadın, Cemal Bey'in, çocuklarına verdiği terbiyeden pek de memnun değil, fakat şimdi evli ve bilmem nerede olan üvey kızının nüfuzuna atfediyor.[3] Yeğenine lazım gelen nasihatlerde bulunmuş. Resmimi Cemal Bey, müstakbel nişanlım Neriman'a bizzat göstermiş ve fikrini sormuş. Neriman hemen kabul etmiş. Bu benim korkak izzet-i nefsimi[4] azıcık okşadı.

Bilirsin ki ben kadınlar yanında sevilecek tiplerden değilim. Bunu her vakit hissederim. Evvela onların en adisine bile korkak ve uzak bir hürmet hissederim ve bu beni her türlü cesaretten meneder. Benim sessiz, durgun bir tavır altında hicabımı,[5] zaafımı onlar soğukluk ve metanet[6] addederler.[7] Bu serbest ve mükemmel kızlardan birinin beni beğenmesi kalbimde acayip bir sevinç uyandırdı. Cemal Bey'le gittim, görüştüm. Mültefit,[8] nazik ve saf çehreli bir adam. Gözlerinde anlayan, iştirak eden bir şefkat var ki, bana onu hemen sevdirdi. O da benden pek memnun görünüyordu. Biraz mahalle, bir halam, biraz da ben bu izdivacı[9] yapıyoruz. Evvelsi gün nikâh oldu. Nikâhtan sonra nikâhlımı görmeye gittim.

Azıcık kalbim atıyordu. Uzaktan gördüğüm sarışın, pembe genç kızla birdenbire bu kadar mahrem ve mukaddes bir rabıtada[10] bulunmak, bu o kadar garip, güzel, fakat ürkütücü bir histi.

Beni büyük salonda kabul ettiler. İyice bir salon. Fakat halam gibi sandalyeleri asker usulü, muntazam, du-

[1] İtirazcı.
[2] Aşırılığını.
[3] Bağlıyor.
[4] Gururumu.
[5] Utancımı.
[6] Dayanıklılık.
[7] Sayarlar.
[8] Güler yüz gösteren.
[9] Evliliği.
[10] İlişkide.

varlara dizmek âdetinde bir kadın mevcudiyeti hissediliyor. Yalnız salonun ortasına doğru üzerinde küçük palmiyeli, halı örtülü bir masa ve yanında yumuşak, koyu birkaç ihmalkâr[1] yastık atılmış bir koltuk! Hemen oradan bir kadının nazik ve tembel varlığı yeni çekilmiş gibi.

Cemal Bey redingotuyla[2] ayakta, yanında Sabire Hanım ve iki kızları beni kabul ettiler. Bu kadınlara ancak sathi[3] bir nazarla bakabildim. Şehper denilen genç kız ince, beyaz çehreli, siyah, pek siyah gözlü bir genç kız, dudaklarında istihzaya[4] benzer bir kıvrım var. Saffet solgun, mavi gözlü, beyaz tenli, açık sarı saçlı, şişmanca bir genç hanım. Sabire Hanım da müthiş bir Türk hanımı, çocuklarını, kocasını, evini amansız ağız kalabalığı ile kullanan bir Türk hanımı! Cemal Bey'in ara sıra lakırdı söylerken ona yarı müşfik, yarı korkak bir yan bakışı var. Nihayet nikâhlım geldi. Beyazlar içinde, beyaz bir melek; saf ela gözleri, parlak kumral saçları ve iyi, pek iyi, pek müşfik[5] tebessümüyle hemen kalbime girdi. Birdenbire sessiz ve müşfik bir hayat, bir cennet hayali gibi gözümün önünden geçti. Cemal Bey, genç kızın biraz büyücek, kalınca parmaklı beyaz ellerini elime verirken ruhumda bir yemin o genç kızın, yalnız o genç kızın olacağımı tekrar etti.

Mesudum, o dakikadan beri biraz dalgın fakat korkusuz mes'adet[6] duyuyorum, Server! Ruhumda nasıl iyi olmak kabiliyetleri uyanıyor, bilsen.

Yemeğe kadar biraz resmî idi; ailece oturduk. Cemal Bey odanın ortasındaki boş koltuğa bakarak sahibini takdim eder gibi:

— Ah Handan, bugün Handan olmalıydı, dedi. Ve o Handan derken Neriman'ın saf gözlerinde ıslak, derin

[1] Savsak.
[2] Arkası yırtmaçlı, etekleri uzun, çift sıra düğmeli, resmî erkek ceketi.
[3] Yüzeysel.
[4] Gizli veya ince alay.
[5] Sevecen.
[6] Mutluluk.

bir şefkat, bir arzu uçuyor, hemen kalbindeki en büyük hazineye beni iştirak ettirmek isteyerek böyle bir hazinesi olduğundan müftehir,[1] gözlerimin içine bakarak:

— Size Handan'ımızı tanıtacağız, diyordu.

Yalnız bu tezahürata üveyannesi pek o kadar hararetle iştirak etmiyordu.[2] Handan'dan bahsederken Neriman'a bakmadan gözlerinin içinde derin bir iğbirar[3] uyanıyordu. Yemeğe doğru resmiyetimizi bozan yine Handan lakırdısı oldu. O, kurumaz, bitmez bir membaa[4] benziyor. Cemal Bey, Handan'ın ta küçüklüğünden beri fevkalâdeliklerinden, hikâyelerinden, Neriman onun kabiliyetlerinden ve güzelliğinden bahsediyordu. Her şeyi sükûnetle dinleyen Sabire Hanım, lakırdı güzelliğe intikal edince[5] dayanamayarak:

— İnanmayınız Refik Bey, Handan her şey olabilir, akıllı bir kızdır, fakat güzel değildir, diyordu.

Ben de bu son şeye inanıyordum. Halam da onun güzel olmadığını söylemişti. Herhalde merakâver[6] bir kadın olacak.

O gün ayrılırken Cemal Bey, cuma ve pazar günleri nikâhlımı görmeye gelebileceğimi söyledi. Şimdi muntazaman cuma ve pazar gidiyorum. Ne kadar, ne kadar mesudum, Server. Artık bana kadınlarda işkence, kadınlarda ateş, kadınlarda gözyaşı olacağını söyleme! Eğer öyle kadın varsa ben o kadını sevmeyeceğim. Neriman, bütün kadınlığı, muhabbet[7] ve saadeti temsil eden Neriman, huzur, sükûnet veriyor ve daim verecek! Benim için de başka kadın ve aşk olmayacak.

Dün cuma idi; gittiğim zaman küçük hanımların bahçede olduklarını söylediler. Biraz yürüdüm. Evin arkasında bir düzlük, o düzlükte tenis [sahası] vardı. Üç

[1] Övünen.
[2] Katılmıyordu.
[3] Kırgınlık.
[4] Kaynağa.
[5] Geçince.
[6] Merak uyandıran.
[7] Sevgi.

genç kız beyaz kısa fistanları, başörtüleriyle birbirlerine toplarını fırlatıp duruyorlardı. Neriman beni görünce bütün açık ve sevgili yüzünden okunan bir saadetle koşarak geldi:

— Tenis oynar mısınız, dedi.

Oynamadığımı anlayınca azıcık inkisar-ı hayale[1] benzer bir şeyle elindeki topu, raketi bıraktı. Gittik bir ağacın altına oturduk. Bilmem her İngiliz deliliğini yapmadığımı duydukça bu çocuğun yüzünde bu gölge uçacak mı? Mamafih, bu gölge çabuk geçti. Yerini emniyet ve saadet ve bana haber vermek istediği bir şeyin sevinciyle yanan gözler...

— Handan'dan mektup aldım, dedi.

Benim dalgınca bir "ya" dememe karşı gözleri bütün bütün bulutlandı:

— Refik Bey, siz Handan'ı sevmiyor musunuz?

— Sevdiğimi mi istiyorsun?

— Evet.

— Niçin?

— Çünkü ben severim de onun için. Hem görsen mutlak, mutlak seversin, onu herkes sever.

— Gerçi senin sevmen bir sebep olabilir ama herkesin sevmesi değil. Ben herkesin sevdiğini hiç de sevmem, Neriman. Mutlak kendini beğenmiş olacak. Hem söyle, bu kadının faziletleri nedir, yavrum?

— Hiç de kendini beğenmiş değildir. Faziletleri mi? Ne bileyim ben! Eğer bundan beş vakit namazını, her sene orucunu kaçırmaz demek istersen pek değildir. İkide birde camilere gittiği de var ya. Fakat iyidir, yok yok, hem de fenadır, her şeydir, ne bileyim ben!

— Ne kadar seviyorsun, Neriman. Herhalde senin kadar güzel değildir, hem de yaşlı olacak!

Neriman kendi çehresinin Handan'dan güzel olmasına hükmettiğimi[2] tuhaf bulmuş gibi güldü, güldü.

---

[1] Hayal kırıklığına.

[2] Karar verdiğimi.

— Evet, benden üç yaş büyük. Yirmi üç yaşında.

— Ya güzelliği?

— Onu ben de bilmem!

— Fotoğrafı yok mu?

— Hiç kendine benzemez.

— Tarif et.

— Dur bakayım: Birçok kızıltılı, açıklı koyulu acayip saçları vardır. Saçlarını iyi düzeltir. Saçlarının renginde büyük büyük gözleri vardır.

— Çehresinin başka yerleri?

— Handan'ın çehresinde insan sade gözleriyle saçlarını görür, başka yerlerini düşünemez bile.

— Endamı, vücudu?

— Güzeldir.

— Boylu? Etli?

— Yok, yok, ne tuhafsınız! Orta, ince, fakat birçok inhina[1] hat ve güzel kımıldanış!

— Ben seni sade bir kız zannederim. Meğer nasıl sanatkâr ruhun varmış. Çirkin yeğenlere güzellik veriyorsun. Haydi beni de tarif et!

— .....

— Sükût ediyorsun. Ne düşünüyorsun?

— Bir gün Handan seni tarif ettiydi, onu düşünüyorum.

— Handan beni ne biliyor?

— Bir gün onunla sizin kapının önünden geçiyorduk. Kapınızın sarmaşıkları altında başınız açık, birisini bekliyordunuz. Karşıdan gelen sarışın, ince birine tebessüm ettiniz. (Bu sensin Server.) Handan bana o vakit:

— Ne güzel bir çehre, dedi. Esmer, zengin, sıcak akşamlara benziyor. Fakat yüzünün aşağı kısmı biraz manasız ve hatsız,[2] otuzundan sonra çok şişman olacak gibi!

— O kadar mı?

— O kadar.

---

[1] Yumuşak.

[2] Çizgisiz.

— Demek Handan kız olaydı onu da alabilecekmişim!

Neriman pek parlak bir şaka imiş gibi yine güldü, güldü.

Azıcık kızdım:

— Ne gülüyorsun, senin beğendiğini Handan beğenmez mi?

— Belki, fakat sizi beğenmez.

— Siz deme Neriman'cığım, niçin? Söyle!

— Ne bileyim ben, siz, şey... Sen onun beğendiği tipten değilsin. Yanındaki sarışın olsa neyse. Handan sarışınları sever.

Görüyorsun ya Server, sana bu mucize, bu bir tane Handan'ın zaafı olacakmış. Halbuki biz bu kızların yüzüne bile bakamayarak nasıl kızarır, utanırdık.

— Handan'ın kocası sarışın mı?

— Hiç değil, fakat o başka!

Handan'ın kocası daima Neriman'da, bütün ailede bir bulut yapıyor. Anlıyorum ki, ya sevişmiyorlar, yahut aile uyuşmuyor.

— Neriman, söyle, beni mi, Handan'ı mı çok seversin?

— İkinizi de.

— Birimizi biraz fazla?

— Hayır, dedi ve açık, saf çehresindeki Handan'a verilen derin rabıta ile ben de iktifa edecektim.[1] İşte bu biraz müşkül.[2] Belinden tuttum çektim:

— Beni nasıl sevdiğini ve nasıl seveceğini söyle, dedim.

Biraz düşündü. Ne düşündüğünü sordum.

— Aşkın Amentüsü'nü düşünüyorum.

— Bu nedir ve hangi fevkalade muharririn?[3]

— Handan'ın.

---

[1] Yetinecektim.
[2] Zor.
[3] Yazar.

Sonra Rumeli'nin yeşil ve koyu dağları arkasından son kızıllığıyla giden güneşe bakarak bütün akşamın derin samimiyetini içmiş gibi taze sesinde bir aşk vakarıyla söyledi:

...

İşte azizim Server, hayatımın en güzel ve metin bir vaatle başladığını gör. Gözlerinden öperim.

Refik Cemal

REFİK CEMAL'DEN SERVER'E

31 Mayıs 1318[1]

Artık bir aylık evliyim. Bu milyonlarca insanın gözümüzün önünde girdiği halde hâlâ hepimizin bir yabancı, müthiş ve tanınmamış bir yere giriyoruz hissiyle girdiğimiz evlilik hayatına girdim. Neriman'ın saf, gölgesiz gözlerindeki şefkate ve tamamen benim olan ziyalarına[2] rağmen yine içimde acayip bir heyecan başladı. Evvela evimiz ve Neriman'ın tuvaletleri vardı, hepsini beraber intihap ettik,[3] bütün familya[4] beraber. Hatta Handan Hanım bile Avrupa'nın muhtelif yerlerinden mektubuyla yetişti.

Cemal Bey, Neriman'a köşkünün bahçesindeki beş odalı küçük köşkü verdi. Ben, döşedim. Onlar tuvaletlerini yaptı. Hepimiz yapacağımız şeyi biliyorduk. Gündüzleri bir sürü kadınla ben Psalti, Beyker, İşpikil'i[5] dolaşıyordum. Akşamları Cemal Bey'in salonunda genç kızlar ve ihtiyar kadınlar arasında kumaş ölçülüyor. Moda gazetesine bakıyor, genç kızların dikiş dikmelerini seyrediyordum. Salonumuzda konacak eşyaların intiha-

[1] 13 Haziran 1902.
[2] Işıklarına.
[3] Seçtik.
[4] Aile.
[5] Beyoğlu'nda ithal eşya satan dükkânlar.

bından bahsederken yahut karısının hasisliğine rağmen yatak odamıza yahut yemek salonumuza Cemal Bey'in aldığı bir küçük hediyeyi muayene ederken Neriman'da aynı mütebessim, memnun çehre! Bu kadar bulutsuz bir saadet başlangıcı, bu hiç kimsede, hiç kimsede olmamıştır.

Akşamları her vakit daha mahrem ve itimatkâr bir musâfahadan[1] sonra ayrılıyorduk ve sabahları yine aynı mütebessim ve memnun dostlukla birleşiyorduk.

En çok bana gurur veren şey nazarlarının her gün bana daha yakın bir muhabbetle parlaması ve eskisi kadar Handan'dan bahsetmemesi oldu. Çünkü Neriman'ın hayatında bu kadar kati bir hükümle yaşayan bir dostu azıcık kıskanıyordum. Bu kıskançlık, hayatımın yegâne bulutunu teşkil ediyordu. Fakat tuvalete ait her şey yine Handan'ın fikriyle oluyor. Onun gönderdiği modeller, onun Neriman'ın endamına, çehresine göre düşünüp beğendiği renkler ve kumaşlardan esvaplar yapılıyordu. Fakat itiraf ederim ki, bunda şikâyet etmeye hakkım yoktu. Çünkü biz Neriman'a bundan çok yaraşan şeyleri intihap edemezdik. Nihayet, gelinlik esvabı Handan'dan bir hediye olarak geldi. Bu, evleneceğimiz hafta idi. Genç kızların dindar bir huşuyla[2] ellerinde tuttukları kutuyu açmak için ben de ilerlediğim zaman Neriman biraz mahcup, biraz memnun bir tavırla mani oldu. Yanakları kırmızı, gözleri aşağıya indirilmişti. Titrek bir sesle:

— Şimdi görme, Refik, dedi.

Ben de minnettar, muvafakat ettim.[3] Arkasında görmemi istiyordu.

Nihayet nümayişsiz[4] bir düğün ve zifaf. Cemal Bey'in karanlık bahçesinde, uşak önümüzde, elinde fener, komşulardan bir efendi, evime, evimize ilerlerken kal-

[1] El sıkışmadan.
[2] Saygıyla.
[3] Onaylamak.
[4] Gösterişsiz.

bimde garip bir korku başladı. Sonra kendime gülüyorum da! Acaba hayatı hiç bilmez görünen genç kız ne hissediyordu? Göründüğü kadar saf ve bir çocuk gibi miydi? Yoksa beş senedir evli olan Handan ona her şeyi anlatmış, hayatı bütün hakikatleri ile söylemiş miydi? Sonra, çok tenvir edilmiş bir taşlık, merdivenden kaçışan tuvaletli hayaller, her kapı arkasından beni gözetleyen birçok mütecessis[1] kadın gözü hissi ve nihayet salonun kapısı.

Cemal Bey'in çocuklarının dadısı salonun perdesini kaldırdı. İçerisi ziyadardı,[2] hem pek ziyadar. Orta yerde tüller ve ince fantezi kumaşların nüvazişkâr[3] ve yumuşak katları, yığınları arasında beyaz omuzları, kumral başıyla Neriman! Elmaslar ve uzun tüller arasında bir rüyaya benzeyen bir çehre. Evvela o gözlerde ne göreceğim diye müthiş bir korku, fakat sonra itimatkâr bir çocuk vaziyetiyle kendi duvağını arkasına fırlatıp iki elleri ve gözlerinin bütün inkıyat[4] ve muhabbetiyle bana koşan Neriman!..

Sonra, yine hayat ve memat[5] geçitlerinden hiçbirini gözleri kapalı geçmekten kaçınmayacak sevgili Neriman'la aynı yastıkta henüz yıldızlar kaçmadan ilk sabahın korkak ve uzak ziyasıyla uyanmak, sonra hep aynı mesut ve aynı bulutsuz geceler.

Yalnız, evlendiğimiz akşam ben Neriman'ın bütün sanat ve şiirle yapılan esvabının onu ne kadar cazip yaptığını söylerken o beni elimden tuttu. Aynanın önüne götürdü. Masanın üstünde uzunca zarif bir gümüş çerçevede aynı tüller içinde bir kadın resmi elindeki bir izdivaç yüzüğünü, mütebessim, uzatıyordu.

Bu ince, pek ince kadın üzerinde bu aynı tüller pek acayip ve cazip surette kıvrılarak, düşerek ayaklarının altında toplanıyordu. Onun da boynu, kolları açıktı.

---

[1] Meraklı.
[2] Aydınlıktı.
[3] Gönül okşayan.
[4] Boyun eğişi.
[5] Ölüm kalım.

Çehresi, kulaklarından inen, alnından ayrılmış saç dalgaları ile çerçevelenmiş, büyük gözlü bir kadındı. Güzel olup olmadığına hükmedemedim. Fakat nazarları ve simasının ince çizgileriyle nefis bir tabloya benziyordu. Yalnız sordum:

— İzdivaç yüzüğünü niye gösteriyor?

— Artık hayatta, her şeyde bir olduk demek istiyor.

— Fakat bir Türk hanımında böyle bir izdivaç yüzüğü azıcık snob[1] değil mi?

— Peki ama böyle şeyleri yapan kocasıdır.

Biraz sonra yatağımızın karşısında da bütün bütün başka bir vaziyette mütefekkir[2] ve gergin çehresiyle Handan'ı görünce azıcık sıkıldım.

— Handan hayatımızı ebediyen seyrediyor gibi, Neriman, dedim.

O da biraz mahzun:

— Handan'ın resimleri seni rahatsız mı ediyor, dedi.

— Hayır, hayır. O kadar bahtiyarım ki, Handan'ın resmini duvarlarda bırakabilirim.

Şimdi işte evlilik hayatımın bu ilk ayı tatlı, yeknesak,[3] ılık bir rüya gibi temadi edip gidiyor.[4] Gündüz Hariciye,[5] akşamları Kuzguncuk Tepesi'ndeki ağaçlar arasında gizlenen yuva, yuvanın kapısında beyaz esvapları ve mutmain,[6] saf ve mesut çehresiyle Neriman, her akşam aynı muhabbetle bakan berrak gözler, aynı temiz sade salon, aynı beyaz, toplu yatak odası, aynı yıldızlı geceler ve yıldızlar kaçmadan ilk sabahın uzak, müphem[7] ziyasıyla Neriman'ın kumral başı yanımda uyanmak! İşte şimdilik tekerrür eden[8] tatlı, temiz, munis[9] hayat, Server. Ve san-

[1] Züppe.
[2] Düşünen.
[3] Tekdüze.
[4] Sürüp gidiyor.
[5] Dış işleri.
[6] İnanmış.
[7] Belirsiz.
[8] Tekrarlanan.
[9] Alışılmış.

ki hayattan istediğim şeyleri, hayat mütebessim ve cömert, bana en küçük teferruatına kadar veriyor. Neriman'da –bilmem bütün İngiliz terbiyesi alan kızlar öyle mi– sade ve iddiasız hayata kendini bir uyduruş var. Sonra ruhunda sevdiği adama itaat etmek için çırpınan bir şey var. Eğer bir zalim koca olsam Neriman'a zulmedebileceğim. O da aynı sevgili, berrak gözlerle her şeye katlanacak. Hayatı bir işkence, bir burgu, bir ateş yapan kadınlardan ebediyen beni uzaklaştıran bu sade ve samimi kıza ne kadar merbut[1] ve minnettarım... Kalbimde hep bahar akşamlarının okşayıcı, dinlendirici sakit ziyaları,[2] kokuları var! Ne kalbi parça parça eden ihtiras rüzgârları, ne de ruhu yakan ateşler! Ben çok, çok mesudum Server! Hep gözlerim şimdi senin için Saffet'le Şehper'i tetkik ediyor. Acaba onlardan biri senin için aynı bir sükûnet ve saadet limanı olabilir mi? Kabil olsa da İstanbul'a sen de gelsen, saadetimi yakından görsen, ha?

Refik Cemal

REFİK CEMAL'DEN SERVER'E

8 Şubat 1319[3]

Filhakika[4] hakkın var, azizim Server. Seni yedi ay ihmal etmek affedilir şeylerden değil! Fakat bu pek de ihmal değildi, daha ziyade, söyleyecek çok şeyim olmaması. Halbuki benim her günkü basit hayatımı da dinlersin bilirim. Hususiyle pek bahtiyar ve sence fazla emin ve sade bulduğun müşterek bir hayatın nasıl devam ettiğini bilmek istiyorsun, değil mi? Utanmadan, usanç ve

[1] Bağlı.
[2] Sessiz ışıkları.
[3] 21 Şubat 1903.
[4] Gerçekten.

kavga dakikaları başladı mı, diyorsun ve başlayacağına inanıyorsun, zavallı fani! Zavallı, her vakit hayatta işkence görmek isteyen hasta Server! Hiç de başlamadı, hiç de başlamayacak! Usanç eğer ilk çılgın ve ateşin günlerin gitmesi ise, evet, o her rabıtada gider. Fakat zaten sana söylemedim mi ki, bizim hayatımızda öyle ateşler, tufanlar, kasırgalar olmadı. Şayet ilk buselerin taraveti,[1] baharı, parlaklığı bir gün gitse bile sonbaharın daha koyu ve daha vakur ve sebatlı derâguşları,[2] musâfahaları gelecek ve ebediyen kalacaktır. Neriman'la hayatımız sana ilk yazdığım günden beri ne ise o, hemen hiç değişmedi.

Fakat dur bakayım, sen tahlili sever bir çocuksun. Teferruata bayılırsın. Paul Bourget[3] ve Halid Ziya[4] mektebi değil mi? Hele *Eylül*[5] intişar ettikten[6] sonra hepimizde hayatı didik didik etmek arzusu. En tabii hareketler, arzular ve hisler, hatta gündelik vaziyetler – sabah kahvaltısından gecelik terliklerini giyinceye kadar birçok teferruat[7] esbap[8] ve hikmeti[9] tahlil edilmeye değer şeyler diye telakki olunmak[10] âdeti gençlerde müstevli[11] bir hastalık oldu. Fakat bilir misin ki, ben öyle değilim? Bilmez misin ki ben hayatımda sade ve basitim. Hele izdivaç ve kadın meselelerinde pek tabii, pek iptidai,[12] bununla beraber pek de temizdim. Bunu itiraf edersin değil mi? Ben karımı Adem Âleyhisselâm'ın Havva'yı sevdiği gibi severim. Fakat yine onun gibi cennette ve cennetin haricinde kadına bir hayat arkadaşı, dünyada beni ve kendisini ebedileştirmek[13] için çocuklar yetiştirecek

[1] Öpüşlerin tazeliği.
[2] Ağırbaşlı ve direnen kucaklayışları.
[3] Fransız romancı ve eleştirmen (d.1852-ö.1935).
[4] Roman ve öykü yazarı (d.1866-ö.1945).
[5] Mehmet Rauf'un (d.1875-ö.1931) 1901 tarihinde yayımlanan romanı.
[6] Yayınlandıktan.
[7] Ayrıntılar.
[8] Sebepler.
[9] Bilgeliği.
[10] Anlaşılmak.
[11] Salgın.
[12] İlkel.
[13] Sonsuzlaştırmak.

bir hayat arkadaşı diye bakarım. Sakit, sıhhatli bir ana alamayacak ve hayatıma huzur ve rahat veremeyecek bir zevce.[1] Bunu hiç istemem. Fakat sevgili arkadaşım bir gün sıhhatini, keyfini kaybetse ve hatta sakat olsa yine artık kendime ikinci bir kadın düşünmem. Yine o sevgili ve muhterem kalır. Pek merak ederim, bence en güzel bir aşk ve hayat hikâyesi olan Adem babamızla Havva anamızın hayatında, eğer arzda[2] başka güzeller olaydı, acaba fırtınalar, tahavvüller[3] olur muydu? Acaba Adem Babamızın vakur,[4] büyük aşkını başka bir kadın Havva Anamızdan çalabilir miydi? Hayır, bana geliyor ki, çalamazdı. Nitekim benimkini de bütün arzın kadınları Neriman'dan alamayacak!

Senin sence budala ve gayri hakiki bulacağın bu felfeseden esnediğini, sinirlendiğini görüyorum. Biliyorum, "Hayatını söyle," diyorsun, "Neriman'la hayatını." Peki. Pek de bunda mektup süsleyecek vekayi[5] yok ama, neyse!

Sana son yazdığım zaman bir aylık evli idim. Bugün sekiz aylık evli, değil mi? Aşağı yukarı hemen hayatta çok fark yok. Neriman öyle nadir kadınlardan ki, insanı her gün başka çehre, başka düzme bir şahsiyetle üzmüyor. Hep o! Bu belki sizin gibi mariz[6] gençler için bir kusur olsa bile bence değil, ben memnunum. Bunda ebedî bir emniyet hissi var. Onun için her gün daha mutmain, her gün daha asude,[7] sevgili kitaplarımla meşgulüm. Yalnız Neriman'ı biraz mütalaalarıma bigâne[8] buluyorum. İçtimaiyattan[9] sıkılıyor, tarihi az seviyor, hele felsefe okusam açıktan açığa uyuyor. Edebiyatı az çok seviyor, onda

[1] Eş.
[2] Yeryüzünde.
[3] Değişiklikler.
[4] Ağırbaşlı.
[5] Olaylar.
[6] Hastalıklı.
[7] Sakin.
[8] İlgisiz.
[9] Sosyolojiden.

da Handan Hanım'ın çok dahli var. Bu kadının pek kuvvetli, bence bir kadın için fazla kuvvetli bir şahsiyeti olmalı. Âdeta, Neriman'ın bazı düşünceleri, vaziyetleri birdenbire bana başka bir kadınla karşı karşıya gelmiş olmak hissini veriyor.

Neriman musikiyi çok seviyor, iyi piyano çalıyor, tatlı, sakit bir sesi var. Fakat seninle ve arkadaşlarla o kadar ruhumuzu yakan erkek rüyalarımızla onu müşterek görmek bir hayal; o herkes gibi bu memleketin yetiştirdiği bir ruh değil, bir ot, bir çiçek, bir şey! Memleketin hayatından –ne kadar elim, ne kadar siyah ne kadar inkıraza[1] müheyya[2] olsa– bihaber. Beni o kadar çok işgal eden bu muazzam fakat ümitsiz şeye onu iştirak ettiremiyorum. Hayatımda Neriman'da yegâne bulamadığım bir şey varsa o da bu, kendisince pek nazarî[3] bulduğu bu şeylerle iştigalimi[4] anlamıyor. Çarkları artık levsten,[5] ihmalden ve kan pıhtılarından dönmek istemeyen ve belki bir gün zordan kırılacak olan bu memleketin makinesini görmüyor. Kendi yeşil ve sakit yuvasının haricinde bir şey bilmek istemiyor. Anaları, büyük anaları gibi burada sakit yaşayıp ölürken etrafında bütün bir ırkın, bütün bir mülkün döküldüğünü, sefaletten, her türlü fena ve çaresiz dertten döküldüğünü duymuyor bile! Bilmem neden bunun aksini istiyorum ben de? Onu hangi kadın bilecekti? Yalnız bu tahsilleri ciddi olan kızların bu noktada daha canlı, daha meram anlatılır olacağını ümit etmiştim.

Güya Handan bir vatanpervermiş. Ona da inanmıyorum. Bu her şeyde ismi başa çıkan kadının içtimaiyatla, böyle şeylerle iştigali zannedersem bir süs olacak.

Neyse, işte ondan dolayı bu mesut inzivamızda[6] siz-

[1] Çöküşe.
[2] Hazır.
[3] Kuramsal.
[4] Uğraşmamı.
[5] Pislikten.
[6] Her şeyden uzak ve yalnız yaşayışımızda.

leri, benimle yaşayıp, köpürüp haykıracak çalışacak kardeşleri, erkek fikirleri arıyorum. Bir de bazen istiyorum ki Neriman bu sakit ve durgun tebessümünden, bana takdir ve muhabbet yollayan ebedî nazarlarından sıyrılsın, benim kendi haricinde alnımı gamlandıran çizgileri, ruhumu sarsan her şeyi parmakları arasın bulsun! Acaba Neriman'dan şikâyete mi başladım? Hayır, hayır.

İşte, Şehper'le salondan tatlı sesini işitiyorum. Sevgili, sevgili Neriman, ne dersem inanma, kalbim ona o kadar muhtaç ve merbut ki! Onun kadınlığına, hüsnüne[1] ait her his ve arzu ölse bile kalbim yine ona muhtaç kalacak.

Beni ona daha çok rapteden[2] başka mukaddes[3] bir sebep daha var, Server. Bu ne güzel bir gurur, bir şefkat, bilsen! O karşımda yürürken benliğimin, benden bir parça taşıyan vücuduna, benim baba olacağım çocuğa ana olacak bu kadına öyle nihayetsiz bir taabbüt[4] uyanıyor ki! Bu haldeki kadınların daha az sevildiğini söyleyen muharrirler ne kadar aldanmışlar. Ben o kadar mesut ve merbutum ki. Onun en küçük işlerine yardım etmekten o kadar mahzuz oluyorum[5] ki.

Bize en çok gelen Şehper. Sana bu kızları senin için tetkik edeceğimi söylemiştim. İşte onu daima yapıyorum. Saffet, şişman, güzel vücuduyla, solgun mavi gözleri renksiz dudakları ile katiyen senin sevebileceğin bir kız değil. Biraz tavırları ağır, azıcık heyet-i umumiyesinde[6] uyur gibi bir şey var. Neriman'dan daha yuvarlak, daha büyük; ruhunda bu uyuşukluk olmasa belki Neriman'a benzeyebilir. Herhalde senin beğeneceğin tip değil. Kalıyor Şehper. Şehper'in bazı halleri Handan'a benzermiş. İnce beyaz çehresiyle, ince dudakları ve siyah

[1] Güzelliğine.
[2] Bağlayan.
[3] Kutsal.
[4] Tapınma hissi.
[5] Hoşlanıyorum.
[6] Her şeyinde.

gözleriyle biraz müstehzi bir kadın gibi. Fakat Neriman katiyen Handan'a benzetmek istemiyor. Bir gün:

— Niçin, dedim.

— Niçin mi? Bilemem, Handan da her şeyle eğlenir de yine müstehzi hissi vermez. İnsan o güldüğü vakit darılmaz; bununki batar. Onun istihzasında yırtmayan bir şefkat vardır. Göreceksin ya, âdeta Handan'ın eğlendiği adamlara bir zaafı, bir muhabbeti vardır. Onun istihzasını ben Charles Dickens'ın[1] istihzasına benzetirim.

— Charles Dickens nasıl istihza eder, bilemem ama bildiğim bir şey varsa senin teyzenin asıl kızlarından ziyade üvey kızına olan zaafının fevkaladeliği, dedim.

Bu sana Şehper'i ifade etmez değil mi? Bir de, Şehper'den İngilizce okuyorum. Pek budala değil, hatta Neriman'dan çok kitap okumaya merakı var görünüyor. Fakat biraz gösteriş gibi. Neriman'da Handan'dan olduğunu zannettiğim efkâr ve ihsasat[2] var ki pek caziptir. Bu pek mektuba benzemedi değil mi? Fakat sen hasbıhal istemedin miydi? İşte! Getir elini sıkayım, sevgili Server.

Refik Cemal

Hamiş:[3] Sana Şehper'in fotoğrafını gönderiyorum. Ona senden pek çok bahsettim. Şimdi âdeta senden bahsetmek için vesile bile arıyor gibi. Acaba bir ay mezuniyetle gelemez misin?

R.C.

[1] İngiliz romancı (d.1812-ö.1870).
[2] Düşünceler ve duyumlar.
[3] Mektup kâğıdının boş bir yerine yazılan ek düşünce.

REFİK CEMAL'DEN SERVER'E

Mart 1319[1]

Sana öteki yazdığım mektubun mürekkebi kurumadan bir daha yazıyorum. Dünden beri o kadar fevkalade haller oluyor ki, âdeta başım dönüyor. Şimdi gece; Neriman, bitap[2] uyuyor. Ben de sana yazıyorum.

Dün Hariciye'de bizim mümeyyiz[3] beni çağırdı.

Mümkün olabildiği kadar hayırhah[4] bir adam. Oda kapısını kapadı. Korkak bir tavırla etrafta dönen ahvale[5] nazaran benim şüphe altında olduğumu, şüpheli kıyafetli adamların benim hakkımda tahkikat yapmakta olduklarını ve şüphe büyümeden benim bir şehbenderlikle[6] hemen bir yere gitmem münasip olacağını söyledi. Zaten bu günlerde İstanbul'un bütün havasında artan tazyik ve tecessüsü[7] âdeta omuzlarımda hissedecek bir hal buluyordum. Köprüde yürürken görünmeyen birtakım gözler alnımdan dimağıma geçip beni teftiş ediyor; etrafımda giden adamların ağızlarında kelepçe, dimağlarında bir çember var zannediyorum. Bütün efkâr ve tahassüs[8] İstanbul'da durmuş gibi. Fakat bir ay sonra çocuğum olacak Server. Düşün. Neriman'ı bu halde nasıl bırakır giderim? Benim yavrum olacak bu çocuğu dünyada ilk kolları arasına alacak ben olmazsam, olur mu Server? Neriman'ın gergin çehresi, yorgun gözleri gözümün önünden geçti. Sonra, yeşil yuvamız, bütün o kadar sevdiğim en küçük eşyasına kadar. Bu bana büyük bir darbe oldu. Sakit ve sersem kollarım yanıma düştü. Cevap vermedim.

[1] Mart 1903.
[2] Bitkin.
[3] Yazıları beyaz kâğıda temize çeken kimse.
[4] İyilik isteyen.
[5] Olaylara.
[6] Konsoloslukla.
[7] Manevi baskı ve anlama merakı.
[8] Düşünceler ve duygulanımlar.

Sonra biraz kendimi toplayarak, hiç olmazsa Fransız toprağında olmasını arzu ettiğimi söyledim.

— Teessüf ederim, oğlum, fakat zannetmem seni Fransa'ya göndersinler. İngiltere'de, Avusturya'da yerler var, bunlardan biri belki olur, dedi.

Ben evvela, sana, Paris'e yakın diye Londra diyecektim. Fakat, sustum. Hissediyorum ki, benim istediğim yerin mutlak aksi olacak. Mümeyyizi selamladım. Onun teselli edici sözlerini işitmeden çıktım, yürüdüm. Köprüde sallanıyordum. Neriman'ı bırakıp gitmek o kadar müthiş bir şeydi ki. Bununla beraber vapurda biraz efkârımı topladıktan sonra azıcık daha iyi düşünmeye başladım. Belki Neriman doğuruncaya kadar tehir ederler,[1] belki de ondan sonra Neriman'ı beraber götürmek kabil olur. Ya bunu istemesem ne olacaktı? Belki tevkif,[2] belki hapis ve belki de ölüm! Bu düşünceler zihnimden geçerken zavallı Nâzım'ın boynunda ip takılı müthiş hayali gözümden geçti. Bu cevval,[3] pürhayat[4] çocuk her şeye karıştırdığı muhteris ve yaşayıcı bir şiir ve hayalle, ana toprağı için kurduğu rüya ile boğularak gitti. Yine hatırıma geldi. Belki de onu öldürmüşlerdi. Kim bilir ben de mümanaat etsem,[5] belki! Karanlık, murdar bir odada gırtlağında bir iple ölmek o kadar çirkin ki, hatta bir maksat gaye için şehitliğin muazzam hissini bile gideriyor!

Köşke girerken, Neriman'a bunu söyleyeceğim dakikanın buhranından çekindiğim için doğru büyük köşke girdim. Kapıdan girerken misafir odasından Şehper çıktı. Memnun bir sesle:

— Selim Bey burada, dedi.

Evvela, Selim Bey kim, diye düşündüm. Bu bana bir şey ifade etmiyordu. Saffet'le Şehper'in, yanına çıktıkla-

[1] Ertelerler.
[2] Tutuklama.
[3] Davranışları çabuk ve kesin olan.
[4] Hayat dolu.
[5] Engel olsam.

rına nazaran ya bir akraba, ya ihtiyar eski bir familya dostu diye düşündüm.

İçerden, hararetli hararetli bir mübahase,[1] Sultan Hamid'in zulmü, Rus, İngiliz politikası diye bana korkunç gelen bir cesaretle sofaya aksediyordu. Etrafıma bakındım. Cemal Bey bu devirden, bu zulümden pek çok şikâyet eder. Fakat yanında bu kadar açık şikâyet edeceği zatı merak etmemek mümkün değil. Şehper'den izahat istedim, anlattı. Cemal Bey'in eski ve muhterem bir dostu imiş. Çok defa menfi kalmış.[2] Nâzım isminde hapiste kendini öldüren bir yeğeni ve evlatlığı varmış. Büyük bir hayretle sıçradım. Demek bu, Nâzım'ın amcası Selim Bey? Artık bir şey sormadan içeriye koştum. Ben girerken hâlâ onlar haykırarak, İzzet Paşa, Ebülhüda, bilmem daha kimden bahsediyorlardı. Ben odanın ortasına gelince Cemal Bey:

— İşte yeni damadımız, dedi.

O vakit Selim Bey büyük bir samimiyetle ellerimi yakaladı:

— Ben seni biliyorum, evlat, dedi. Nâzım'ın yürüdüğü yoldan gidiyorsunuz. Seni bu sevgili aile içinde görmek ne saadet. Fakat, fakat...

Cemal Bey:

— Lakırdını ikmal et[3] dostum, dedi.

Selim Bey etrafına bakındı. Saffet'le Şehper'in yanında söylemek istemiyor gibiydi. Sonra büyük bir cesaretle:

— Eğer miskin Hüsnü Paşa yerine Handan'ın kocası Refik Cemal olaydı zavallı Nâzım'ın ruhu daha memnun olacaktı, dedi ve artık tahammül edemeyerek gözlerini sildi.

Bu, birdenbire zihnime bir mızrak gibi saplandı. Bu ne demekti? Zavallı Nâzım beni neden Handan'ın kocası

[1] Konuşma.
[2] Muhalif kalmış.
[3] Tamamla.

görmek isterdi? Handan'ı sevmiş olmasından mı, yoksa Neriman'ın evli olması ruhunu muazzep edeceğinden mi?[1] Bu, birdenbire zalim bir şüphe oldu. Başım döndü. Sanki Neriman'ın çehresindeki ilk saffet ve ziya karardı. Acaba Nâzım'ı sever miydi? Şimdi burada niye yoktu? Nâzım'ın hayalini, Nâzım'ın amcasını görmüş olmak sevincini filan unuttum. Yorgun ve kırık müsaade alarak eve koştum. Ben çıkarken arkamdan Cemal Bey ağlar gibi bir sesle:

— Zavallı Handan'ın da gerçi böyle bir arkadaşı olmalıydı, diyordu.

Eve gelirken Neriman'ı balkonda, kapıda göremiyordum. Kapının önünde Eleni bir şey yapıyordu. Sessizce çıktım. Neriman'ı yatak odasında şezlongun üstünde, elinde mendil ağlar buldum. Beni görünce yaşlarını saklamadı, yüzüme mahzun ve uzun baktıktan sonra tekrar ağlamaya başladı. O zaman endişem tabii arttı. Nâzım, Handan, Neriman. Bunlar bana esrarla[2] dolu üç çehre, üç yabancı gibiydiler.

— Niçin ağlıyorsun, dedim ve zannederim sesimde halimden ziyade bir hiddet ve tecessüs vardı. Fakat Neriman farkına varamadı. Zaten bendeki tahavvüllerin hiç farkına varmaz. Düşündüm ki benim cahil annem ve komşunun adi kızları kocalarının ruhlarıyla daha meşguldürler.

— Zavallı Nâzım'ı hatırladım, dedi.

— Nâzım senin nen oluyor da hatırlayıp ağlıyorsun?

O vakit, Neriman'ın, yüzünde ilk defa olarak inkisarı hayale, hayrete delalet eden[3] düşüklükle beni süzdüğünü gördüm.

— Nem mi? Nem mi oluyor? Selim Bey amcamızın yeğeni ve Handan'ın hocası.

— Handan'ın hocası, her şüpheli şey Handan'a ait.

— Refik, diye haykırdı. Sana ne oldu rica ederim?

[1] (Ruhuna) acı çektireceğinden.
[2] Gizlerle.
[3] İşaret eden.

Eski bir dost, hem de o kadar feci bir surette ölen bir dost için ağlamak tabii değil mi? Belki Nâzım'ın nasıl öldüğünü bilmiyorsun?

— Biliyorum, Nâzım arkadaşımdı.

O zaman daha hayretkâr, biraz (belki benim tahayyülümden[1] öyle) sıkılmış gibi sükût etti.

— Neriman, dedim, sen şimdiye kadar hiç yalan söylemedin. Rica ederim söyle. Nâzım bu familya içinde bir kız sevmedi mi?

Neriman pek açık surette bozulan bir çehre ile sükûnetinde devam etti.

— Neriman, genç bir kızın evlenmeden hiçbir aşk geçirmeyeceğini bekleyecek kadar safdil olmak bir budalalık olacağını ben de hissediyorum. Söyle rica ederim, yalnız, ne dereceye kadar seviştiniz? Söyle!

Bu defa Neriman, pürfeveran:[2]

— Beni sevdiğini nereden biliyorsun, dedi.

Bu bana büyük bir ümit verdi.

— O halde Handan, dedim.

Bu defa sakit ve hadit:[3]

— Azıcık fazla soruyorsun, bir şey söylemeyeceğim, dedi.

Artık hiddet sırası bana gelmişti. Ve ilk kavgamızı oracıkta ettik. Dün gece yine ilk defa olarak yatağımıza aramızda bir şey kırılmış gibi girdik. Ben, anut ve sakit, bekledim. İki saatlik ikimizin de uykusunu kaçıran bir surattan sonra Neriman ağlayarak, ben de hemen hemen ağlamaya yakın, birbirimizin kolları arasına atıldık. Neriman bu meseleyi izah etmek için benden on beş gün müsaade istedi. Hissettim ki, kendi sırrı değil. Belki Handan'dan müsaade isteyecek. Ben bunu Handan'a ait diye düşünmekten o kadar bahtiyardım ki:

— İstersen bir şey söyleme Neriman'cığım, beni af-

[1] Hayal gücümden.
[2] Öfke dolu.
[3] Sessiz ve kızgın.

fet. Artık sormayacağım, dedim. Ve belki on beş gün sonra İstanbul'dan uzaklaşmış olacağımı, gündüzki meseleyi anlattım.

Ben gözyaşları beklerken o bilakis memnun. Ellerini çırptı:

— Avrupa'yı görmek ne kadar isterdim, Refik. Ne iyi! Hele Londra olursa, ne iyi, ne iyi!

— Peki karıcığım, ama seni oraya bırakmazlar ki.

— Adam sen de, kim farkına varır? Ben bir çaresini bulur gelirim. Sen sefir değilsin ya! Yanında karın olup olmadığını, olsa da ne cins olduğunu ne bilecekler? Bana Hintli filan bir şey dersin.

Yalnız, seyahat edemeyecek bir halde olduğunu düşününce keder ediyordu. Bununla beraber eğer beni gönderirlerse o üç ay sonra çocuğu kucağında gelecek, Londra'ya yakın bir köyde küçük bir ev içinde yaşayacaktı. Bu hayaller bana birdenbire güzel göründü, bu mesele dün beni bedbaht ederken bugün bahtiyarım. Sevgili, sevgili Neriman! Bakalım iş ne hal kesbederse[1] sana yazacağım.

Refik Cemal

REFİK CEMAL'DEN NERİMAN'A

Marsilya, Grand Otel, 15 Mart 1320[2]

Sana bir sürpriz Neriman'cığım: Handan'ı, Handan'ını gördüm. Şimdi gözlerini açtığını ve bütün mevcudiyetinle benden teferruat istediğini hissediyorum. İşte başlıyorum: Bu sabah Marsilya'ya çıktım. Yabancı şehrin verdiği acayiplik ile bol güzellikleriyle ağzımın suyunu akıtan bir Fransızca mebzuliyeti[3] arasında kendi Fransız-

[1] Hâlâ kazanırsa.
[2] 28 Mart 1904.
[3] Bolluğu.

cam belki bir kusurmuş gibi mahcup, bin sıkıntı ile arabacılarla, hamallarla muameleye giriştikten sonra otele geldim. Öğle yemeğinden sonra biraz cesaretlendim. Otelciye gidilecek yer sordum.

— Hava pek güzel, bir parka gidiniz. Yahut asansörle, bir tepede bir kilise var, oraya çıkınız, dedi.

Kilisenin ismi Notre-Dame zannederim. Bunları bir arabacıya müşkülatla anlattıktan sonra yola düzüldüm. Evvelâ güzel ve pek sevimli bir parkı dolaştım. Fakat insan yalnız, maksatsız dolaşmaktan sıkılıyor. Ne çok susamlar var; sen bu çiçekleri seversin, değil mi Neriman? Sonra, sıra Notre-Dame'a giden yere geldi. Bir kayanın tepesine bir asansörle tırmaştık. Azıcık huylandım. Nihayet bütün Marsilya'ya, dumanlardan, hayattan azıcık kirlenmiş görünen Marsilya'ya hâkim bir noktaya geldik. Beş-on dakikalık bir yoldan sonra bir kayacığın tepesinde küçük bir kilise görünüyordu. Kiliseye yaklaştıkça yanımda hızlı hızlı konuşarak gelen matmazeller, bir kısa boylu geveze Fransız ve bir de rahibe, mukaddes bir hava içine giriyorlarmış gibi, hürmetkâr[1] ve dalgın susuyorlardı.

Nihayet birçok taş merdiven çıkarak kiliseye yükseliyorduk. Merdivenlerin şehre değil, denize hâkim bir noktasında siyahlı bir genç kadın parmaklıklara dayanmış, uzaklara bakıyordu. Yanında siyah sakallı bir adam, yüzü bu tarafa müteveccih,[2] gözlerinde garip bir şeyle yanımdaki pembe matmazelleri süzüyordu. Tabii bu nazar-ı dikkatimi celbedecek[3] bir levha[4] değildi. Geçtim. Kiliseye girdim, ben kilise güzelliklerinden anlamam. Yalnız serin ve loştu. Azıcık da günlükle karışık bir küf kokuyordu. Dalgın ve hatta aptal, bir köşede dururken loşluk içinde kaldığı için tülünden yüzünü fark edemediğim siyahlı bir kadın bana doğru geldi. Dışarıdaki ince siyahlı

[1] Saygılı.
[2] Yönelmiş.
[3] Dikkatimi çekecek.
[4] Manzara.

kadındı. Vakur, kibar ve pek iyi giyiniyor. Tam yanıma gelince elini uzattı. Bir Türk Türkçesiyle:

— Siz burada ne geziniyorsunuz, Refik Bey, dedi.

Hayretimi tarif edemem. Şüphesiz bu bir Türk kadını idi. Fakat sesini bilmiyordum. Yalnız o seste o kadar seni hatırlatan bir şey vardı ki. Tereddütümü anladı ve biraz da belki münfail oldu.[1] Bununla beraber istihzaya benzer bir sesle:

— Benim resmimi de mi size göstermediler? Beni nasıl oluyor da tanımıyorsunuz, Refik Bey, dedi.

— Handan Hanım değil misiniz?

Sonra âdeta verilmek istemeyen elimi aldı, bir erkek gibi sıktı ve:

— Soğuk durmayınız, Refik Bey. Neriman benim ninem, kardeşim, dostum, çocuğum, her şeyim, dedi; ve siz, siz de benim Neriman'cığımı seviyorsunuz.

Şimdi gözlerini görmüyordum ama sesinin doluluğundan, boğazında kelimelerin takılmasından herhalde müteheyyiç[2] olduğunu, belki de ağladığını zannediyordum. İtiraf ederim ki senin Handan'ın insanı birdenbire şaşırtıyor Neriman. Ben ki hislerimi söylemek değil, hissetmekten bile utanırım ve senelerce tanıdığım adamlara bir şey, samimi bir şey söylemek bir azaptır, bu nümayişe[3] kâfi derecede sıcak mukabele edemedim. Ve zannettim ki buna Handan kızacak, bana fena muamele edecek. Fakat hayır. Yalnız bir anda, kibar, ağır ve sanki hiç hisleri yokmuş gibi görünen kadınlardan oldu.

— Sizi Hüsnü Paşa'ya takdim edeyim mi, dedi. Ve yan yana, kilise kapısında duran siyah sakallı, orta boylu adama doğru yürüdük. O vakit Handan'ı tetkik etmeye çalıştım. Bütün hüsn-ü niyetimi[4] takındım. Kibar, zarif, zeki, her şey, fakat güzel, güzel değil. Neriman biliyorum

[1] Gücendi.
[2] Heyecanlı.
[3] Gösteriye.
[4] İyi niyetimi.

Handan'ı güzel bulmadığıma kızacaksın. Fakat ne yapayım, değil! O solgun ve ince, yanımda yürürken seni düşündüm. Zengin bir hayat, Neriman'ım!

Fakat ne nefis küçük tavırları var. Nasıl senin baş çevirmeni, gözlerindeki istifhamla[1] bakmanı hatırlatıyor. Bununla beraber çehresinde hiçbir şeyi de şimdi hatırlayamıyorum. Hiçbiri çirkin değil, fakat hepsi bir arada güzel de değil. Belki dediğin gibi gözleri güzel, onları da pek tetkik edemedim, bana bir şey söylemediler.

Hüsnü Paşa dalgın ve mütekebbir[2] bir tavırla, güya en büyük bir lütfediyormuş gibi bana bir selam vermeye tenezzül buyurdu. Handan, mütebessim ve narin, ona lakırdı söyletmeye ve onun âdeta kaba bulduğum dalgınlığını, lakaydisini[3] telafi etmeye çalıştı ve gece beni otele davet etti:

— Biz gece bir yere çıkmıyoruz, geliniz, gece bir çay içeriz, dedi ve aynı samimi musâfaha ile ayrıldı. Evet, Handan pek iyi, nazik, akıllı bir kadın; fakat kadın da pek diyemeyeceğim. Lakırdı söylerken, düşünürken onun kadın olduğunu bile insan düşünemiyor. İşte şimdi sana şu satırları yazdıktan sonra gideceğim. Handan biraz rahatsızmış. Kocası onu İtalya'ya götürüp bırakacak, dönecekmiş. Buna aklım ermedi. Nasıl yirmi üç, yirmi dört yaşında bir kadın yalnız bırakılır, hususiyle bir Türk kadını! Hele Hüsnü Paşa, bu lakayıt ve mütekebbir mahluk, eminim ki hiç de karısına iyi bakmıyor. Handan da, o yaşında bir kadında olması lazım gelmeyen bir kendine güveniş, bir kendi kendinden mesul tavrı var ki, bir genç kadında bu hal bana hem isyan hissi veriyor, hem de acımak! Kadınlar daima rakik,[4] emin bir himaye altında olmalıdırlar, değil mi Neriman?

---

[1] Soruyla.
[2] Kibirli.
[3] Kayıtsızlığını.
[4] Narin.

Birinci sınıf otellerden birinde bir daireleri var. Garson, Hüsnü Paşa deyince pek ehemmiyet verdiğine nazaran[1] yeğeninin kocası zengin bir adam. Neyse, beni pek iyi tenvir edilmiş küçük bir salona aldı. Garson önümde:

— Mösyö Refik Cemal Bey, diye eğilip frakının kuyrukları kıvrılarak kapıyı kapadıktan sonra kendimi bu akşam şen bir Hüsnü Paşa karşısında buldum. O da frak giymişti.

Ben âdeta ebedî kurşuni ceketimden utanmam lazım geldiğini duydum. Fakat utanmadım Neriman'cığım. Hüsnü Paşa "vay efendim"le beni selamladı. Ve kapıya arkası çevrilmiş büyük bir fotöyden[2] Handan, kilisede tayyörüyle dimdik duran Handan, şimdi nazan[3] bir eda ile yükseldi. Demek medeni kadınlar esvaplarıyla tavır giyiniyorlar.

Handan siyah ince bir tül giyiyor, altındaki rengi bilmiyorum ama, siyahla iyi ittihat[4] eden bir şey. Hele kollarını, boynunu tamamen açabilmesine şaştım. Mamafih dekoltesi güzel. Biraz uzunca yuvarlak narin boynu üstünde başı solgun ve sakit! Ne diyordum? Hayır, solgun da değil, elektrik ziyasıyla sonbahar yaprakları gibi hem kızıltılı, hem kumral saçlarının pek sanatkârane yığıldığı bu küçük başta iki ince kaş altında aynı renkte büyük siyah kirpikli gözleri...

Handan'ı ben kendilerinden bu kadar çok bahsedilen bütün kadınlar gibi güzelliği ancak sevenlerin hayalinde vücut bulmuş bir çehre diye düşündüm ve öyle buldumdu. Fakat bir an için, ince siyah ipek kıvrımları arasından çıkan kolları ile göğsü ve ateşin, kocaman, hülyalı gözleri ve bu güzel tabii tacıyla onu pek güzel buldum.

[1] Göre.
[2] Koltuktan.
[3] Nazlı.
[4] Birleşen.

Evet, doğru söyledin Neriman, senin Handan'ının yalnız gözleri ve saçları var.

Tabii çiçeklerle ve ziyalarla, bu güzel yeğenle otel odalarının soğukluğundan ve yabancılığından kurtulan bu odada karşı karşıya oturduk. Onun ayakları üst üste, elinde sigara. Dalgın ve memnun gibi. Hüsnü Paşa ilk beş-altı cümleden sonra sustu. Gözlerinde gündüz renkli matmazellere bakan ziya ile Handan'a bakıyor. Bu fena bir nazar Neriman, bu nazarı hiç sevmedim. Alelade, karısına lakayıt görünen bu adamın gözündeki bu muhteris ziyayı hiç, hiç sevmedim. Hissettim ki o Handan'a güzel ve iştiha-amiz[1] dakikalarında yenecek, koklanacak ve başka zamanlar ihmal edilecek bir meyve, bir çiçek gibi bakıyordu. Handan o nazarı görmüyor gibi benimle konuşuyordu.

Handan'la her şey konuştuk Neriman. Senin uyku nu getiren içtimaiyat, iktisat, felsefe ve hatta politika, her şey konuştuk. Yavaş yavaş gözümün önünden onun ziyadar[2] gözlerinin, ziyadar saçlarının nisviyeti[3] uçtu; narin, beyaz göğsünü görmez oldum. Yalnız biliyordum ki senelerden beri söylemediğim, yalnız hissettiğim şeyleri o benden daha vazıh[4] ve muayyen bir surette hissetmiş ve benim bütün bende müphem[5] kalan bu şeylerimi –inanır mısın– benden birbirini takip eden birer cümle silsilesiyle çekip çıkarıyor. Bu çok acayip Neriman... Yeğeninle dimağım tamamen anlaştı ve baş başa en mahrem iki dost şekliyle birbirine açıldı. Hatta Handan beni Server ve zavallı Nâzım'dan bile çok iyi anladı. Yalnız, yalnız hissediyorum ki benim ruhumda bu şekilde bir silsile-i efkâr[6] ve ihtisasattan başka bir şey yokken onun dimağının arka-

[1] İştah ile karışık.
[2] Parlak.
[3] Kadınlığı.
[4] Açık.
[5] Belirsiz.
[6] Birbiriyle ilgili düşünceler dizisi.

sında, ruhunda bilmem daha şahsiyetinin nerelerinde meçhul fezalar, hayatlar, benim bilmeyeceğim şeyler var! Yoksa Handan şuhmeşrep bir kadın mı? Böyle herkesi, kimisini dimağıyla, kimisini ruhu ve ihtisasatıyla tutabilecek nihayetsiz oltaları olan kadınlardan mı? Acaba gayri samimi bir mahluk mu?

Nihayet, bizim bitmeyen mübahasemizden sıkıldığını bilmem kaçıncı defa esneyerek ilan eden Hüsnü Paşa küçük bir tabureyi karısının ayakları altına çekti, bir hafif pardondan sonra başını Handan'ın dizi üstüne koydu. Meshur[1] ve mesut, gözlerini kapadı. Gözlerindeki fena ziyayı gözkapaklarıyla örttükten sonra iki kobra gibi uçları altında yukarı kıvrılan siyah kaşları alnında ve gözlerindeki mana derin bir aşka, bir iptilaya[2] benziyor. Fakat gözünün aşağı kısmı kuvvetli çeneleriyle kocaman kırmızı dudaklarını, muntazam fakat büyük burnunu hiç sevmedim. Bağlanması gayri kabil, müthiş bir yırtıcı hayvan hissini veriyor. Handan uzun müddet bir nüvazişe[3] bigâne gibi, gözlerindeki serin dimağ-ı şule[4] ile konuştu. Fakat birdenbire gördüm ve şaştım: Bu küçük ve serin başı felsefe konuşurken eli parmaklarının –yumuşak olduğunu tahmin ettiğim– etli ince uçlarıyla sakit ve gizli, Hüsnü Paşa'nın dudaklarını okşuyordu.

Artık muhabbetlerini böyle teşhir eden bu karı kocaya vedadan başka bir çare kalmadı. Handan'a da, Hüsnü Paşa'ya da içimde bir hiddetle veda ettim, çıktım. Şükür, yarın erken gideceğim. Onları bir daha görmeyeceğim. Bu kadar değişen bir kadını sevmem. Handan'ın belki böyle ilimden, ciddi şeylerden lezzet alır görünmesi de sahte, belki de değil, kim bilir? Herhalde bu akşamın sonu kilisedeki hüsn-ü tesiri[5] giderdi. Belki bu mektubun

[1] Büyülenmiş.
[2] Düşkünlüğe.
[3] İltifata.
[4] Zihin alevi.
[5] İyi etkiyi.

gece yazdığım şu kısmını göndermem Neriman. Sen Handan'ında sevilmeyen bir şey görmek istemezsin.

Refik Cemal

NERİMAN'DAN REFİK CEMAL'E

Kuzguncuk, 21 Mart 1320[1]

Marsilya'dan mektubunu aldım. Handan'ı gördüğün günün iptidasını[2] yazıyorsun. Sonra vaat ettiğin halde görüp görmediğini, benim için ne dediğini filan hiç yazmıyorsun. Handan'ın sende pek de fevkalade bir tesir hasıl etmemesine azıcık kırıldım. Bence iki nevi erkek vardır: Handan'ı fevkalade bulanlar ve sevenler; bunlar akıllı ve fevkalade adamlar (Hüsnü Paşa müstesna). Handan'ı çirkin ve alelade bulanlar; bunlar basit ve alelade adamlardır! Sen herhalde alelade değilsin, benim için dünyanın en büyük adamı! Ne yapayım, Handan'ı beğenmeyişine katlanmalı!

Senin mektubunla aynı zamanda Handan'ın mektubunu da aldım. O da beni meraka sokuyor, senden sayfalar dolusu bahsedecek zannettim. Halbuki o bir sayfa ile her şeyi bitiriyor. Ben de mektubumu bitireceğim gibi. Refik, sensiz pek fena, pek yalnızım demek bütün hislerimi hülasa ediyor. Ne yazayım? İstiyorum ki bu günler çabuk geçsin de senin yanında olayım. Belki böyle bir mektubu budala bulacaksın. Hiçbir vakit yazacak bir şey bulamadım ki, ta çocukluğumdan beri böyleyim ben. Gözlerinden, yanaklarından öperim Refik'ciğim.

Neriman

---

[1] 3 Nisan 1904.
[2] Başlangıcını.

NERİMAN'DAN REFİK CEMAL'E

Kuzguncuk, 31 Mart 1320[1]

Evet, vaadimde duracağım, hem de bu iyi bir şey olacak. Çünkü Handan'ın hayatından bahsederken o kadar budala olmuyorum. Ta başından başlayıp bütün Nâzım Bey meselesini istediğim gibi sana yazmama kendi izin verdi. Fakat ileriye bile gideceğim. Çünkü senin ne olduğunu Handan bilse, Handan'la bir ay bulunsanız sana en kıymetli şeyini teslim edecek kadar itimat edeceğine kaniyim.[2]

Bu meseleyi de yazarken ben ta çocukluğumdan başlayacağım. Çocukluğumda da Handan'dan başka bir şey yok, Refik. Fakat bugünler içimde azıcık korku var. Belki on, belki yirmi gün sonraki büyük geçitten artık çıkmayabilirim. Senden uzak ölürsem yanında benden birçok şeyler bulunsun, olmaz mı? İşte başlıyorum:

Handan'la bu kalbi ve ruhi dostluğumuz başlayalı on dört sene oluyor. Ben o zaman altı yaşında idim, o dokuz yaşında idi. Annemle babam hakkında hatıratım pek canlı değildir. Büyükannemin yanında idim, bilmem neden beni teyzemin yanma vermek lazım geliyordu? Bir soğuk günde beni köşke getirdilerdi. Salonu hatırlarsın. Köşede bir İngiliz mürebbiye, amcamla konuşuyordu. (Sen, Cemal Bey'e enişte yerine amca dediğimi acayip bulursun, değil mi? Fakat ben baba bile desem az bulurum.)

Şehper henüz bir bebekti. Amcamın kucağında oturuyor, Saffet de onun sigara kutusuyla oynuyordu. Teyze o ovulmuş, temiz, gergin yüzüyle, çalışkan elleriyle bir dikiş üzerine eğilmişti. En evvel kalbimdeki soğuk, korkak ihtirazı izale eden[3] şey amcamın bütün gözlerini ay-

[1] 13 Nisan 1904.
[2] İnanıyorum.
[3] Çekinceyi gideren.

dınlatan tebessümü oldu ve hemen onun müşfik kalbinde kendime bir yer yaptığımı duydum. Teyze bir vazife imiş gibi iki yanaklarımı öperken amcam, bir kolunda Şehper, bana doğru geldi. Beni kaldırdı. Şehper'in karşısındaki dizine beni de oturttu.

— Bu güzel küçük kız benim olsun, olmaz mı, derken teyzeme ve Şehper'e gülüyordu. Odaya ciddi ve mazlum çehresiyle giren küçük kızı onun baba simasındaki güneş sıcaklığı hissettirecek hale getirdi ve bir çocuk gibi sevinçle haykırdı:

— Handan gel bak, senin ve benim bir yeni çocuğumuz var. Gel gel, bak ne güzel altın saçları var.

Handan babasına doğru kemal-i sükûnetle[1] yavaş yavaş ilerledi ve onun dizine dayandı. Büyük, ciddi gözünü benden hiç ayırmıyordu. O zamanki hayatımda en parlak hatırladığım Handan'ın ince vücudu, solgun ve yuvarlak çehresi, gözlerinin birer açık Mekke taşı parlaklığı ve onları birer badem gibi şakaklarına doğru çeken sıkı örgüleri idi. Gözlerindeki manayı delmek kabil olamadı. Bilmem ne kadar, korkak, bekledim. Fakat birdenbire eğildi, kollarını boynuma attı. İşte bu küçük kolların boynuma atılışı kalbimdeki yetim sefaleti tamamen sildi ve ilk busemizle kalbimiz birbirinin oldu. İşte o günden beri küçük büyük, Handan'ın ruhundaki bütün değişikliklere şahit oldum. Handan ta dünyayı görebildiğim zamandan beri tahassüs[2] tarzlarıma bile o kadar hâkim olmuş, o kadar benliğimin her zerresine sarılmış, o kadar şahsiyeti ile şahsiyetime istediği rengi ve şekli vermiştir ki, âdeta bende onun bir resmi yaşar ve çok zaman bazı şeyleri görüp işiten Handan mı, ben mi bilemem.

Ertesi gününden Handan'la beraber ders odasına geçtim. Bu, duvarlarına kadar mürekkep sıçramış, masası, sandalyeleri aşınmış sevgili odadan ne kadar çehreler geldi geçti. Sakallı, sakalsız, sarıklı Kuran ve Arabi hoca-

[1] Olgun bir dinginlikle.
[2] Duygulanma.

ları; bazen çılgın, hoppa, bazen kuru ve korkunç İngiliz mürebbiyeleri; Ermeni, Macar, İtalyan daha bilmem ne cins musiki hocaları! Biz dört çocuk hep aynı hocadan aynı tahsili görüyorduk, fakat Handan hepimizi arkada bıraktı. Bugün bizim tahsilimizi kazısan bir lisan, biraz da edebiyat bulursun. Fakat Handan öyle değildi. Onda öğrenmek bir ihtirastı. Bilmek, daima bilmek, yalnız kitaplarda değil, tabiatta, insanlarda her şeyi, görünmez şeyleri bilip anlamak için onda ebediyen susamış bir dimağ vardır. Fakat âlim kadınların kuru dimağı değil, Refik. Onda bildiği şeyleri seven, derâguş eden[1] bir şefkat, bir kadın kalbi vardır. Ağaç, nebat,[2] deniz, yıldız, insan ve hayvan, o kadar bildiği şeyleri ruhunda seven bir derâguş içinde saklar.

Bir-iki lisan öğrenip biraz piyano çalıp çekildikten sonra onun öğrenmek iştiyakı[3] her gün daha şiddetle artıyordu. Ona daha âlim, daha yüksek hocalar tutuyorlardı. Ve en nihayet en son hocası da zavallı Nâzım oldu. Musiki, edebiyat, felsefe, içtimaiyat, daha bilmem ne hep onunla ikmal etti. Nâzım, Handan'ın hayatında bir his, efkâr ve sanat mürebbisi[4] olarak da kalmadı, daha ileri gitti. Elem mürebbisi, hayat mürebbisi oldu. Handan'ın hayatında Nâzım'a taalluk eden[5] kısımlara geldiğim zaman birçoğunu da Handan'ın o zamandan kalan mektuplarıyla nakledeceğim.

Handan'ın erkekten kaçmak zamanı geldiği vakit alelade, bizim gibi kaçmadı. Teyzem taassubun bütün şiddeti ile çocuklarını en eski dostlarından, hatta akrabadan kaçırırken Handan babasının birçok dostlarıyla hâlâ oturur, konuşurdu. Bunların çoğu ihtiyar ve muhterem adamlardı. Fakat Handan onları pek iyi anlardı; hepsiyle ayrı ayrı pek iyi dosttu. İhtiyar birtakım efendiler vardı

[1] Kucaklayan.
[2] Bitki.
[3] Arzusu.
[4] Eğiticisi.
[5] İlgilendiren.

ki, geldikleri zaman Cemal Bey'den evvel Handan Hanım'ı sormaları tabii bir hâl olmuştu. Sanki Handan bunların yaşanmış yaşanmamış bütün rüyalarını, hülyalarını anlamış, yaşamıştı; o kadar onların bütün hayatlarına iştirak eden bir ciddiyetle onlarla dosttu ve bunlar arasında en çok dostu da Selim Bey'di.

Selim Bey'in senelerden beri yalnızca evini idare eden bir ihtiyar teyze ile yaşadığını belki bilirsin. Maltepe'de uzak bir köşkün silkit[1] kucağında sessizce yaşar. Etrafında birçok, rüyaları solmuş ihtiyarlarla rengin rüyalı gençler ve musikişinaslar vardır. Gömülmüş hülyaları, gayeleri olanlarla yeniden sanat, şiir ve hayat binaları kurmak isteyenler en tabii vatanlarını onun salonunda bulurlar. Bu muhterem, nazik ihtiyarın en sevgili dostu da küçükten beri Handan'dır.

Handan on altı yaşına gelinceye kadar biz Selim Bey'in Nâzım ismindeki yeğenini uzak bir hayal, birçok fevkalade haller yaptığı için Sultan Hamid'in İstanbul'a gelmeye müsaade etmediği bir kahraman diye bilirdik. Bir gün büyük dostlar vasıtasıyla nihayet Nâzım, Sultan Hamid'e affettirildi ve o zaman Nâzım, İstanbul'a gelecek şayiası ortaya çıktı. Selim Bey artık helecanından bir yerde duramıyordu. Üç günde bir Handan'a geliyordu. Bu beyaz başla Handan'ın henüz örgülü başı hep bir arada yavaş yavaş fısıldanırken görüyorduk, ne konuşuyorlar, ne kuruyorlardı? Sanki Nâzım'ın İstanbul'a gelişi bütün dünyayı değiştirecek bir vak'a idi. Ve Nâzım'ın gelmesi muhakkak addedilen[2] bir haftada Selim Bey geldi. Handan'ı aldı, Maltepe'ye götürdü. Bir hafta sonra Handan'dan şu mektubu aldım:

[1] Suskun.
[2] Sayılan.

HANDAN'DAN NERİMAN'A

Maltepe, 15 Ağustos, 1313[1]

Neriman'cığım, bu seferki Maltepe'ye gelişimi hiç unutmayacağım. Selim Bey beni kadınlar kompartımanına koyup çekildikten sonra gözlerim etrafa daldı. Akşam oluyordu.

Sağda altın tarlalarıyla aşağı doğru inen zengin arzın üzerine mor gölgeleriyle büyük dağlar eğiliyorlardı. Batan, solan güneşin altınlarıyla kaplanmış rakit[2] deniz ve sonra bütün dağların morluğu, tarlaların altını üzerinden uçan esmer ve pembe bir akşam havası esiyordu. Her beş dakikada bir Selim Bey'in mütebessim yüzü perdeden içeri uzanıyordu:

— Görüyor musun Handan, görüyor musun kızım, diyordu.

Nihayet İstanbul'a geldik. Selim Bey'le beraber bir de genç Harbiyeli indi. Güzel, kendini beğenmiş bir şey. Muttasıl[3] bana bakıyordu. Fakat ben peçemi indirmiyordum. Biraz sonra beni kâfi güzel bulmamış olacak ki bakmaktan sarf-ı nazar etti.[4] O da bizimle köşke geldi. Sonra, kimsesiz taşralı bir talebe olduğunu, bir dostunun onu Selim Bey'e tavsiye etmiş olduğunu öğrendim. Para, hava, sıhhat, nasihat hülasa bir şeye muhtaç olan bir gencin Selim Bey'e gelişi o kadar tabii bir şey ki kim bilir bu genç de ne için geliyordu?

Fakat sen bilirsin ya, ben gençleri sevmem. Onlarla insan ne konuşur bilmem. Hepsinin gözlerinde o kadar acayip bir delilik vardır ki. Bana orta katta Selim Bey'in yatak odasının yanındaki odayı verdiler. Bilirsin ya, odalar nasıl Marmara'nın nihayetsizliğine bakar. Benim ya-

[1] 27 Ağustos 1897.
[2] Durgun.
[3] Sürekli.
[4] Vazgeçti.

nımdaki odada hazırlık ziyade. Onu da Nâzım Bey'e hazırlıyorlar. Demek Nâzım Bey'le komşu olacağız. Eve gelince bir telgraf aradık, yoktu. Teyze Hanım pek mültefit ve selamlık[1] bermutat[2] dolu! Fakat sabahları Selim Bey' le yine kahvaltı etmeye gidebiliyorum. Çünkü herkes buraya uzun uzadıya uyumaya gelmiş.

Her sabah Selim Bey aynı hürmetkâr ve sevgili tavrıyla elimi öpüyor, her sabah aynı baba sesiyle:

— Gözlerin yıldızlar gibi parlıyor, sevgili kızım, diyor. Sonra iki arkadaş altın tarlaların arasından dalıp gezmeye gidiyoruz. Ne sakit, ne muhteşem sabahlar.

Marmara'nın birer siyah gergedan gibi uyuyan adaları, denizin kurşunimsi maviliğine batan bu canlı arz ve uzaklardan geçen güneşin pembe, eflatun, inci renkleriyle rüyalı tülleriyle renklenen ufuklar! İşte bu yeni doğan parlak sabahla beraber bende bir şey doğuyor, ben bütün bunların bir parçası gibi bir şey oluyorum. Ve içimde artan hayatın tarlalardan, denizlerden mi, yoksa benim ruhumdan mı geldiğini bilmiyorum.

Bir çıplak yer bulunca oturuyoruz. O solgun mavi gözlerindeki rüya, buruşuk çehresindeki şefkatle tatlı tatlı söylüyor. Ne söylüyor bilmiyorum. Fakat ruhumda hayatın iyiliğine, safiyetine bir emniyet, bir iman uyanıyor. Ve pek çok zaman söylediklerini kulaklarım zaptetmese bile hep, pek uzak çocukluğumda annemin hayal olan sevgili kolları arasında yaşarkenki his geliyor. Selim Bey ekseri ölen karısından ve nasıl ölümü ona kavuşmak için beklediğinden bahseder. Onun dinden bahsedişini pek severim. Onun inandığı Allah hiç de benim çocukluğumda söyledikleri gibi bu kadar çok insana bu kadar çok ceza eden mabuda[3] benzemez. Çocukluğumda tasavvur ettiğim Allah, kadir-i mutlak surette[4] günahları, se-

[1] Saray, köşk veya konaklarda erkeklerin bulunduğu ve erkek konukların alındığı bölüm.
[2] Alışılagelen biçimde.
[3] Kendisine tapılan varlığa.
[4] Kayıtsız şartsız bir kudretle.

vapları tartardı, müthiş olan adaletine hiç de merhamet karıştırmazdı. En küçük yaramazlıkları bile görünmez bir gözün gözetlediğini ve bellediğini hissederdim. Çocukluğumun bütün neşesini kaçıran bu kudrette korkunç ezelî bir güzellik vardı. Bununla beraber yine içimde bir şey, bu insanları ve dünyaları yaratan kudrette bütün kendi tabii kanunlarını isterse –ve hatta bazen bizim fani dualarımızla– değiştirecek bir şey olduğuna kani idim. İşte bu küçük kanaatle senelerce annemin dirileceğini bekledim, pek çok bekledim. Hâlâ izah edemediğim bir müphemiyetle,[1] bir inanmakla, bir şey, bir mezar açılmasını beklerim. Kim der ki bu kadar fevkalade şeyler arasında bir de mezarlar açılmayacak?

Fakat Selim Bey'in tasavvur ettiği Allah hiç böyle müthiş değilmiş. Benim eski hayalimdeki kadar kudret sahibi fakat namütenahi[2] surette ruha yakın; insanların, eşyanın, ensacında[3] mevcut; ruhun karanlık ve çirkin boşluklarına kadar her şeyi dolduran halaskâr[4] ve lütufkâr bir muhabbet ruhu. Ah, bu sabahlardan sonra o kadar iyi oluyorum ki. Ruhum çarpınmaktan, beklemekten kalıyor, anlıyor ve seviyor! Hatta yanıma sokmadığım için bana o kadar gücenen koca dudaklı, ter kokulu bacımızı bile seviyorum.

İşte İslamiyet, Selim Bey'in İslamiyet'i: Kimseyi cennetten kovmuyor. Kimseye, ama hiç kimseye işkence etmiyor. Aylarca gecelerim cehenneme gidecek milyonca insanların işkencesi hayaliyle nasıl karanlık bir sıra azap kâbusu olmuştu. Ne kadar yanmış, ağlamıştım. Hatta çok zaman namaz kılarken Allah'a, beni başkaları yerine ebediyen yaksın da onları kurtarsın diye yalvarmıştım. Şimdi Selim Bey'i dinlerken bütün insaniyete kapısını açan bir dine mensubiyet[5] hissi geliyor. Hepsi, günahkâr-

[1] Belirsizlikle.
[2] Sonsuz.
[3] Dokularında.
[4] Kurtarıcı.
[5] Ait olma.

lar ve sefiller, hepsi, hepsi yanmaktan kurtulacak ne güzel, ne samedani[1] bir şükranla doluyum.

Perşembe akşamı

Bu üç gün, asude[2] ve mesut Selim Bey'le geçen bir yalnızlıktan sonra Nâzım nihayet geldi. Bu sabah biraz geç kalmışım. Azıcık ortalık sisli gibiydi. Adaları, ufukları örten gümüşi duman örtüyü seyrederek giyindim. Selamlığa biraz müterediddit[3] gittim. Selim Bey'in tembel misafirlerinden biri kalkmış diye düşünüyordum. Belki de beni kahvaltıya beklememişti. Evden çıkarken hemen kimseye tesadüf etmedim. Selamlığın koridorunda Ahmet konuşuyordu. Oda sakitti. Kapıyı açtım. Odanın bahçeye açılan büyük kapıları açılmış, önüne Selim Bey'in büyük koltuğu konmuştu. Yalnız arkasını görebildiğim sarı uzun saçlı bir baş şüphesiz benim sabahleyin seyrettiğim gümüşi dumanlara dalmıştı. Hemen çekilmek istedim. Fakat yanımda kanepede oturan Selim Bey'in tatlı sesi bu sabah derin bir sevinçle:

— Gel sevgili kızım, gel, diyordu.

O vakit koltuktan bülend[4] ve güzel bir vücut yükseldi. Enli omuzları üzerinde koyu, büyük, mavi gözleri, uzun sarışın siması, hassas ve biraz müstehzî ve mütebessim gözüyle Nâzım meydana çıktı. Selim Bey bizi birbirimize takdim etmek için mütehalik,[5] adeta mühtez[6] bir sesle:

— İşte Handan, Nâzım, dedi.

Evvela Nâzım'ın yüzü biraz ağır ve müterediddit gibiydi. Fakat beni bir an süzdükten sonra bütün yüzünü

[1] Tanrısal.
[2] Sakin.
[3] Tereddütlü.
[4] Yüce.
[5] Kendini tehlikeye düşürecek kadar aceleyle bir işe koşan.
[6] Titreyen.

aydınlatan tebessüm mevceleriyle[1] bana doğru geldi. Yalnız bu tebessümün pek manasını anlayamadığım için sıkıldım. Belki "Vay, bu kadar methettiğiniz Handan bu küçük kız mı?" demek istiyordu. Belki zihninde beni görmeden yaptığı hayalden beni pek uzak buluyordu. Bununla beraber pek müşfik[2] bir tavırla uzun boyun bana eğildi, ellerimi bütün hararet ve samimiyetle sıktı. Sonra karşı karşıya oturduk. Birdenbire bu büyük ve güzel çehrenin ciddiyet ve vakarına ve biraz da mahzun alnına karşı küçülmüş gibiydim. Bu sabah cazibe merkezi herhalde o idi. Söyledi, söyledi. Bazen ciddi ve derin, bazen şen ve müstehzî bir mevzudan öteki mevzua atlayarak bizi de efkârı[3] arkasında sürükledi. Ah Neri, hayalimin en vahşi dakikalarında bu mükemmeliyeti, bu harikuladeliği düşünmemiştim. Nâzım bütün tahayyülatımın hududunu geçen bir hakikat. Yalnız ben, birdenbire küçük, çirkin ve dilsiz, onu dinlerken beni kendime fevkalade gösterecek kadar bende büyük şeyler bulanlara kızdım. Nâzım'ın ziyadar şahsiyeti, büyüklüğü ile küçüldüm, soldum, hiç oldum. Bu bana öyle bir darbe oldu ki Nâzım'ın parlak ruhu çağlar gibi bir kudretle dudaklarından boşanırken duyduğum haz olmasa ağlayacaktım.

Yemekten sonra Nâzım sordu:

— Musiki sever misiniz, Handan Hanım?

— Pek çok.

— Ne çalarsınız?

— Piyano ve biraz keman. Fakat piyanoyu hiç sevmem.

— Piyanoda ne çalarsınız? Her küçük hanım gibi "Bir kızın duası", "Tuna'nın dalgaları", ha?

— Hayır, onu şiiri, edebiyatı sevenlere bırakırım.

[1] Dalgalarıyla.
[2] Sevecen.
[3] Hayal gücümün.

Ben Liszt[1] ve Wagner[2] çalarım.

Nâzım yaptığı şakadan azıcık utanmış gibi, fakat gözlerindeki müstehzî şule hâlâ baki:[3]

— Öyle ise, bu büyük adamları bize de tanıtınız, dedi.

Fakat ben çalmadım ve çalmadığıma da iyi ettiğimi anladım. Çünkü öğleden sonra ikindi dinlenmesi için odama çekildiğim zaman, arz bütün harareti, sema[4] bütün yanan güneşi ile dareban ederken[5] bunlarla bir keman uyandı. Bu ne idi, Neri, ne idi, bilsen! Ne akan, boşanan, yanan bir yeni hayat sabahı! Ne neşeli, ne feyizli, ne kudretli bir ruhun bir sabah neşidesi[6] idi. Bütün kemanla beraber vücudumda titreyen, terennüm eden[7] musiki ile müterennim[8] ve mühtezdi.[9]

Bu kadar hüküm ve kudretle musiki lisanını söyleyen bir adama karşı biraz evvelki övünmemi düşündüm. Mahcubiyetimden yanaklarıma kan hücum etti. Bütün sabahtan beri birkaç saat içinde bu kadar muhtelif kabiliyetlerini tanıdığım bu adam beni kendi nazarımda ne kadar da küçülttü. Onun zengin ve canlı dimağı Garp'ın ve Şark'ın esrar felsefesinden ve sanatından renk ve şekil alarak önümüzde akarken ben âdeta sarhoştum. Ye sanki ayağımın altındaki kum dağları yıkılmış, ben de öteki fanilerle aynı seviyeye inmiştim. Fakat ben de, Neri, çalışacağım, çalışacağım. Parlak ve meşhur olmazsam bile, hiç olmazsa insanları hiç kimsenin sevemediği bir şefkat ve fedakârlıkla seveceğim, onlara ruhumun son zerresine kadar vereceğim. Bu karanlık ve bedbaht memleketin başından başına dolaşarak benden evvel gelen

[1] Franz Liszt. Macar besteci (d. 1811-ö. 1886).
[2] Richard Wagner. Alman besteci (d. 1813-ö.1883).
[3] Kalıcı.
[4] Gökyüzü.
[5] Çırpınırken.
[6] Şiiri.
[7] Güzel ve alçak sesle şarkı söyleyen.
[8] Güzel sesle, yavaş yavaş şarkı söyleyen.
[9] Titrekti.

büyük ve güzel ruhların insanlara mirası olan şeyleri memleketimin insanlarının ruhuna akıtacağım ve ruhum bütün arzuları ve kabiliyetleri ile memlekete dökülecek. Sonra ruhumu alanlar da onu kendi ruhlarıyla daima bir nesilden ötekine verecekler, ben de her nesil yükselip büyüdükçe büyüyüp yükseleceğim. Fakat beni, büyük ruhların teranelerini ve büyüklüklerini memlekete ilk defa kendi ruhundan akıtan Handan'ı unutacaklar, ben bir hiç, fakat ruhum her şey olacak! İçimde ne fırtına, ne fırtına var, Neri!

Akşamüstü aşağı indiğim zaman, gözlerimde kendisine takdir yollayan şuleye karşı kızararak:

— Wagner'i, Liszt'i artık beraber çalabiliriz, Handan Hanım, dedi.

Filhakika gece haremde uzun uzun musiki yaptık.

Ben hep ona piyano ile akompanye ettim[1] ve zannettim ki onun yanına tırmaştım. Fakat elbet bir gün onun yanına tırmaşacağım, onun benden çok olan on dört senesini ben mutlak bir senede atlayacağım.

Cuma akşamı

Bugün sabahleyin deniz kenarına indik. Biz Selim Bey'le yeşillikte otururken Nâzım deniz kenarında çıplak ayaklı Rum çocuklarıyla beraber denize taş atıyordu. Âhenktar sesiyle, büyük ve canlı evzaıyla[2] yazın kaynayan havasını o dolduruyor, o ısıtıyor gibiydi. Kalbimde varlığımdan pek haberdarmış ve benim bu küçük gruba iltihakımı[3] istiyormuş hissi vardı. Nihayet bize haykırdı:

— Amca, Handan Hanım, geliniz, size bir şey okuyacağım.

[1] Eşlik ettim.
[2] Tavırlarıyla.
[3] Katılmamı.

Biz yanına gittiğimiz vakit sahilin yumuşak sarı kumlarında yatan denize doğru ilerlemiş siyah kayasına çıktı. Saçları güneşli ve yumuşak, rüzgârda uçarken, kudretli vücudunu yeşil deniz çerçevelerken, Kemal'in Vaveylâ' sını[1] okudu. Böyle bir tenezzüh[2] sabahına niçin bir büyük vatanperverin feryadı, niçin büyük bir kalbin kanaması?

Git vatan Kabe'de siyaha bürün.

...

Bilmem her mısraını işittim mi? Bu onun müteheyyiç göğsünden kırık, kesik cümlelerle çıkıyordu. Ve Vaveylâ nihayet bulmadan Selim Bey'in beyaz başı ellerinde, yaşlar yanaklarının buruşukları üzerinden sızıp gidiyordu. Fakat ben yalnız kalbimde ağladım Neri.

Bundan sonra yemeğe dönerken bir elimi Selim Bey, bir elimi Nâzım tutuyordu. İkisinin arasında, birinin solmuş, birinin solmamak için çırpınan bir rüyası bende telaki[3] noktalarını bulmuş gibiydi. Bir an için üçümüz de bir kalp, bir dimağ, bir ruh olmuştuk.

Gece, mehtapta, harem bahçesinde Nâzım'la oturduk. O uzun ve yavaş bir sesle söyledi, pek çok söyledi. Merak etme Neri'ciğim. Hep söyledikleri bir arkadaşa söylenecek şeylerdi. Yerlere indirdiğim izzet-i nefsim ve ruhum kademe kademe Nâzım'la yükseliyordu. Gece yatmadan evvel, Selim Bey ciddi bir sesle Nâzım'a sordu:

— İstanbul'da bu defa ne yapmak istiyorsun Nâzım! Artık bir meslek, bir iş zamanı, değil mi, yavrum?

Nâzım bir-iki dakika düşündükten sonra kati sesiyle söyledi:

— Evet, bir iş, bir meslek düşündüm, amca. Handan Hanım'ı okutup yetiştireceğim.

---

[1] Namık Kemal'in "Vaveylâ" adlı şiiri.
[2] Gezinti.
[3] Buluşma

— Çıkmaz bir yola yeni bir yolcu daha mı salıvereceksin?

— Hayır, hayır. Maksat ve ideale nafile kurban değil, amca. Sadece hayata hazırlayacağım, okutacağım, dimağını, ruhunu okutacağım, amca!

Bu mükalemeden[1] bir şey anlamadım. Fakat Nâzım elimi daha yakın bir kardeş, bir büyük kardeş hissiyle sıktı, ayrıldı. Gece öyle münevver, öyle muattar[2] ve öyle genişti ki... Meğer karanlıkta, meğer yıldızlarda bilinmeyen vüs'atler[3] ve ziyalar varmış, Neri.

Cumartesi akşamı

Bu sabah Nâzım'la ata bindik, Pendik'e gittik.

Öğleden sonra babam gelecek diye evvela gitmek istemedim. Fakat öğleden evvel dönebileceğimizi Nâzım söyledi. Beni beyaz yeldirmem, çenemin altından bağladığım başörtümle kocaman bir siyah ata tırmaştırdılar, erkek gibi oturttular. Nâzım üzengileri kısalttı, dizgini elime verdi. O da, atına kuvvetli ve çâlâk[4] bir tavırla sıçradı. Onun İngiliz at kostümü ve çizmeleriyle benim onun yanında böyle erkek gibi oturuşum bana garip geldi. Mütebessim Selim Bey'i selamladıktan sonra kamçısıyla Nâzım atlarımıza dokundu. Dörtnala uzaklaştık. Evvela, bu kadar at koşturmaya alışık olmadığımdan ürktüm. Fakat Nâzım'a korkak gözükmek istemiyordum. Onun bu sabah azıcık sararmış çehresinde beni ta ruhumun nihayetine kadar ölçmek isteyen bir nazar vardı. İşte onun için yolları üstünde beynimin parçalanacağını bilsem gözlerimde bir korku gölgesi göstermezdim. İşin en fenası Nâzım korktuğumu fakat kibirimden korkumu gizlediğimi biliyor gibi idi. Arada şefkate, acımaya benzer bir

[1] Karşılıklı konuşmadan.
[2] Güzel kokulu.
[3] Genişlikler.
[4] Çevik.

şeyle, atına tamamen hâkim, birdenbire duruyor, benim dizginleri de eline alıp yüzüme bakıyordu. Bir-iki defa elini uzattı, bu azgın atın dizginlerini bütün kudretiyle çekmekten titreyen elimi, kardeşçe okşuyordu ve bütün bu meşakkatime mükâfaten:[1]

— Ne iyi süvari olacaksın, Handan Hanım, diyordu.

Nihayet Pendik'e yaklaştığımız zaman o kadar şiddetle koşturduk ki haykırmamak için dişlerimi olanca kuvvetimle sıktım. Ye düşmemek için bütün mevcudiyetimle ata sarıldım. Atlar durduğu zaman gözlerimde eminim ki içime akıttığım yaşların nemi parlıyordu. Nâzım o kadar gıpta ve hayret ettiğim kuvvetiyle aşağı atladı, koştu, yanıma geldi, kollarımın altından beni bir çocuk gibi yakaladı, yere indirdi. Sonra, yüzünde takdire ve anlayamadığım başka bir şeye benzer bir mana ile:

— Seninle hayatta kazanılmayacak yarış yoktur, çocuk, dedi.

Birdenbire ne olduğunu anlayamadım. Fakat yolun o kadar elim[2] gelen meşakkatini[3] tamamen unuttum. Ve birdenbire bende büyük bir erkek kardeşim olsun diye o kadar senelerden beri yanan ruhuma sükûnet gelmişti. El ele, denize yakın bir ağacın altına gittik, oturduk.

Bu sabah yavaş adımlarla dimağımız birbirine geliyor, ihtiyatkâr birbirini yokluyor, keşfediyor gibi idi. Alçak seslerle birbirimize okuduğumuz kitaplardan, sevdiğimiz muharrir ve bestekârlardan, ruhumuzu en çok işgal eden arzulardan, çocukluğumuzu dolduran simalardan, meserret[4] ve keder dakikalarından bahsediyorduk. Bundan epeyce birbirimizden ayrılıyorduk. Onu büyüten, onun arzularına, hayatına, nazariyelerine şekil veren şeyler hep Alman, Fransız ve Şark'ın eski, ebedî simaları, benimkiler ise nispeten az, fakat o kadar ezeli ve büyük birkaç İngiliz siması.

[1] Ödül olarak.
[2] Acıklı.
[3] Güçlüğünü.
[4] Sevinç.

Benim en büyük emelim bütün Anadolu'da dolaşarak halkın ruhunu, dimağını uyandırmak için vaaz etmek olduğunu söylediğim zaman azıcık güldü. Fakat birdenbire ciddileşerek ve zannedersem biraz da korkarak:

— Ruhlarını, dimağlarını yükseltmek istediğin bu adamların evvela bu siyasi zincirden kurtulmaları, başka bir idare altına girmeleri lazım geleceğini düşünmedin mi, dedi.

Ben böyle bir şey düşünmemiştim. Fakat o söylerken tarih dersim gözümün önünde canlandı, kımıldadı, oynadı. Mütenevvi,[1] muhtelif hayat sahifeleri gözümün önünde yaşayarak bir geçit resmi yaptı, gitti. Fakat bu o kadar müphem ve karışık bir şey ki!

Salı

Üç gün sana yazmadım. Babamın da burada olması ve hayatım hakkında ciddi kararlar verilmesi bütün zamanımı alacak mahiyette idi. Evvela Nâzım, babam ve Selim Bey'le bir odaya kapandılar, söyleştiler. Nâzım'ın hep:

— Bir sistem dairesinde, diye tekrar ettiği ötesini anlayamadığım bir cümle odamın açık penceresinden bana hücum ediyordu. Nihayet anlaştılar. Ben bir sistem dairesinde çalışacak ve yaşayacakmışım.

— Sparta çocukları gibi yemeğim de ayrı ve hususi olacak mı? Günde muayyen adette değnek atacak mısınız, dedim.

Nâzım uzun uzun güldü. Sabahleyin erken kalkacakmışım, evvela bir saat tarih ve edebiyatla meşgul olacakmışım, sonra bir buçuk saat piyanoda etüt yapacakmışım, yemekten sonra bir saat istirahat, sonra bir saat sosyoloji ve felsefe okuyacakmışım ve ondan sonra günü tatil edecekmişim.

Nâzım burada bulunduğu müddetçe her gün fakat

[1] Çeşitli.

eve gittikten sonra haftada iki gece muntazaman bize gelecekmiş. Bunların hepsini okutacak, yalnız musiki için Don Pedrelli gelecekmiş.

Evvela bunlar bana bir şaka gibi geldi. Fakat sonra ciddi olduğunu anladım. Nâzım yüz yaşında gibi ciddi ve durgun bir çehre ile sabahtan akşama kadar başımda:

— Her gün yanınızda, çalışırken, bulunmayacağım. Yalnız şimdi sizi çalışmaya alıştırıyorum. Zaten çalışmasını pek de bilmez görünmüyorsunuz ya, diyor.

Edebiyat, Osmanlı edebiyatı, tarih, tarih-i umumi[1] fakat aynı zamanda Osmanlı tarihi de okuyoruz. Ben evvela Osmanlı tarihini bildiğimi söyledim. Hele Osmanlı edebiyatının eski Acem mektebini neden tetkik edeceğimi anlayamıyordum.

O, sabit ve anut:[2]

— Her köşesinde sesinizi işittirmek, ruhunuzu vermek için bir milletin ruhunu, mazisini ve edebiyatını bilmeli; tarihi biliyorsunuz, öyle mi? Zarar yok. Bir de benim bildiğim gibi biliniz, diyordu.

Felsefede ta kadim[3] Yunan'dan başladık. İçtimaiyatı[4] garip ve orijinal bir tarzda okuyoruz. Bu, Nâzım'ın insanlar, cemiyetler ve bunların hayatlarıyla rabıtalar hakkında tetebbuat[5] nazariyatından ibaret. Ne acayip adam! Bütün bu zahmetlerinden elimden, dimağımdan, ruhumdan tutup kendisince muayyen bir noktaya beni götürmek arzusu var hissi bende hasıl oluyor. Bilmem doğru mu? İlerledikçe içimde bir ses:

— Ben de varım, yaşıyorum, düşünüyorum. Her şey Nâzım'ın dediği gibi değil, diyor. Fakat daha itiraza cesaretim yok, dimağım biraz yükünü alsın, sonra görürüz.

Sana azıcık Eflatun'dan bahsetmek isterdim, Neri.

Fakat biliyorum ki bir şey anlayamayacaksın ve sıkı-

[1] Genel tarih.
[2] İnatçı.
[3] Eski.
[4] Sosyolojiyi.
[5] İncelemeler.

lacaksın! Burada yirmi gün daha kalacağım. İki yanaklarından öperim, Neri'ciğim. Kim bilir, Kuzguncuk ne serin, ne yeşil, ne gölgelidir. Burası sıcak, sıcak!

Handan

İKİNCİ MEKTUP

Maltepe, 2 Eylül 1313[1]

İki gecedir Nâzım yoktu. Bu sabah Selim Bey bir haftalık mesainin beni sararttığını ve biraz gezmek lazım olduğunu tutturarak sabah yemeğine Salim Bey'e gitmemizi teklif etti. Babam teklifini kabul etti. Benim Salim Bey hakkındaki hatıratım[2] pek bulutlu. Selim Bey'in kardeşi hastalıklı bir ihtiyar. Ben pek çocukken Selim Bey'in evinde pek dosttuk. Nihayet hazırlandık. Feneryolu'na gittik. Büyük bir bahçe içinde içerlek bir köşkü var. Kapıdan girince bir hizmetçi doğru bizi bir kütüphaneye götürdü. İhtiyar bir adam ropdöşambrı ile sigara içiyordu. Biz odasına alayla girince şaşırdı. Hele bir çarşaflı kızın huzuru onu bütün bütün sıktı. Fakat Selim Bey:

— Bak sana küçük Handan'ı getirdik birader, dedi. Nasıl koca kız oldu. Hem nasıl çalışkan ve zeki bir hanım bilsen!

Salim Bey zarif bir Fransız tavrıyla eğildi, selamladı. Hayatının büyük kısmını Fransa'da geçirmiş olan bu ihtiyar hâlâ cidden genç ve zarif. Oturunca, gözleri takdirkâr, beni tetkik etti:

— Monşer Cemal, diyordu, yirmi beş yaşında olmadığıma cidden acıyorum. Senin küçük Handan'ın bütün faziletlerini söylerken bana ne kadar güzel bir kız olduğunu söylememişlerdi.

[1] 14 Eylül 1897.
[2] Anılarım.

Kalbim bütün kuvvetiyle yerinden sıçradı, Neriman' cığım. Siz güzeller, bizim gibi güzel olmayanların, güzel dendiği vakit ne hissettiklerini bilmezsiniz. Hatta söyleyen bir ihtiyar olsa bile. Sonra, Salim Bey hemen beni herkesin üstünde tutan bir tavırla benimle meşgul oldu. Sanki bütün haliyle benim gibi fevkalade bir ruhu yalnız onun gibi fevkalade bir ruh anlarmış gibi görünmek istiyordu ki bu, beni hem müteessir etti[1] hem de biraz güldürdü. Azıcık Paris'teki hayatından, gençliğinden, yazdığı şiirlerden ve genç olsa benim kalbimi kazanmak için yapacağı harikulade şeylerden bahsetti. Alafranga bir Ferhat. Fakat vakti geçmiş vesselam! Sonra, biraz da piyano çaldım. Hele Verdi'ye[2] olan muhabbeti fevkalade, Addio del Passato'yu[3] söyledim, *Aida*'dan[4] birkaç parça söyledim. Hep biraz mübalağakâr, gaşyolmak[5] tavrıyla dinledi. Sonra sordu:

— Nâzım ne sularda? Beni artık aramıyor, Handan, Nâzım'ı nasıl buluyor? Ah bu gençler... Şimdikiler o kadar kendini beğenmiş ve kof ki! Geçen gün geldiği vakit benim boyunbağımın al olmasıyla eğlendi. Çapkın, ihtiyarların gecelikle mi gezmesini istiyor? Hem kim ihtiyar, herhalde ben değil, yüz yaşıma gelsem, ben değil!

Filhakika vücudu yaştan çürüse Salim Bey'in nazarlarında gençlik yine kalacaktı. Kardeşinin ruhunda nasıl bir çocuk saffeti[6] kaldıysa onda da gençlik kabiliyet-i tahassüsü[7] kalmıştı. Bu süslü ropdöşambr giyinmek, beyaz saçlarını, sakalını bu kadar muntazam muhafaza etmek yorgunluğunu her sabah ihtiyar eden bu adamda elbet alil[8] vücuduna rağmen pek çok genç bir ruh vardı.

[1] Üzdü.
[2] Giuseppe Fortunino Francesco Verdi. İtalyan besteci (d. 1813-ö. 1901).
[3] Verdi'nin "La Traviata" operası içinde bir bölüm; şarkıdaki: "Hoşçakal, geçmiş günlerin mutlu rüyaları" dizesi.
[4] Verdi'nin bir operası.
[5] Kendinden geçmek.
[6] Temizliği.
[7] Duygulanma yeteneği.
[8] Hastalıklı.

Yemekten sonra Salim Bey'in kütüphanesini karıştırdık. Zengin bir kütüphane. Güzel ciltler içinde birçok Almanca ve İngilizce kitaplar var. Nâzım'ın bulunmadığı bir yerde benim en parlak olmam pek tabii, Neriman. Hem bu ihtiyarlar arasında parlamak için o kadar çok ziya da lazım değil. İçimden bu sevgili ihtiyarları memnun etmek için öyle samimi bir arzu kabarıyordu ki... Onlara musikiden sonra yapılacak şey konuşmaktı. Ben de konuştum. Kendi sesimin mübalağalı olacak kadar fevkalade şeyler söylediğini kulaklarım biraz hayretle işitiyordu. İhtiyar dostlarım, memnuniyetleriyle âdeta sarhoş, beni dinliyorlardı. Babam, aynı sevgili tebessümüyle azıcık taşan talakatime[1] hayret ediyor gibiydi. Fakat ben bu eski dostlarıma ruhumu onların anlayacağı şekil ve renk ile vermeyi severim. Zaten muhabbetin anahtarı etraftakilerin anlayacağı ve mukabele edebilecekleri tarzda onları sevmek, onlarla konuşmak değil mi?

Nihayet sıra bir şey okumaya geldi. Salim Bey, *Hamlet* ile *Romeo Juliette*'i pek severmiş. Ne kadar tezat, değil mi? Fakat insan bu acayip ihtiyarda bunu tabii buluyor. Nihayet onlara *Hamlet*'ten birkaç parça okudum. Evvela "olmak yahut olmamak" monoloğunu, sonra *Hamlet*'in Ofelya'nın mezarına atladığı ihtiras sahnesini Türkçe olarak onlara okudum. Shakespeare'i kulaklarım (kendi ağzımdan olsa bile) ilk defa olarak Türkçe işitiyordu. Dinleyenler kadar ben de meshurdum.[2] Bu okuma devam ederken kapı açıldı. Ayaklarının ucuna basarak Nâzım girdi. Salim Bey pek sevmediği yeğenine haykırdı:

— Gel Nâzım, bu güzel günde bir eksiklik varsa sendin.

Fakat Nâzım mutadının[3] haricinde sakit ve mütevazı, bir yere çekildi. İlk defa olarak ikimizin beraber olduğumuz bir yerde ben cazibe merkezi idim. Fakat o buna

[1] Dil açıklığıma.
[2] Büyülenmiştim.
[3] Alışılmışının.

memnun görünüyordu. Nihayet Nâzım'm yanında sakit ve miskin durmaktan ilk defa kurtulmuş, eski ben olmuştum. Ne bahtiyar bir gündü bilsen, herkes, hepimiz için bahtiyar bir gün!

Nihayet her ayın başında bir gün hepimiz Salim Bey'de toplanmaya karar verdikten sonra çıktık. Ayrılırken Salim Bey yapmacıklarından ari[1] bir samimiyet ve sadelikle:

— Allahaısmarladık, küçük dostum, dedi. İhtiyar kalbime ziya ve hayat getirdin.

Yumuşak, renkli bir akşamdı. Beni şimendifere[2] babamla Salim Bey şefkatle, Nâzım hürmet ve biraz da hararetle koydukları vakit zamanın durmasını istedim. Ellerim dizlerimde, Haydarpaşa'nın uzaklarında siyah servi hattını seyrediyordum. Ellerim en yüksek göklere temas etmiş hissiyle nurlar içinde idi.

Sabahleyin derste Nâzım birdenbire yüzüme bakarak:

— Tuhaf çocuk, senin ruhun ziyalar, gölgeler, kitaplar ve manzaralardan başka bir şey bilmez, değil mi? Ne derin ve esrarlı gözlerin var. Fakat on altı yaşındaki genç kızların gözleri değil!

— Anlayamadım, dedim.

— Sevmek nedir, bilir misin?

— Bu da felsefe dersine dahil mi?

— Elbet, elbet!

— Öyle ise, bilirim.

— Yalan!

— Vallahi değil. Komşumuzun oğlunu birçok sevdimdi, üç sene oluyor.

— On üç yaşında ha, mektup filan?

— Hayır, öyle şey yok. Saçlarımdan büyük bir parça kestim verdim, o kadar!

— Bu komşunun harikulade çocuğuna ne oldu?

[1] Arınmış.
[2] Trene.

— Evden çıktılar, bilmiyorum.

— Daha başka?

— Durunuz bakayım. Bir de sarıklı Arabi hocası.

— Acayip çocuk. Hoca Efendi nezaketinize mukabele etti mi?

— Bilmez ki etsin!

— Daha?

— Başka bir hoca daha!

— Hep hocalarını seversen ben kendim için korkmaya başlayacağım.

— Nafile korkarsınız. Çünkü sizi sevmeyeceğim, dedim ve ilk defa olarak birçok güldük. Her şeyden başka bir de pek iyi arkadaşız, Neriman! Artık goodnight,[1] yatacağım.

Handan

NERİMAN'DAN REFİK CEMAL'E

13 Nisan 1320[2]

Nâzım-Handan hikâyesi seni pek çok merakta bırakmış, aman mabadi[3] diye feryat ediyorsun. Zaten ben de yazacaktım. Yalnız birkaç gündür dikişlerle çok meşguldüm. Şimdi devam ediyorum:

Handan'ın sana gönderdiğim son Maltepe mektubunu aldıktan sonra ondan on beş gün mektup almamıştım. Arada amcam gelip gidiyordu. Soruyorduk. İyi, dersleriyle meşgul diyordu. Fakat bu sükût, muhayyilemi o kadar gıcıklıyordu ki âdeta meraktan, sabırsızlıktan yerimde oturamaz bir dereceye gelmiştim. Handan'ın yeni hocası Nâzım nasıl hayali ve fevkalade şeylere zemin olabilecek bir çehre idi? Bir de hissediyordum ki pek tabii bir suret-

[1] (İng.) "iyi geceler".
[2] 26 Nisan 1904.
[3] Sonrası.

te Nâzım'dan bahsederken Handan benden bir şey saklıyor. İşte bu müphem düşüncelerden kurtulmak için ben, ister istemez teyzemin yanında kalıyordum. Çünkü on iki yaşında Saffet'le on yaşındaki Şehper'e derdimi anlatamıyordum. Teyzemle, Handan'ın Maltepe hayatı hakkında konuşurken o, lakırdıyı hep evlendirmek meselesine döndürürdü. Ben:

— Handan yeni on yedi yaşına girdi. Henüz tahsili bitmedi. Hiç olmazsa evlenmek için yirmi yaşında olmalı, derdim. O tehevvürle:[1]

— Tahsili bitirmek bir kız için ne demek? Birkaç lisan biliyor, artık kâtip[2] olacak değil ya! Hele bu yaşta kendinin koca düşünmemesi pek acayip; vakti çarçabuk geçecek, yirmi yaşında evlenilir mi hiç? Ben on dördümde evlendim, büyükannen on ikisinde. Zavallı anneciğim benden altı ay büyük evlendi idi.

Bu eski kadınların erken evlenmek deliliklerine Handan'la pek çok gülerdik. Bir gün yine evlenmek lakırdısı olurken Handan:

— Anneciğim, bir odada yedi hanım olsa evlenmek yaşlarını söyleseler ve on dörtten başlasalar hep birer yaş ine ine, en sonunda yedi yaşında evlenmek düşüyor, demişti.

Fakat teyzem olanca soğukkanlılığıyla:

— Ben yedi yaşında iken sizin on yedi yaşınızdan iyi erkek idare edecek halde idim, demişti. Handan böyle mübahaselerde o kadar bizi güldürürdü ki şimdi teyzemle yalnız lakırdı etmekten eski hazzı duymuyordum. Arada yalnız Handan'ın mektuplarından bazı parçalar okurdum. Teyzem mektup yazısı okuyamadığından ne kadarını okuduğumun farkına varmazdı. Hemen her vakit başını sallayarak aynı mevzuya döner:

— Kızın bir erkekten çok akıllı olduğuna şüphem yok, onda eksik olan akıl değil ki. Zaten hep bu başka

[1] Öfkeyle.
[2] Yazman.

kızlara benzemeyen hâlleri onu evde bırakacak diye korkuyorum. Bu delilikleri affettirecek kadar bari güzel olsa!

— Fakat teyze, Handan pek güzeldir, dememe köpürür, adeta haykırarak:

— Zaten sen ve Handan'ın deli ahbapları güzeli çirkini bilmezsiniz ki! Tövbe ama, adeta bu kız, kitaplarından üstünüze bir şey okuyup üflüyor diyeceğim, derdi. Ve şimdi Nâzım Bey'in yanına Handan'ın çıkmasına olanca kuvvetiyle muterizdi:[1]

— İnşallah, Bey onu da buraya getirmekten vazgeçer.

O, ötekilerden genç gibi. Tehlikeli olur zannederim.

— Handan'ın piyano hocalarında gençler yok muydu, teyze?

— Haydi, sen laf anlamıyorsun, Neriman!

Nihayet sabırsızlıkla uykumu bile kaybettiğim bir sabah kapının önünde bir araba durdu. Ve ben, kalbim ağzımda, aşağı koştum. Handan, memnun ve mütebessim, Boğaz'ın havasını ciğerlerine doldurmak istiyormuş gibi nefes alarak koştu. Hepimizin ayrı ayrı boynuna atıldı. En çok teyzemin boynunda asılı kaldı çünkü hep evden uzaklaştığı zamanlar teyzemin belki hayırhah fakat hazmı müşkül itirazlarını unutmuş gelirdi.

— Benim güzel anneciğim!

— Dur bakayım çocuk, sen de iyileşmişsin, yanakların gözlerin renkli. Fakat ne kadar, ne kadar yanmışsın!

— Beş gömlek daha karardım anne değil mi? Şimdi bir gömlek siyahlık bir ayda çıkarsa beş ay görücüye çıkmak yok! Yaşasın Maltepe güneşi!

— Allah akıllar versin, Handan!

Handan'ı böyle gittiği gibi gelmiş bulmak ne iyi bir şeydi, bilsen, Refik. Hele biraz zaman için bile ayrılsak Handan değişmiş gelecek diye korkardım. Onun daima

[1] İtirazcı.

muhitinden renk ve şekil alan müteharrik ve seyyal[1] bir şahsiyeti vardır. Bununla beraber, bilmem nasıl, eski rabıtaları her gün daha kuvvetlenir ve büyür.

Handan geldiği zaman Nâzım'm bir hafta sonra derse geleceğini işitmiştim. İlk iki gün Nâzım'dan pek o kadar bahsetmedi. Fakat üçüncü, dördüncü günü mükalemelerimizde Nâzım'ın bir hissesi olmaya başladı.

— Nâzım'dan harem halkı ne kadar memnundu. İhtiyar, genç hepsi tepesine çıkıyorlar. Hepsiyle konuşacak lakırdı buluyordu. Komşulara bile yetişiyordu. Hele teyze hanımın turşuları ve reçellerini hep o idare ediyordu. En iyisi politikadan çok bahsetmiyor, yalnız Anadolu'da çok dolaşmış, o hayattan bahsediyor.

Bu Anadolu lakırdısı Handan'ın yüzüne gölgeler getirir, sonra devam eder:

— Bir-iki kere hapse girmiş, sosyoloji dersimizde başka memleketlerin hapishaneleriyle beraber bizimkinden de bana bahsetti. Ah, ne müthiş! Kurtulması masumiyetinden ziyade talebesinin nüfuzundanmış: Bilmem o zaman İzzet Paşa'nın oğluna mı akrabasına mı ders verirmiş. Nâzım doğrudan doğruya Sultan Hamid için bir şey söylemiyor ama eskiden babam filan şikâyet ederken kulağıma girmeyen şeyler bugün beni artık hasta ediyor.

Bir zaman sonra yine Nâzım'ın ihtisasatından, efkârından bahsetmeye başlardı. Bu efkâr ve ihtisasat Handan'ın şahsiyetini eşmiş, bütün ateşini ve bütün yeni kabiliyetlerini meydana çıkarmıştı. Gözleri hep intizarla[2] yanar dururdu. Birdenbire arada:

— Niçin bugün gelmedi, bilmem, derdi.

— Hani perşembe günü derse gelecekti?

— Öyle ama dersten evvel bir gün uğrayacağını da söylüyordu. Aklıma geldi, teyzen pek bu ders meselesine ehemmiyet vermiyor, galiba ciddi telakki etmiyor.

[1] Hareketli ve akışkan.
[2] Bekleyişle.

— Kim bilir!

Bazen de uzun dalgınlıklardan uyanır, gözlerinde şeytani bir şule ile:

— Nâzım, benim kadar onun da dimağını kimse anlayamamış olduğunu söyleyip duruyor. Bu Salim Bey'e benzemez mi, ha?

Fakat birdenbire yine yüzü kızarır:

— Salim Bey beni güzel bulur, o bulmuyor ki.

— Güzelliğe ne çok ehemmiyet veriyorsun, Handan'cığım!

— Elbet ya!

Salı günü muayyen zamandan iki gün evvel Handan'ın asabiyeti son dereceyi buldu. O gece bana o kadar Nâzım'dan bahsetti ki uyur uyumaz Nâzım'ı rüyamda görmeye başladım. Gece yarısı uyandığım vakit Handan, mağmum[1] ve sakit, gözleri şamdanın alevine dikili, hâlâ uyuyamamıştı.

— Hâlâ niçin uyumadın Handan?

— Uyuyamıyorum, Neri. Artık hiç, hiç gelmeyecek zannediyorum.

— Keşke hiç gelmese, Handan. Artık bu adamdan canım sıkıldı.

Halbuki bu, sıkıntıdan ziyade Nâzım'ın Handan'ın kalbinde tuttuğu yeri kıskanmaktı.

Handan ertesi gün dalgın uyurken yavaşça giyindim, çıktım. Teyzemin kapısından geçerken cezve tıkırtısı ile bir de kahve kokusu duydum. Teyzem amcamın kahvesini hazırlıyordu. Ayak sesimi duyunca seslendi. Ben de içeriye daldım.

Amcam yatağın başındaki alçak koltukta geceliği ile sigarasını içiyor, ilk kahvesini bekliyordu. Çünkü sabahları o, on beşer dakika fasıla ile iki kahvesini, beş-altı sigarasını içmeden koltuğundan kalkmaz.

Teyzem dizleri üzerinde, dudakları kısık, mühim bir

[1] Üzgün.

şey yapıyormuş tavrıyla kahveyi, şekeri cezveye koyup cezveyi ispirto lambası üzerinde kaynatırken hiç lakırdı etmiyordu. Kahve köpüklenip kabardıktan sonra fincana koydu, tepsiye yerleştirdi, elime sıkıştırdı.

— Şimdi amcanın kahvesini ver de annelerin gibi erkek hizmetini öğren bakalım.

Ben azıcık alaylı bir tavırla amcamın kahvesini verirken o bermutad müşfik ve mütebessim, saçlarımı okşadı ve yavaşça:

— Handan'ımız uyuyor mu, dedi.

Şimdi on dakika amcamı ilk kahvesinin lezzeti ile bıraktıktan sonra teyzem ikinci kahveye hazırlanmaya başladı. Amcam teyzeme müşkülce bir şeyden bahsetmek istediği zamanlardaki yarı istirhamkâr,[1] yarı muhteriz[2] tebessümünü takınmıştı:

— Handan'ın Nâzım'dan bu yaz ders alması kararlaşıyor gibi. Sabire, ne dersin Handan'ın tahsiline?

— Şimdilik pek münasip değil. Artık ettiğimiz masraf yetişmez mi? Hem Handan'ın bildikleri de yetişir.

— Türk edebiyatı bilmiyormuş. Ben de bilmem ya, Nâzım söylüyor.

— Bilmiyorsa bilmiyor, Nâzım'a ne?

— Sabire'ciğim, galiba Nâzım, Handan'ın bilmediklerini öğretmeyi bir vazife edinmiş!

— Ha, aylığı kaça?

— Nâzım İstanbul'da en pahalı hoca olduğunu kendisi söyledi.

— Mahsus, senden çok para kopartmak için. Utanmıyor, hem de dost evladı.

— Ona en büyük ikram para vermemekmiş!

— Ha, ha! Ne demek istiyor sanki?

— Kıymettar zamanını ve ilmini benim kızımın kıymettar kafasına sarfetmek istiyora benzer.

— Aklınca Handan'ı alıp da bize içgüveysi mi olacak?

[1] Yalvaran.
[2] Çekingen.

— O hiç de o fikirde görünmüyor. Hem bilmez misin ki Handan'ın cinsiyetini kimse pek çok düşünmez, erkek gibi kız.

İşte bu dakika kahve taşmaya istidat gösteriyor[1] ve teyzem kızıyordu.

— Sen bunları bana inadına söylüyorsun. Kahvemi bile taşırdım bak.

Zavallı amcamın kahve zamanları ciddi şeylerden kaçındığına pek hak verirdim. Nihayet ikinci kahve amcama verilmeden bir atlının bizim kapıya gelmekte olduğunu gördüm.

— İşte Nâzım Bey, diye haykırdım.

— Çıldırıyor musun, Neriman!

Hemen teyzem pencereye koştu.

Nâzım at esvab,[2] kamçısı ve güzel uzun saçlarıyla kapıdan girdi. Şimdi teyzem açıktan açığa gülüyordu.

— Şuna bak hele, sanki setre pantolonuyla bir deli derviş gibi saçlarını uzatmak ne oluyor?

— Muharrir ve muallim, daha bilmem bir şey, Avrupa'da âdet bu, adamlar saçlarını uzatırlarmış!

— Hay deliler, hay!

— Peki ama ben ikinci kahvemi içmeden nasıl ineyim?

— Ben gideyim, amca.

Teyzem kemal-i şiddetle[3] beni reddetmek istiyordu.

Ben Handan'a ders verecek adamdan kaçmak nasıl olacağını, hele amcamın Selim Bey'e Saffet'i çıkardığını söylerken amcam meseleyi halletti:

— Haydi aşağı, Neriman. Beni bırakın da Sabire'nin karşısında rahat bir kahve içeyim.

Ben artık kimseye bakmadan aşağıya uçtum. Salonda Nâzım elinde kamçısıyla dolaşıyordu. Beni görünce senelerden beri tanıyormuş gibi biçimli beyaz elini uzattı.

[1] Yetenek gösteriyor.
[2] Giysileri.
[3] Şiddetin son derecesi.

— Neriman Hanım.

— Beni nasıl bildiniz?

— Nasıl mı bildim? Yeğeninizi bilir de sizi nasıl bilmem. Dur bakayım, siz bir dalda iki kiraz değil misiniz. Siz beyazı, fakat solgun yeğeninize kırmızısı pek denemez, değil mi?

— Hayır!

Şimdi artık sakit, Handan'ı sordu. Uyuduğunu söyledim. Pek münasebeti yokken müteheyyiç:

— Handan ne fevkalade kız, değil mi, dedi.

— Evet.

— Bir sene sonra daha fevkalade olacak.

Gözleri Handan'ın bir sene sonraki hayaline dalmış gibi idi.

— Talebelerinizin hepsi fevkalade midir?

Mütebessim bir nazarla:

— Pek, dedi ve o dakika amcam ve biraz sonra Handan açık ve memnun tavrıyla koşarak, geldiler.

Handan'ın ders günlerini kararlaştırırlarken epeyce bir kıyamet koptu. Amcam mutlak para vermek istiyordu.

— Yavrum bu senin mesleğin, kendi kardeşine bile mutlak bedava ders vermemelisin.

— Dinleyiniz. Eğer bu memlekette yazı yazılsa, sansür olmasa, yahut hiç olmazsa kemanla, musiki ile hayat kazanılsa hocalık etmem. Bilseniz bu kibar hocalığı beni nasıl bizarre[1] eder. Nasıl fena bir meslektir. Bu fena talebelerden dinlenmek için Handan Hanım'a ders vereceğim. Bu benim tiyatrom, konserim, bu memleketin vereceği yegâne zevk! Artık bunun için para alırsam bu da zevk olmaktan uzak kalır. İnsaf ediniz.

Galebe[2] Nâzım'da kaldı. Handan'la ben el çırptık.

Perşembe, pazar akşamları derse gelmesi kararlaştı.

Nâzım perşembe akşamı koltukları kitapla, kâğıtla

[1] (İng.) "Tuhaf".

[2] Üstünlük.

dolu çıkageldi. Yüzü yorgundu. Geçen günkü gibi gevezelik etmiyordu. Hatta kahvesini bile dalgın içti. Ders, yatak odamızın altındaki odada oluyordu. Nâzım kahveden sonra bir Darülfünun[1] salonunda imiş gibi ciddi, Türk edebiyatının esasları üzerine konferansına başladı.

Handan lacivert fistanı üzerinde parlayan saçları, küçük gergin çehresiyle elinde kalem, not alıyordu. Her yüksek ve yeni bir fikre gözlerinden bir fikir şimşeği ile mukabele ediyordu.

Amcam yarım saat sonra esnemeye başladı. Nihayet:

— Allah rahatlık versin çocuklar, Handan'ı yormayınız, Nâzım oğlum, diye odadan çıktı.

— Yarım saate kadar hülasa edeceğim.[2]

Fakat yarım saat sonra hâlâ hülasaya benzer bir şey olmadığından ben savuştum, ve Nâzım'ın kuvvetli ve ahenktar sesiyle yukarıda derin bir uykuya daldım.

Handan bilmem ne vakit çıktı. Fakat çıktığı zaman gözlerinde uyku yokmuş!

— Tavuk gibi tünedin, Neri. Ne güzel bir dersti.

— Rica ederim, sus, Handan, uykum kaçıyor.

Handan'ın dersleri böylece devam etti durdu. Onun merakı hiç eksilmiyordu. Fakat ben ve amcam Nâzım kahvesini bitirince kaçardık. Ben Nâzım'la konuşmayı pek severdim. Bilirsin ya, nasıl parlak, nasıl tuhaftı. Hem de kiminle konuşursa ona en çok kendisinden lezzet alıyormuş hissini verirdi ki bu muhatabına pek iyi tesir ederdi. Fakat sosyoloji dediği şeylere katiyen tahammül edemiyordum.

Zannedersem Nâzım'ın bu halinden Handan pek hoşlanmazdı. Fakat hakkı da yoktu. Çünkü Nâzım'ın Handan'a karşı fikri meclûbiyeti[3] müthiş bir ihtiras şeklini alıyordu. Sanki Handan'ın dimağı, Handan'ın şahsiyeti haricinde bütün dünyada bir şey yok gibiydi. Han-

[1] Üniversite.
[2] Özetleyeceğim.
[3] Tutkunluğu.

dan'a bazen memnu[1] kitaplar getirmek için nefyedilmek[2] tehlikesini bile göze alıyordu.

Bütün bu dersler, bu konferansların Handan'ın mektuplarının birinde dediği gibi onun dimağını vazıhan tekarrür etmiş[3] muayyen bir noktaya isal etmek[4] için verildiği anlaşılıyordu: Memleketin halindeki müthiş sefaleti, fenalığı hissettirmek ve bunun çaresini bulmak için düşünmeye sevk etmek! Altı ay kadar Nâzım muallim, mutlak bir muaillim: Handan hürmetkâr, çalışkan, sakit bir talebe idi. Altı ayın nihayetinde bütün sevdiği şeylerin imtizacıyla[5] daha mütenevvi[6] fakat Nâzım'ınkinden tamamen başka şahsiyeti meydana çıkıverdi. Geceleri artık Nâzım'ın kuvvetli, mukni[7] sesine Handan'ın tatlı, manidar sesi de karışıyor, bazen da karşısındakini susturarak, münferit[8] ve muzaffer[9] devam ediyordu. Üç-dört ay da dersler böyle gitti. Fakat bu karşısında uyanan, kendisinin çizdiği muayyen hatları atlayan genç dimağa Nâzım'ın kızdığı zamanlar da oluyordu; bazı noktalarda tekrar kendi nokta-i nazarını[10] kabul ettirmek için günlerce kaybolur, koltuğunun altında yığın yığın kitaplar, konuşurlar, konuşurlardı.

Bu kışın sonlarına doğru idi ki evde, Handan'la Nâzım'ın arasında, nereden geldiği bilinmez bir hisle herkes bir izdivaca[11] muntazır[12] gibi idi. Hatta bu intizar bende bile vardı. Fakat bu izdivaç, onların Maltepe'de ilk görüştükleri zamana nisbetle daha uzak görünüyordu. Gerçi Nâzım'ın Handan'a merbutiyeti bir cinnet halini ala-

[1] Yasaklanmış.
[2] Sürgüne gönderilmek.
[3] Önceden kararlaştırılmış.
[4] Varmak.
[5] Uygunluğuyla.
[6] Çeşitli.
[7] İkna eden.
[8] Kendi başına.
[9] Zafer kazanmış.
[10] Bakış açısını.
[11] Evliliği.
[12] Bekliyor.

cak kadar büyümüştü. Yalnız Handan'daki ilk his taşkınlıkları azalıyordu. Belki Nâzım'ı çok seviyordu. Fakat bu sevmekte ne bileyim Handan'ın sıcak ruhundaki fırtınalar eksikti. Geceleri hâlâ bazen yıldızlara bakarken Nâzım'ın bir fikrini, bir nazariyesini tekrar eder, Nâzım'dan bahsederdi. Fakat hiçbir vakit Nâzım'ın efkârından harice çıkmazdı.

İşte Nâzım'la Handan'ın rabıtaları böyle müphem bir halde iken benim İzmir seyahatim çıktı. İhtiyar amcam davet etmişti. Ben gitmek istemiyordum. Fakat teyzem amcamın yakın görünen ölümünden bana maddi bir istifade çıkar ümidiyle ısrar etti. İster istemez Kuzguncuk'tan ayrıldım. Bir ay sonra Handan'dan şu mektubu aldım:

HANDAN'DAN NERİMAN'A

Kuzguncuk, 1 Şubat 1313[1]

Neriman'cığım, sana bir aydır yazmadım diye şikâyet ediyorsun. Evvela, hayatımda hiçbir değişiklik yoktu. Pazartesi, perşembe ders ve mütebaki[2] günler, çalışmak. Nâzım son zamanlardaki asabiyetinde sabit; bu zahiren her vakitki gibi, fakat dahilen, değişmiş Nâzım'ın hayatımda bir tahavvül yapacağını hissediyordum. O da oldu. Perşembe akşamı dersten sonra birdenbire dedi ki:

— Handan Hanım, ben sizinle evlenmek istiyorum. Bunu evvela Cemal Bey'e söylemek lazımdı. Fakat size söylemekte bir maksad-ı mahsusam[3] var. Bu evlenmek her evlenmek gibi olmayacak. Şeraiti[4] belki her genç kızın isteyeceği gibi değil. Onun için sizin fikrinizi alma-

[1] 13 Şubat 1898.
[2] Geri kalan.
[3] Özel bir amacım.
[4] Koşulları.

dan pederinize müracaat etmiyorum. Bende bu arzu uzun bir zamandan beri vardır. Evvela mesleksiz ve parasız bir adam olduğumdan hayatıma bir arkadaş istemeye kendimde bir hak görmüyorum. Fakat sizi tetkik ettim, gördüm ki siz mesleğe, paraya değil hayata, efkâra, büyük maksatlara arkadaş olacak kızlardansınız. Onun için size bu akşam söylemeye cesaret ediyorum. Hayır derseniz yine ben eski sakit mualliminiz olacağım. Biliyorsunuz ya, ben bir sosyalist, bir ihtilalci, ben hayatı muayyen olmayan bir şeyim. Hatta yarın bir bomba atmam, öbür gün tevkif edilmem ihtimali daima mevcut. Ben size bunu söylerken yalnız benim bu hayatıma seyirci kalacaksınız diye de söylemiyorum. Memlekette belki bir gün büyük şeyler olacak, belki bu büyük şeyleri biz yapacağız. Belki ateş, kan, duman ve ölüm, pek çok ölüm. Siz, siz de bu ateş, kan, duman ve ölüm yapanlardan olur musunuz?

Ben Nâzım'ın gözlerinde ateşli ve kanlı bir rüya ile belki muhal,[1] belki de biraz vahşi görünen bu şeyleri dinlerken altüst oluyordum. Fakat dikkat ediyor musun, Neri? Bana teklif ettiği bu izdivaçta eksik bir şey vardı: Beni maksadıyla evlendiriyordu, beni kendiyle değil! Ne bir rikkat[2] kelimesi, ne bir şefkat nazarı! Hatta bazı zamanlar bana bakarken gözlerinde peyda olan isimsiz güzel şey bile yoktu. Beni görmüyor gibi idi. Eli masaya dayanmış, yüzü sararmış, gözlerinde insani diyemeyeceğim bir güzellik, uzaklardan bir ses, belki bir işaret, bir davet bekliyor gibi idi.

— Ben size daima söyledim, Nâzım Bey. Ben maksadınızı büyük buluyorum. Fakat maksada gideceğiniz yolu beğenmiyorum. Ateş, kan, kurşun, hayır, hayır. Beni ateş, kan ve ölüm yapanlardan olmaya razı edemezsiniz.

— Bu ateşler, kanlar bütün bir kavmi diri diri gömen-

[1] Gerçekleşmesi olanaksız.
[2] İncelik.

lere karşı olursa?

— Peki, farz edelim ki maksadınıza beni iştirak ettirdiniz. Fakat bu maksada iştirakle hayatınıza iştirak hiç lazım değil. Bir arkadaş, bir kardeş, fakat zevceniz, hayır!

Nâzım'ın gözlerindeki hülyalar uçtu, sarardı. Şimdi hayret ve hiddet vardı.

— Siz beni seversiniz zannediyordum, Handan Hanım, dedi.

— O da ayrı bir mesele Nâzım Bey. Fakat bu izdivaçta seven yalnız ben değil, siz de olmalısınız.

Nâzım daha hayretkâr:

— Ben mi sizi sevmiyorum, ha, Handan? Handan, maksattan sonra dünyada en büyük bulduğum, en çok bağlandığım sizsiniz. Görmüyor musunuz ki şimdiye kadar tanıdığım kadınların hiçbirine böyle bir teklif edecek kadar onları büyük bulmadım.

— Lakin, Nâzım Bey, görüyorsunuz ya, daima maksat, maksat!

— Ay acaba siz de öteki kadınlar gibi misiniz?

Ben ona hislerimi anlatamayacağımı hissettim, sustum. Fakat kalbimde bir şey yıkılmıştı. Bu, beklediğim aşktan o kadar uzak, o kadar sert ve müthiş çehreli bir şey ki.

— Handan, niçin susuyorsunuz? Şimdiye kadar bir hayal, bir nazariye olan maksadı yegâne canlandıracak siz niçin susuyorsunuz, ha? Biliniz ki ruhumu galeyanları,[1] feveranları[2] ile harap eden bu büyük şeyler; eğer siz hayır derseniz, solacaklar, anladınız mı? Hayatlarını kaybedecekler. Sizi gördüğüm günden beri, hayali hakikat yapan cazip ve yaşayan şahsiyetinizle meşbu olduğum[3] günden beri ne muazzam şeyler düşündüm! Küçük eliniz elimde, yüz yüze gelmekten korkmayacağım,

[1] Coşkunlukları.
[2] Taşkınlıkları.
[3] Dolu olduğum.

ne korkunç manialara[1] muhayyilem güldü durdu. Evet deyiniz; evet deyiniz. Hem diyeceksiniz. Çünkü sizi, bu parlak ve nihayetsiz efkârınızla ben yaratmış kadar benimsedim.

— Durunuz, Nâzım Bey. Beni sevebileceğinizi ve buna benzer şeylere beni iştirak ettirmek isteyeceğinizi düşünmüştüm. Fakat, bunu değil. Rica ederim beni bir ay kendi halime bırakınız, bu kadar mühim bir şeyi deruhte etmeden[2] azıcık düşüneyim, olmaz mı?

— Bana ümit ve emniyet veriyorsunuz. Biliyorum ki bir ay yalnız kaldıktan sonra evet diyeceksiniz, maksadın kızı olacaksınız. Şimdiye kadar sürüklenen bu mukaddes şey sizin gözlerinizde yanan mukaddes ateşle ısınacak, yaşayacak; peki Handan.

— Bana adieu[3] demesini unuttunuz, Nâzım Bey.

— Adieu değil, aurevoir[4] Handan, ulvi Handan; elinizi veriniz.

İşte Neriman'cığım, büyük mavi gözleri benden ziyade maksadına matuf[5] çıktı, gitti. Şimdi içimde büyük, fakat insanlığı eksik bir şey var! Nâzım'ın hülyasını takdis ediyorum, yalnız bu hülya ruhumun bir tarafını, pek derin ve vasit[6] bir tarafını çıplak bırakıyor. Neriman, Neriman, ne olur gitmem diye idi; ne olur, biraz, ne bileyim nazarıyla ruhumu ısıta idi, elleri ellerimi maksadını yaşatacak birer makine değil, Handan'ın zavallı, aciz kadın elleri diye elleri içinde tuta idi; biraz, biraz. Hiç olmazsa beni benim için sevdiğini söylese idi! Nâzım'ın bu aşkı o kadar uzak bir hurafat[7] kahramanının, bir Jüpiter'in, vazifeşinas[8] bir Roma imparatoru heykelinin aşkına ben-

[1] Engellere.
[2] Üstlenmeden.
[3] "Allaha ısmarladık".
[4] (Fr). "Görüşmek üzere".
[5] Yönelmiş.
[6] Engin.
[7] Batıl inanç.
[8] İşine bağlı.

zer bir şey. Ah, nasıl bu aşktaki hararet eksikliğinden üşüyorum ve büzülüyorum! Birdenbire ihtiyarlamış gibiyim, Neriman.

Handan

HANDAN'DAN NERİMAN'A

8 Şubat 1313[1]

Nâzım gittikten sonra üç günden ziyade uyku uyuyamadım. Gündüzleri, geceleri, bahçeyi, ders odamızı, kitaplarımı, hatta yıldızları bile yadırgadım. Hepsinden bir şey boşalmış, uçmuştu. Ağlamadım, kederli değildim. Bir şey doğuyor, boşalıyordu. Gözlerim kuru, ellerim boş, dolaştım durdum.

Beşinci günü fevkalade bir vak'a oldu. Odamda her vakitki gibi maksatsız ve cansız otururken birdenbire sıkıldım, çarşaflandım, bacı ile başımı aldım, gezmeye çıktım. Bağlarbaşı'na kadar gittim, döndüm. Kapıdan girerken Şehper koştu:

— İçeriye gel Handan abla, Hüsnü Paşa Amcamız var, dedi.

Ben ters cevap verdim:

— Bana ne? Sizin amcanızsa benim değil ya!

— Fakat seni pencereden gelirken gördü. Bu güzel hanım da sizin mi, Cemal Bey, dedi. Babam da beni seni çağırmaya yolladı.

Teyzemin zümrüt-ü anka kuşu gibi bahsettiği bu sefir eskisi, zengin herifi hiç sevmem. Ama senin akraban olması nazar-ı dikkatimi celbetti. İçeri girdim. Sen de bu masal kahramanı amcanı bilmezsin değil mi? Annenin ve bütün familyanızın sevmediği, yalnız teyzenin zengin

[1] 20 Şubat 1898.

diye ehemmiyet verdiği Hüsnü Paşa hiç de fena değil, Neriman. Evvela soğuk görünüyor ama siyah gözlerinde o kadar hayat var ki. Bana dünyanın en acayip bir şeyi gibi bakıyor. Odaya girer girmez biraz kaba ve kuvvetli çehresi değişti. Bana bir aslan kafesine girer girmez aslanı kediye döndüren kızların hissi geldi ve bu iyi bir his. Ani surette tecrübekâr,[1] senelerce Avrupa'da dolaşmış, bütün familyasının ve dünyanın gözünü korkutmuş bir adama hâkim oluvermek hissi! Bu iyi bir şey, oturduğum müddetçe başka tarafa bakarken, teyzemle konuşurken bile benimle meşgul olduğunu hissediyordum. Bir de arada teyzemin acayip tabasbuslarına anlayan bir tebessümle mukabelesi[2] var ki hoş. İsterse iyi de söylüyor. Evvela karısının bu zengin akrabasını beğenmemiş görünen babam, yavaş yavaş ısındı. Bana biraz açık gelen epeyce Paris hikâyeleri söylüyor. Babam böyle şeyleri sever, gülüyor. Fakat açık şeyler değil, Neri. Yalnız bilaihtiyar[3] kızarıyorum. Akşam bizde kaldı. iyi bir akşam geçirdik. Şimdi hemen her gün geliyor. Nâzım'ın, benim tasavvur ettiğim canlı Nâzım'ın yerine karşıma çıkan iskeletin hayalinden kurtulmak için iyi, pek iyi bir şey. Good bye,[4] Neri.

Handan

Handan'ın bu zamandan kalma mektuplarını hiç sevmem. Hiç kendisine benzemez. Hele Hüsnü Paşa'yı tanıyan, Hüsnü Paşa'ya izah edilmez bir muamma gibi bilmem ruhunun, mevcudiyetinin neresiyle ısınan Handan'ı, ben bile tanımam. Yalnız bildiğim bir şey varsa, Nâzım'ın cevap almaya geleceği aynı sonu geliyor, fakat Handan'ın Hüsnü Paşa ile dostluğunun sonu gelmiyor-

[1] Tecrübe sahibi.
[2] Karşılık verişi.
[3] Elimde olmayarak.
[4] (İng.) "Hoşçakal".

du. Hepsinin üstüne bir de teyzemden amcama gelen bir mektupta Hüsnü Paşa İstanbul'a geldiğinden ve Handan'la izdivaç etmek istediğinden bahsediliyordu. Handan'ın Hüsnü Paşa ile dolu mektupları kesildiğine ben yarı memnun, fakat işin mabadine karşı merakımdan çatlayacak bir halde iken acayip haber aldım: Handan nikâh olmuş, Hüsnü Paşa ile evleniyormuş. Bu acele nikâhtan bir ay sonra Avrupa'ya gideceklermiş. Ağladım, ağladım. İlk defa olarak Handan'a darıldım ve bir daha konuşmamaya yemin ettim.

Fakat bu yemini uzun müddet tutmak nasip olmadı.

Cemal Bey'den bir mektup aldım. Handan'ın evlendiğini, fakat acayip bir surette evlendiğini yazıyordu. Düğünsüz, sessiz bir evleniş. Hatta duvak bile takmamış. Gelinlik bile giymemiş. Asabından[1] azıcık rahatsızmış. Bütün mesut görünmek istemesine rağmen babası onda derin bir keder olduğunu anlıyormuş. Bunu da biraz Nâzım'a atfediyormuş. Acaba Handan, Nâzım'ı seviyor muydu, diye benden soruyor. Düğünden sonra Nâzım eve gelmemiş, hatta nikâha davet edilen Selim Bey bile gelmemiş. Cemal Bey bu dargınlığı izah edemiyor, şaşıyor. Çünkü Handan'ı kendisinden istememiş olmalarına nazaran Handan'ın evlenmesine muğber olmalarını[2] doğru bulmuyor. Beni istiyor ve Handan'ın yanında ben bulunursam kederlerini dağıtacağımı tahmin ediyor. Yeni damat Hüsnü Paşa'dan hiç bahsedilmemesine bakılırsa pek de sevilmiyor gibiydi. Ben ertesi günkü vapurla İstanbul'a hareket ettim. İki gün sonra rıhtımda gözleri yaşla dolu Cemal Bey Amcamın kolları arasında bir zaman ağlaştık.

— Handan'a senin bugün geleceğini söylemedim. Ona bir sürpriz olsun istiyordum, dedi.

Bu eve dönüş o kadar acayip bir şeydi ki, Refik. Bir

[1] Sinirlerinden.
[2] Gücenmelerini.

türlü Handan'ın yanına çıkmaya cesaret edemiyordum. Teyzem bu yeni izdivaçtan memnun, kabarık,[1] Handan'ı pek bahtiyar addediyor; Saffet'le Şehper ablalarının muhteşem tuvaletlerinden bahsediyorlardı. Bir yarım saat sonra ben hâlâ Handan'ın yanına çıkmaya karar vermemiştim ki dışardan Handan'ın sesi:

— Neriman, Neriman, diye seslendi.

Ve biraz sonra, açık şampanya renginde bir tül bulutu içinde, nazar-ı dikkati celbedecek[2] kadar zayıflamış fakat gözleriyle dudakları yeni ve adeta mühlik[3] bir güzellikle pürhayat,[4] Handan boynuma atıldı.

— Niçin evvela benim odama gelmedin, diyordu.

Arkasındaki Hüsnü Paşa'yı, senin Avrupa'da gördüğün siyah hayali nihayet bana takdim etti. Gözlerinde bir şey bana onu sevdirmek için yalvarıyordu. Hüsnü Paşa epeyce mültefit davrandı:

— Zaten akrabayız, takdime hacet yok, Handan, dedi.

Ben hiçbir vakit Hüsnü Paşa'ya ısnamadım. Fakat Handan'ın çehresine hiçbir vakit anlayamayacağım bir manayı koyduğunu hissettiğim o gün ona husumetim bipâyândı.[5] İlk iki gün Handan'la hiç yalnız kalmadım. Hüsnü Paşa âdeta yalnız kalmamızı menediyor gibiydi. Ben Handan gibi etrafımı tahlili pek bilmem. Fakat bildiğim bir şey varsa, Handan değişmiş, müthiş surette değişmişti. Hüsnü Paşa evde en iyi teyzemle konuşuyordu. Zaman zaman Handan'ın fevkaladeliklerinden bu ikisinin bahsedişi vardı ki hiç hoşlanmıyordum. Hele bazen Hüsnü Paşa'nın bililtizam[6] gibi yaptığı fena şakaları, hiddetleri ve istihzaları arasında Handan'ın gözlerine öyle vahşi, öyle azaptan kıvrılan bir nazar geliyordu ki, birkaç defa gözlerime dolan yaşları göstermemek için odadan

[1] Gururlu.
[2] Dikkat çekecek.
[3] Öldürücü.
[4] Hayat dolu.
[5] Düşmanlığım sonsuzdu.
[6] Bile bile.

kaçtım. Sonra artık eski geveze Handan değildi, dalgın ve sakit! Hüsnü Paşa bile arada bu dalgınlığı gidermek için onu omuzlarından tutup sarsardı. O vakit, Hüsnü Paşa'dan pek uzak görünen hülyalarından birdenbire uyanır, gözlerinde ilk gördüğüm yeni bir şeyle Paşa'nın boynuna atılırdı. Anlayamıyordum. Ve hiçbir vakit, bu beş senelik izdivaçlarına rağmen, anlayamayacağım: Handan, Hüsnü Paşa'yı sever mi ve nasıl sever? Fakat bu günlerde en çok anlamak için yandığım şey Nâzım'la Handan arasında geçen vekayi[1] oldu. Bunu bilmek için günler geçiyor, Handan'la yalnız kalamıyordum.

Bir akşam yine birçok elim düşüncelerle dalmıştım ki, odam yavaşça açıldı, elinde şamdan, beyaz geceliği ile Handan geldi. Yavaşça:

— Hüsnü uyuyor, nihayet seni görebileceğim, dedi.

Elindeki şamdanı masanın üzerine bıraktı, geldi yatağımın üstüne oturdu. Fakat aramızda bir şey kırılmış gibi fazla temadi eden[2] sükûtu ihlal edemiyorduk. Nihayet ben sordum:

— Nâzım nerede?

— Bilmiyorum, Neriman. Evlendiğimden beri gelip gitmiyorlar.

— Evlenmeni nasıl kabul etti? Anlatsana?

— Bir ay sonra geldiği vakit Hüsnü Paşa ile dostluğumuz pek samimi bir şekil almıştı. Kendisiyle evlenemeyeceğimi söylediğim zaman soğuk ve metin kabul etti. Yine eskisi gibi gelip gidiyordu. Fakat beni ne kadar muazzep ediyordu.[3] Hüsnü Paşa'ya karşı ne mütecaviz, ne fena davranıyordu. Hüsnü Paşa'nın bugünkü hiddetlerine, deliliklerine bakıyorum da o zamanki tahammülüne hayret ediyorum. Sanki Hüsnü Paşa'dan daha ne kadar güzel, daha ne kadar akıllı olduğunu göstermek için bir müsabaka yapıyordu. Bu hale on gün tahammül

[1] Olaylar.
[2] Uzayan.
[3] Bana acı veriyordu.

ettim. Nâzım'ın bu münasebetsizliği Hüsnü Paşa ile evlenmeme tesir etti.

— Bari bahtiyar mısın?

— Adam sen de, bahtiyarlık ne demek, Neri? Hem hikâyemi kesme, evlenmeye karar verdiğimiz gündü. Öğleden sonra ders odasındaki piyanoda Nâzım'ın bir şeyler çaldığını duydum, koştum. Söyleyecektim. Odaya girdiğim vakit birdenbire parmakları durdu. Gözlerinde eski dost nazarıyla bana baktı. Bu, biraz cesaretimi kırdı. Fakat yine azmimde sabit, gittim, piyanoya dayandım. Birdenbire çabuk söylemek için:

— Evleniyorum, Nâzım Bey, dedim.

Bir-iki saniye yüzüne bakmaya korktum. Cevap vermiyordu. İstihza mı ediyordu, ne diyecekti? Her şey, fakat bu sükût! Cesaret edip yüzüne baktığım zaman hiç tahmin etmediğim bir şey gördüm: Sakit, ölü bir sarılık. Bilmem belki yeis, herhalde benim bildiğim bir şey değil! Nâzım'ın yüzünde bir şey yavaş yavaş ölüyor, mavi gözleri soluyor, hayatı gidiyordu. Bir zaman bana bakmadı, duvara baktı. Sonra ayağa kalktı. Sesi kuru ve cansızdı:

— Gidiyorum, Handan, tebrik ederim, mesut olunuz!

Fakat kapıya kadar gittikten sonra döndü. Bu sefer sesi tamamen başka, Nâzım'da hiç işitmediğim bir cinstendi:

— Herhalde Hüsnü Paşa sizin bu gözlerinizi sevmesini bilmemiştir. Ben onları pek, pek çok sevdim, anlıyor musunuz? Pek, pek çok maksattan da çok, Handan.

Sesi, nazarı bana maksadını anlattı. Ellerimi uzatarak geri çekildim:

— Ben başkasının karısı olmayı vaat ettim, dedim.

— Ellerinizi çekiniz, hürmetim arzularınızı yerine getirmek için kâfi. Hayır, elinizi tutmak istemem, maksadımın kanatlarını kırdı. Fakat siz yine mukaddessiniz!

Sonra eğildi. Tabure üstünde duran ayağımın ucuna hürmetkâr bir buse bıraktı, omuzları, kolları düşük, çıktı. Bir daha görmedim.

Günler geçiyor, Selim Bey'le Nâzım'dan hiç haber alamıyorduk. Handan her gün daha asabi ve sakitti. Hüsnü Paşa bilakis her gün daha şen, daha Handan'a hâkim görünüyordu. Hele Handan'ın en düşük ve dalgın zamanlarında onun elinden tutup bir götürüşü, Handan'ın ona en muhtaç, en mahzun dakikalarında lakayıt, onu bırakıp bir gidişi vardı ki, bunu benim tanıdığım Handan'a yapabilmek için insanın, onun kalbindeki mevkiinden pek emin olması lazım gelirdi. Hayatın bu gidişine de alışacağız zannettiğim bir zamanda bir sabah Handan'la sokağa çıkmıştık. Pek iyi hatırlıyorum. Handan'a çarşaf almaya gidiyorduk. Posta yolunda birdenbire arabamız durdu. Önden tenha bir cenaze ve tabut arkasında birkaç araba gidiyordu. Eğildim, ön arabada Selim Bey, kendine doğru himayekâr ve müşfik eğilen amcam Cemal Bey'le ağlıyordu. Gayr-i ihtiyari[1] Handan'ın kolundan tuttum, çektim. İlk arzum onu görmekten menetmek idi. Fakat kabil olmadı. Handan zayıf, kesik bir sesle bağırdı. Sonra eğildi. Arabacıya eve dönmemizi söyledi. Dönerken ne halde idi, bilmiyorum. Yalnız eve gelir gelmez benim odama girdi, kapıyı sürmeledi, genç kızken oturduğu koltuğa atıldı. Başı ellerinde, büyük, maddi bir ıstırap içinde gibi sallanıyordu. Ben onun dizinin dibine çöktüm. Ağladım, ağladım. Bilmem ne kadar zaman sonra teyzem kapıdan beni amcamın çağırdığını söyledi. Koştum, o da ağlıyordu.

— Nasıl, niçin öldü, dedim.

O bir kadın gibi hıçkırarak söylüyordu. Avrupa'ya kaçarken tevkif etmişlerdi, Fizan'a nefyetmeye karar vermişlermiş. Kararları mevkii-i icraya konmadan[2] kendini hapishanede asmış!

— Cebinden Handan'a yazılmış iki uzun mektup çıkmış, Selim Bey verdi. Korkuyorum, ah korkuyorum ki bu intiharın esbabı[3] arasında bir de Handan'cığımın Hüsnü

[1] Elimde olmayarak.
[2] Yürütmenin yerine getirilmesinden.
[3] Sebepleri.

Paşa ile evlenmesi var. Zavallı çocuk. Şimdi neler, neler çekiyor. Cemal Bey amcam bana sararmış, yıpranmış, bükülmüş iki kâğıt uzattı. Fakat ben bu kâğıtları Handan'a nasıl vereceğimi düşünüyordum. O gün en çok hayret ettiğim şey Handan'ın sofraya gözleri kuru gelmesi oldu. Yüzü birdenbire on sene ihtiyarlamış gibiydi. Artık bütün simasında iki büyük gözünden başka bir şey yoktu. Hatta Hüsnü Paşa:

— Selim Bey'in yeğeni ölmüş, ha, dediği, bu ölüme dair ortalıkta deveran eden[1] şayialardan bahsettiği ve amcanın gündüzkü yaşları benimkilerle beraber aktığı halde, o önündeki etini bir rüyada gibi muntazam hareketlerle kesiyordu. En nihayet Hüsnü Paşa:

— Güya buna sebep bir de sevdiği kız olmuş, derken ve Handan'a muzaffer ve fena bir tebessümle bakarken bile Handan'ın gözleri kuru idi. Yemekten sonra Handan salona kahve içmeye gelmedi, odama çıktı. Kapıyı kapadı. Koltuğa arkası üstü uzandı, gözlerini kapadı. Çehresinde müthiş bir elemden ziyade ebedî bir yorgunluk, yaşamaktan bir bıkkınlık vardı. Kâğıtları dizinin üstüne koydum. Yavaşça gözlerini açtı, kâğıtları yanındaki muma tuttu, manasız, aynı ton bir sesle okudu:

NÂZIM'DAN HANDAN'A

15 Mart 1314[2]

Handan, Handan, şimdi senin benden, mukaddes maksattan daha büyük bir şey, bir his istemeni anlıyorum ve şimdi bende de sana bu hissi verebilecek kabiliyeti hissediyorum. Tamamen hissediyorum, fakat bana açık durup da benim bakmadan geçtiğim o büyük, yu-

[1] Dolaşan.
[2] 27 Mart 1898.

muşak kalbinde başkası var değil mi? Ben, ben mukaddes maksat için senelerce yaşamış olmaya artık layık değilim, Handan. Çünkü seni kaybetmek boşluğunun yanında mukaddes maksadım artık yok, artık yaşamıyor. Ne yaptın, Handan? Ne büyük bir mabedi yıktın Handan!

18 Mart 1314[1]

Ben bugün duydum ki sen bedbahtmışsın, sen o adamı sevmiyormuşsun. Doğru mu, Handan? Fakat hayır, değil! Sen bir kere ruhundaki sıcak mevkii verdikten sonra geri almazsın, biliyorum, biliyorum. Fakat bedbaht isen, fakat bu adam seni anlamıyorsa bana gelmez misin? Ne diyorum? O kadar sevdiğim gözkapaklarına son veda busesini bırakmaktan bile beni menettiren vazifen, yoksa vazife de değil mi? Ne elim bir azap içindeyim, Handan. Seneler var ki, nihayetsiz seneler var ki hep bir maksada, sevgili maksada şekil vermek için çalışıyordum. Ne nihayetsiz hülyalar, ne nihayetsiz geceler, ne mahrumiyet ve ne çalışmaktı, Handan! Hayatımda ondan başka bir şey yoktu. Yalnız ne olduğunu bilmediğim bir şey, bir eksiklik vardı. Onun çehresi yoktu, hayatı yoktu; sonra, o, büyük hülyalı gözlerinin müşaşa,[2] nurlu derinliklerinin cazibesiyle geldi. Mukaddes maksadımın çehresi, senelerce beklediğim çehresi sendin, Handan. Niçin maksadımı senden çok seviyorum zannettin, Handan? O sendin, sen de o idin. Yolunda ateşlerde yanmaya, vücudumu zerre zerre, en büyük işkencelerle ayırmaya razı olacağım maksadın siması sendin, Handan. Niçin yüzünü benden çevirdin? O senelerden beri arkasından koştuğum mukaddes şeyin çehresi bozuldu, silindi. Canlı, güzel bir sima yerine bir sıra nazariyat, güzel, cansız söz olarak kaldı, Handan.

[1] 30 Mart 1898.
[2] Parlak.

Beni bomboş, soğuk ve harap bıraktın, Handan! Gideceğim Handan, bu zaafa, bu azaba mağlup olmayacağım hayır, hayat beni mağlup edemeyecek, edemeyecek!

20 Mart 1314[1]

Bir hapishane, Handan, bu nedir bilirsin değil mi? Fakat ne etrafımdaki ifrit[2] çehreleri, ne de bu pis duvarlar bana ayrı bir his vermiyor. İstedikleri yere gideceğim, Handan. Gideceğim, gideceğim. İçerden bütün gece duyduğum bir feryat, bilmem nasıl bir işkence feryadı bana acımak hissi vermiyor, bir şeye acımıyorum, Handan anladın mı? Sizi bırakıp gidiyorum. Güzel, büyük gözlü simasıyla benden kaçan idealimi, bu kadar uzun senelerden beri hayatımla ruhumla arkasından koştuğum halde benden kaçan idealimi bırakıp gidiyorum, Handan. Meğer hepsi bir mudhike,[3] hepsi kırık, bozuk, kokmuş bir hıyanet! Gidiyorum Handan, gidiyorum, seni bırakıp gidiyorum, Handan.

27 Mart 1314[4]

Kumral, kızıltılı bir halat var şurada. Ne tuhaf, o halat değil, biliyorum. Bana hıyanet eden güzel ve ulvi bir maksadın güzel saçları. Onlar bir ipek, onlar hayır, birer kumral yılan. Boynuma sarılacaklar, sıkacaklar, sıkacaklar. İdealim güzel, hülyalı gözleriyle gözlerime bakacak, ruhuma gülecek, bütün hayatımla eğlenecek ve ben, hepsine karşı müstağni ve metin, gideceğim. Anlıyor musun? Gidiyorum, Handan ve artık...

[1] 1 Nisan 1898.
[2] Öfkeli.
[3] Komedi.
[4] 8 Nisan 1898.

Yazılar karışarak bir humma hezeyanı[1] gibi biten şeyi Handan bir mırıltı gibi okudu.

Birkaç dakika durdu, gözleri kapalı, hep tekrar ediyordu:

— Gidiyorum Handan, gidiyorum.

Nihayet sesi de bütün bütün kısıldı. Boğazında müthiş bir şey tıkanmıştı. Gırtlağında bir menfez[2] açmak ister gibi elleriyle göğsünü çekti, parçaladı. O gece Handan'ın sıtmalı, asabi hırıltıları ile, göğsünden çıkmayan azabı çıkartmak için uğraşan elleriyle sabaha kadar çırpındık. Artık Handan bir hasta idi. Bir ay bütün İstanbul'un en büyük hekimleri Handan'a ne bir uyku, ne de sakin bir saat veremediler. Hüsnü Paşa çoktan beri memuriyetinden çekilmiş, servetiyle yaşıyordu. Bir ay sonra Handan'ı aldı. Avrupa'ya götürdü. Gidiş o gidiş oldu. Hâlâ Avrupa'da yaşıyorlar. Handan'a yavaş yavaş bir sükûnet geldi. Avrupa'daki hayatına evvela alışamıyordu. Bir de Hüsnü Paşa'nın yaşayış tarzı ona yabancı ve fena geliyordu. Fakat Hüsnü Paşa parlak, sefih[3] ve debdebeli bir hayat yaşarken, Handan sanat ve şiirin bedii tecellileriyle,[4] yalnız ve sakit yaşıyordu. Yavaş yavaş eski musikişinasların, sevgili eski şairlerin, ressamların ve mimarların rüyaları, eserleri ruhuna süzülüyordu. İşte hâlâ öyle sevgili, ölü sanatkarları ve onların seda, boya, mermer ve bina mabetleriyle yaşayıp gidiyor! Zavallı, zavallı Handan.

Neriman

---

[1] Sayıklaması.
[2] Delik.
[3] Zevk ve eğlenceye düşkün.
[4] Estetik bir şekilde ortaya çıkmasıyla.

SERVER'DEN REFİK CEMAL'E

Paris, 1 Mayıs 1321[1]

Küçük Nâzım'ın dünyaya gelişini tebrik etmeli, değil mi azizim Refik? Bu haberi veren mektubun geldiği vakit mektup yığınlarının arasında zavallı toprak olan Nâzım'la meşguldüm. İnsanların içyüzü ne tuhaf, değil mi? Nâzım İstanbul'a gelip de Handan'ı tanıyıp ders verdiği sene ben Paris'te idim. O son sene ancak ondan iki kısa mektup almıştım, yine eski hayali, sosyalist Nâzım'dı.

Belki biraz daha insani idi, fakat hiç de hayatında bu büyük vak'a sezilmiyordu. Sen de o sene galiba İstanbul'da oturuyordun, değil mi? Sen ve ben, onun en iyi dostları bir şey bilmeyelim! Bu acayip, pek acayip. Âdeta sevgili Nâzım'a muğber oldum. Onun hatırasına ne kadar muğbersem senin bu hayat parçasını benden saklamamana o kadar minnettarım, Refik. Öyle ya. Handan ve Neriman'ın hayatlarına ait her şey sende ne kadar mahzunsa[2] bende de o kadar. Şimdi bende ne tesir hasıl ettiğini soruyorsun, değil mi? Söyleyeyim: Handan, Hüsnü Paşa ile evleninceye kadar pek soğuk, pek fena. Bu yaşından büyük, fazla malumatlı ve bütün güzelleri kıskanan kızı hiç sevmedim. Ne olduğuna pek insan karar veremiyor. Kuru, sadece akıllı bir kadın başlangıcı mı nedir? Hele Nâzım'la tanışmalarından sonra -hah, işte tam birbirlerini buldular- dedim. Nezih,[3] hülyalı fakat hülyaları insan zaaflarından, kadınlardan uzak olan Nâzım'ı reddedince azıcık sarsıldım. Ne tuhaf kız, dedim. Sonra onu en iyi Hüsnü Paşa ile evlenirken anladım. Hayatı fazla temiz geçmiş, kitaplardan başka hayatı görmediği

[1] 14 Mayıs 1905.
[2] Saklıysa.
[3] Temiz.

halde cümle-i asabiyesinde[1] ve vücudundaki ebedî muhteris,[2] pürhayat bir Havva nüfuzu nazarıyla Nâzım'dan, o haki aşklardan ve âşıklardan uzak olan Nâzım'dan pek tabii olarak kaçmış. En nihayet tecrübekâr, fena Hüsnü Paşa'nın belki biraz mahirane,[3] belki de sırf yaşlıca bir adamın bir genç kıza vereceği hararet ve meclûbiyetin[4] maddiyatı ile sarsılmış, evlenmiş! Şüphesiz o buhranlı zamanında Hüsnü Paşa yerine bir Ahmet Paşa, Mehmet Paşa, bir sen veyahut hele ben kolaylıkla bu zevç[5] olabilirdik. Fakat bilmem ki bizi Hüsnü Paşa'yı sevdiği kadar sever miydi? Handan işkence ile bile mevcudiyetinden bir şey vermeye ebediyen muhtaç kadınlara benzer. Hüsnü Paşa kadar ondan hangi erkek müsamaha, şefkat, af ve tahammül isteyebilir? Bununla beraber bence bu zevç sen yahut ben olmadığımıza memnunum. Çünkü Handan'ın kalbi son sözünü söylemiştir, buna eminim. Ve o kadın mutlak sevecektir. Zaten böyle kadınlar uzun seneler tecrübelerden, ruhları kalpleri zengin, nihayetsiz bir his ve fikir kabiliyetini aldıktan sonra severler. Onlar sevecekleri adam için senelerce hazırlanırlar. Sonra sevecekleri adamla karşı karşıya gelince hayatlarında, ruhlarında, bütün kainatlarında ne varsa hepsini bırakıp o adamın arkasına düşerler. Handan biraz eski, ebedî bir âşık yüzüyle bana görünüyor. Bazen de insan yanılır. Böyle zannettiği bir kadın, bir his ve fikir beyabanlarıdır,[6] vâsi[7] ve zengin görünen kalbine hiçbir şey dokunmadan geçer gider, belki de ruhu böyle bir çöldür. Fakat Hüsnü Paşa ile evlenmesi bana hissettiriyor ki bu Neriman Hanım'ın insanların fevkinde[8] bulduğu yeğeni pek fâni, her fâni ve aciz kadından daha fâni kadındır. Ve

[1] Sinir sisteminde.
[2] Hırslı.
[3] Becerikli.
[4] Tutkunluğun.
[5] Eş.
[6] Çölleridir.
[7] Geniş.
[8] Üstünde.

eğer Handan, Neriman Hanım, Londra'ya geldikten sonra size misafir gelirse beni çağır göreyim, çünkü merak ettim, Refik.

Merakıma başka bir sebep de var ya. Birkaç zamandır Hüsnü Paşa Paris'te. Pek acayip bir hayat!..

Her yerde opera dansözlerinden Matmazel Juliette' le güzel siyah sakalını teşhir edip duruyor. Ben senden öğrendiğime nazaran karısı da İtalya'da fırsat buldu zannediyordum. Halbuki Handan da burada imiş, sakit ve münzevi, Paris'ten hariçte bir şalede[1] oturuyormuş. Arkadaşlardan Hüsnü Paşa'nın karısını hemen hiç gören yok. İşittiğime nazaran evine kimseyi kabul etmezmiş. Kibirli olması lazım gelen Handan bu ihmale nasıl tahammül ediyor, bilmem. Sen merak edersin diye Hüsnü Paşa hakkında malumat toplamaya çalışıyorum. Fakat hep müptezel[2] ve adi malumat. Aurevoir. Kâğıtlarını gönderdim. Neriman Hanım ne vakit Londra'ya geliyor?

Server

Hamiş: En garibi bana Nâzım'ın Handan'ın gözlerinden uzaklaşınca ölümü geldi. Nâzım'ın mukaddes maksadından çok seveceği kadın bu ne acayip mahluk, ne mühlik bir şey olsa gerek!

Bir de, dikkat ettin mi? Neriman Hanım, Nâzım'ın ölümünden sonra Handan'ın geçirdiği buhranlarda Hüsnü Paşa'nın hatt-ı hareketinden[3] hiç bahsetmiyor. Bunu pek garip buldum ve bir gün kendisiyle görüşürsem soracağım. Fakat ona bunları bilmez görüneceğim değil mi? Kim bilir o hekimler, asabı buhranlar, dağınık saçlar, ah ve figânlar arasında esnemiş durmuş mu, yoksa Beyoğlu'nda bir Matmazel Julia mı bulmuştur? Pek de fena adam değil zavallı, ha?

[1] Uzun saçaklı çatısı olan alçak dağ konutu.
[2] Değersiz.
[3] Davranış şeklinden.

REFİK CEMAL'DEN SERVER'E

Londra, 10 Mayıs 1321[1]

Server, seni ebedî münekkit[2] olmak isteyen muharrir bozuntusu çocuk! Ne çabuk Handan sana bu kadar merak verdi? Halbuki ben ondan şimdi nefret ediyorum. O kadar itina ile, bütün güzel hisler ve temiz adımlarla geçen bir çocukluktan sonra temiz ve yüksek Nâzım'ın hayatını sırf hodbinliği, küçük vücudu kâfi sevilmiyor evhamı ile yıkması affedilir mi hiç? Ben âdeta Nâzım'ın hapishanedeki hayatını yaşamış kadar Handan'a lanet ediyorum. Kadınlar ebedî birer cümle-i asabiye, birer hiç, birer süs! Erkeklere ruh ve fikir arkadaşı olmak iddiasıyla senelerce feminizm davası çıkardıkları halde, her temiz ve saf şeyi yıkan muhripler![3] Bilmem, Handan'ın hayatı bende başka kadınlara karşı bile azıcık husumet yaptı. Fakat tabii bunları Neriman'a söylemeyeceğim. Ne lazım Neriman üzülsün, sade, müşfik[4] Neriman!

Küçük Nâzım'ın gelişi ile ruhumun en feyizli şefkat menbaı[5] açılmışken zavallı arkadaşımız Nâzım'ın boynuna o çirkin halatı takan küçük kanlı elin benim bugün akrabam olması ve ister istemez onu sıkmak mecburi bulunması hissi tüylerimi ürpertti.

İşin daha fenası var, Server. Senin zannettiğin gibi Handan, Paris'te değil. Handan, İstanbul'da, Kuzguncuk'ta. Neriman'ın yanında. Oğlumun isminin Nâzım olmasını rica eden o oldu. Ne acayip ve fena kadın. Biçareyi öldürdükten sonra yine en çok acınacak kendisiymiş

[1] 23 Mayıs 1905.
[2] Eleştirmen.
[3] Yıkıcı.
[4] Sevecen.
[5] Kaynağı.

gibi görünmeye çalışan ne ince hileleri var. Neriman, bu Nâzım meselesinde ona acırken nasıl kızıyorum bilsen. Fakat çare yok! Londra'ya kadar Neriman'la beraber gelecek ve bu yazı beraber Midland'de, bir köyde geçireceğiz. Hüsnü Paşa da sonbaharda gelecek ve kışı Londra'da bize yakın geçirecekler. Sen sakın gelmeye kalkma. Ben bilirim ki bu kanlı, korkunç kadınlara mutlak tutulursun. O kadın seni mahir pençesinde boğar. O vakit ben de erkek olduğumu unutur, onu mutlak boğarım. Bir dostu öldürmesi kâfi zannederim. Ellerini sıkarım, Server. Fakat onu bana bir daha methetme, ha!

Refik Cemal

REFİK CEMAL'DEN SERVER'E

Londra, 15 Mayıs 1321[1]

Londra'dan omnibüsle[2] yirmi dakika sürüyor. Ealing denilen bir yer var. Londra'da yüz yetmiş liraya tutulacak bir evi insan yetmiş liraya tutuyor. Önünde küçük bir çiçek bahçesiyle altı odalı bir ev tuttum. Oldukça eşyası var. Nevakısını[3] da ben yavaş yavaş ikmal ediyorum.[4] Teyzemiz Sabire Hanım'ın Neriman'ı İzmir'deki ihtiyar amcasına arada göndermesi pek iyi olmuş. Çünkü şimdiye kadar bir tarafa attığımız ondan kalan biraz para olmasa Londra'da şehbenderlik aylığı ile geçinemeyeceğim. Biraz yukarıya yardım edebilecek bir kadın aşçı buldum. Kırmızı yüzlü, şişman, pek mütebessim ve mültefit. Fakat benim pek eksik İngilizcem esasen iyi İngilizce'yi anlayamazken bir de onun çapraşık Londra İngilizcesini hiç anlamıyorum. İşin fenası onun söyledikleri-

[1] 28 Mayıs 1905.
[2] Yolcu taşıyan motorlu büyük taşıt.
[3] Eksiklerini.
[4] Tamamlıyorum.

ni insan lügat kitabında[1] da bulamıyor. Ne ise, ev temizlendi, salon kâğıtlandı; yataklara varıncaya kadar hazır; yegâne misafir yatak odasını Handan Hanım'a hazırladık. Yani bundan, Handan Hanım burada iken gelirsen bizde kalacak yer olmadığını anlatmak isterim. Yanında daha geniş bir ev var. Bilmem Handan Hanım kendileri o evi tutar mı? Belki Hüsnü Paşa burada tenezzül etmez. Daha Londra'ya yakın gider. Keşke öyle olsa! Şimdi misafirleri bekliyorum. Cuma akşamı bir gece Paris'te kalacaklar. Grand Otel'de kendilerini gidip göreceğini yazdım. Neriman uzaktan seni pek sever, kendisiyle görüş. Kalbini Handan'a karşı pek tut, ha! Küçük Nâzım'ı benden evvel senin göreceğine kızıyorum. Hele Hüsnü Paşa'nın görmesine hiç tahammül edemiyorum. Bilmem bu iki geceyi nasıl geçireceğim? Neriman'ı o kadar göreceğim geldi, o kadar küçük Nâzım'ın küçük vücudunu kollarımın arasına almak istiyorum! Londra pek serin, âdeta ateş yakıyoruz. Yolda küçük yolcu üşüyecek diye korkuyorum. Bonnuit,[2] Server.

Refik Cemal

SERVER'DEN REFİK CEMAL'E

Paris, 17 Mayıs 1321[3]

Bilir misin, Refik, Handan âdeta terbiyesiz. Sana bu kâğıtları yazarken hiddetimden titriyorum. Dün akşam Grand Otel'e gittim. Hepsinin yol yorgunu olduğunu biliyordum. Tabii çok oturamayacaktım. Otelde Hüsnü Paşa ailesini sorarken siyah sakalıyla, frakıyla Hüsnü Paşa sokağa çıkıyordu; neşeli, müterennim ve mütehalik;[4]

[1] Sözlükte.
[2] (Fr.) "İyi geceler".
[3] 30 Mayıs 1905.
[4] Şarkı söyleyerek ve aceleyle.

şüphesiz Matmazel Juliette'e gidiyordu. Handan'ın ilk geldiği ertesi günü gideceği akşam bu, acayip geldi. Handan'a acır gibi oldum. Fakat sonra pişman oldum. Kendisini birisinin sorduğunu görünce durdu. Yarı mütecessis, yarı ters, sordu:

— Siz kimsiniz?

Kartımı verdim. Aldı, okudu. Hâlâ kaba ve biraz da müstehzi:

— Bilemedim, dedi.

— Taaccüp ettim.[1] Bu akşam kendilerini ziyaret edeceğini Neriman Hanım biliyordu.

— Demek Neriman'ı ziyarete geldiniz? Ha, anladım. Buyurun, dedi.

Ben bu kibar tavırlı adamın arkasında biraz çatkın çıkarken onun tersliği birdenbire değişti. Bana Paris hayatından bahsediyor, bulvara ait şakalar yapıyordu. Kendi odalarının kapısını açtı. Girdi. Ben dışarıda biraz bekledim. Aralıktan ister istemez görüyordum. Neriman Hanım, senin nazik ve iyi kalpli karın, elinde bir çocuk esvabıyla meşguldü. Karşısında Handan bir koltuğa oturmuş, kolları başının altında, küstah ve kendini beğenmiş tavrıyla oturuyordu. Kocasını görünce açık bir memnuniyetsizlikle:

— Ne için döndün, dedi.

— Memnun olmadın mı, Handan? Server Bey geldi.

Neriman Hanım ayağa kalktı. Kapıya doğru gelirken Handan, Hüsnü Paşa'ya rahmet okutacak bir istihza vaziyeti ile fırladı:

— Ben yatmaya gidiyorum. Neriman, sen misafirini kabul et, dedi ve çıktı.

Öteki kapıdan, mütekebbir, başı yukarıda çıkıp giderken ben geldiğime pişmandım. Neriman Hanım bir melek, bütün sadeliği ile nazik davranmak istedi. Fakat belli ki sizin familyada misafirleri idare eden, şımarık ve

[1] Şaşmak.

terbiyesiz Handan! Hüsnü Paşa'nın gözlerinde karısının küstahlığından memnun ve muzaffer bir şey vardı. Benimle kaba kaba alay etti; Neriman Hanım sıkıldı, kızardı. Ben de terbiyemi bozamayacağım dakikadan bir an daha fazla durmayarak çıktım. Hakkın var, Refik, Handan fena, pek fena. Seneler var ki kimse benim bu kadar sinirime dokunmadı.

Sabahleyin kendilerini istasyonda bekliyordum. Neriman bermutat nazik ve herkesi birbiriyle konuşturmak için mütebessim; küçük Nâzım, Eleni'nizin kucağında kumral bir gül, Hüsnü Paşa dalgın, eşyalarla angarya gibi uğraşıyor. Handan solgun, şık ve yanaşılmaz kibir ve azameti ile mücehhez![1] Neriman Hanım beni takdim etti. Ismarlama bir tebessümle bir "Memnun oldum"dan sonra küçük Nâzım'la meşgul oldu. Tren hareket ederken herkes vedalaştı; Hüsnü Paşa, Handan'ın boynuna atıldı. Nihayet tren uzaklaştı, ben de döndüm. Sana acırım. Bu kibirli, küstah kadınla ne olacaksın, bilmem! Eğer küçük Nâzım'ı, pek hoşlandığım Neriman Hanım'ı görmek olmasa Londra'ya gelmeyeceğim.

Server

REFİK CEMAL'DEN SERVER'E

Londra, 25 Mayıs 1321[2]

Sevgili, güzel Neriman'ın kucağında sarışın pembe bir küçük şeyle, benim temadi edecek, yaşayacak bir parçamla karşı karşıya gelmek, bu ne saadet! Şimdi bütün dünyada mavi gözlü, sarı saçlı küçük bir Nâzım, bir de sevgili Neriman var. Artık ben rolümü buldum, Server. Küçük Nâzım'a esirlik etmek; onu yıkamak, onunla

[1] Donanmış.
[2] 7 Haziran 1905.

oynamak, benimle Neriman'ın ruhlarımız, şahsiyetlerimiz birleşerek vücuda getirdiğimiz bu küçük ve yumuşak şeyin kollarımın arasına gömüldüğünü duymak! Ne kadar mesudum, Server. Handan Hanım'a kinimi bile unuttum. O, sakit, kibar ve müşfik bir kadın: Benim kadar o da Neriman'ı ve Nâzım'ı seviyor. Hele Nâzım'a beraber bakıyoruz; Neriman seyahatinden azıcık yorgun. Nâzım, Handan Hanım'la benim elimde, artık başka bir meşgalemiz yok ve hiç olmayacak gibi.

Akşamları Neriman beyaz fanila ropdöşambrı ile koltukta otururken, Handan iyi kesilmiş koyu renk esvapları üzerinde parlayan zengin başıyla, solgun çehresiyle, yumuşak ve kudretli elleriyle Nâzım'a dadılık ediyor. Artık bütün mükalememiz, "Nâzım güldü, Nâzım elini uzattı, Nâzım ayağını kaldırdı"dan ibaret. İtiraf ederim ki bu biraz budala bir şey ve yabancıların hoşlanacağı bir şey değil. Fakat biz bahtiyarız.

Sen bile gelsen sana bir kraliçe azameti ile arkasını çeviren Handan Hanım'ın müşfik ve fani bir kadın zaaf ve rikkati ile küçük Nâzım'a esaretini görür görme onu affedeceksin. Handan Hanım'ın çocuğu olmaması onda büyük bir eksiklik zannederim. Dün akşam Nâzım'ı kucağında sallarken galiba süt zamanı idi. Neriman istedi. Birdenbire göğsünün üstünde pek sıkı ve bahtiyar tuttuğu şeyi uzatırken gözlerinden bir esef uçtuğunu gördüm. Benim kendisine baktığımı görünce evvela sıkıldı. Sonra birdenbire kalbindeki arzunun yükünü azaltmak istiyormuş gibi:

— Refik Bey, insanın münhasıran[1] kendisinin olacak şeyi ancak bir çocuk olabilir. Ne diyorum? İnsan değil, kadının demeli. Çünkü her erkeğin benim dediği ve münhasıran onun olan bir anası, kız kardeşi, sevgilisi, bir kadını vardır. Kadının öyle değildir. Hiçbir kadının benim diyebileceği bir erkek yoktur, yalnız çocuğu vardır. Ve ço-

[1] Özel olarak.

cuğu hususiyle bir şahsiyete malik almadan onundur. Sonra çocuğunun çocuğu, hep çocuklar!

— Niçin böyle söylüyorsunuz, Handan Hanım; ben zannederim ki, bir erkek bir kadından ziyade münhasıran birinin olabilir. Sizin hiçbir şeyiniz olmasa kocanıza hiç olmazsa tuvaletiniz, süsünüz rekabet eder.

— Bu tehlikeli bir mübahase, Refik Bey. Fakat siz bir kadın, ruhunu, mevcudiyetini verdiği zaman nasıl en son haddine kadar verdiğini ve hudut sevdiği adama dar gelirse kendi ruhunda yeni vüs'atler, yeni ufuklar yaratmaya kadar vardığını bilmezsiniz.

— Ekseri bu, muhayyilelerinde oluyor. Çünkü bütün ruhuyla kendilerini seven bir adam çıkınca mutlak o adamın bir yerini sakat edip koparırlar.

Handan sesimdeki dürüst şeye karşı, hayretkâr ve istifhamkâr yüzüme baktı. Gözlerinden ıstıraba benzer bir şey uçtu. Çehremde zavallı Nâzım'ın hayaliyle toplanan bulutlara bir zaman baktı. Sonra ben, müstehzi ve belki beni utandıracak bir cevap beklerken o birdenbire gözlerine gelen bir kederle, bir şeyle, benden af dileyen bir istirhamla gözlerime baktı. Bu kadının gözleri lakırdı söylüyor, Server. Âdeta nazarlarındaki derin ve elemli şeyle titredim, ürperdim, fakat mağlup olmak istemedim. O da bende ısrar eden bu dürüst şeye başını eğen bir tatlılıkla gitti. Neriman, Nâzım'la meşgul olduğu için muhaveremizi[1] çok dinlememişti. Bununla beraber, Handan çıktıktan sonra:

— Bugün Hüsnü Paşa'dan çok garip bir mektup aldı, çok sıkılıyor, dedi.

Boynunda halatla ölen Nâzım'ın intikamını alabilecek olan bu Hüsnü Paşa'ya ilk defa olarak kalbimde minnettarlık hissettim. Ah mücrim[2] ve vefasız kadın! İşte bu akşam ona mülayimleşen[3] kalbim yine kinle dolu.

[1] Konuşmamızı.
[2] Suçlu.
[3] Yumuşak huylu bir hal alan.

Bu sabah çocuğu ben banyoya sokarken Handan Hanım sokağa çıkmak için hazırlanmış, geldi. Neriman:

— Nereye Handan, derken ben de dün akşamki sessiz, küçük vak'adan sonra Handan'ın bana karşı ne vaziyet alacağını merak ediyordum.

— Hyde Park'a kadar gideceğim; Hüsnü Paşa, Hyde Park'a yakın bir apartman istiyor. Hemen bugün görüp kararlaştıracağım. Bakalım bizim Medon'daki evden bu kış ne getirtmek lazım gelir? Bonjour[1] Refik Bey, bonjour baby![2] Ay, eline bak, Neriman.

Yüzünden tülünü kaldırarak banyonun yanına çöktü, çehresi mütebessim ve pembe, gözleri Nâzım'la meşgul, sanki aramızda bir şey geçmemiş.

— Sen nasıl yalnız gideceksin? Refik beraber gelsin.

— Adam sen de, ben dünyayı yalnız dolaşırım.

Bunu söylerken hemen kalkıp ayaklarının ucuna basarak bir yükselişi var ki pek hoş. Fakat ben Nâzım'ı havluya sarar sarmaz ceketimi geçirdim, hazırlandım.

— Sizin gelmenize cidden hacet yok, Refik Bey.

— Eğer huzurum sizi bizarre etmezse geleceğim, Handan Hanım. Çünkü biz kadınları kendi başlarına bırakır takımdan değiliz.

— Mademki kurtuluş yok, peki, öğle yemeğine belki gelemeyiz, Neriman.

Bütün bir sabah apartman için gezdik. Nihayet Hyde Park'ın karşısında, ikinci katta, dört odalı bir salonlu bir daire beğendi. Küçük defterine bir şeyler kaydetti. Meşgul oldu. Sonra birdenbire, alnında bir çizgi, sordu:

— Charing Cross Oteli buraya yakın mı?

— Bilemem, uzak olmalı.

[1] (Fr.) "merhaba".
[2] "Merhaba bebek".

— Mutlak, yakın olmalı.

Ben ani ve fena bir şüphe ile sordum:

— Niçin?

— Çünkü Juliette mutlak o otele iner, Paşa'ya yakın olsun.

Ne acayip kadın! Ne sakit ve tabii sesle söylüyor.

— Bu kadar kıskanmamak, bir erkek için mucib-i endişe[1] bir şey.

Handan cevap vermedi. Ben hâlâ mütecessis:

— Pek merak ediyorum, Handan Hanım cidden kıskanmıyor musunuz? Yoksa bu izzeti nefis nümayişi[2] mi?

— Eğer izzet-i nefis nümayişi ise size kıskanıyorum demeyeceğim, tabii değil mi? Geç kalıyoruz. Ben Liberty'ye uğrayacağım, bir fistanlık alacağım; Paşa geliyor, arkama takacak bir şeyim yok!

Evet, mutlaka şaka ediyordu. Allah böyle bir aileden her kadını ve her erkeği muhafaza etsin.

Refik Cemal

SERVER'DEN REFİK CEMAL'E

2 Haziran 1321[3]

Dün, Boulevard des Italienne'den geliyordum. Karşıma kim çıksa beğenirsin? Hüsnü Paşa ve yanında şemsiye kadar şapkasıyla Matmazel Juliette! Küçük, cevval, sarı, çapkın bir kadın. Hüsnü Paşa'nın bayramlık günlerinden idi... Bana bir iltifat, bir iltifat. Nihayet beraber çay bile içtik. Ben biraz acayipleştim. Fakat mültefit Juliette'in sıcak tebessümleriyle eriyor gibi idim. Hüsnü Paşa damdan düşer gibi sordu:

[1] Endişe gerektiren.
[2] Gösterisi.
[3] 15 Haziran 1905.

— Refik Cemal Bey'den mektup alıyor musunuz? Handan yazmıyor, acaba nasıl?

Juliette atıldı:

— Mösyö, Madam Hüsnü Paşa'yı tanır mı?

— O şerefe nail oldumdu.

Ellerini çırptı:

— Öyle ise söyleyiniz, hangimiz daha güzeliz? Çünkü bu hayvan, karısını pek beğenir!

Bu, pek garip bir mevki oldu. Pek düşünmedim de:

— O daha ziyade bir Şark güzeli. Siz Parislisiniz. Onun için mukayese kabil değil.

— Mesela şişman, siyah saçlı, badem gözlü, ay yüzlü?

Tebessüm ettim:

— Pek teferruatı bilemem ama öyle de değil, Madam.

— Herhalde şık olmayacak, eminim ki değil.

Ben artık Hüsnü Paşa'dan istimdada[1] mecbur oldum. Hüsnü Paşa'nın çehresi bozulmadı. Onun acayip, anut bir tebessümü var. Âdeta bu bir tehlike alameti. Onu takındı:

— Şık değil mi, Madam? Bütün Fransız kadınlarının şıklığı bir araya gelse onun tabii zarafeti kadar değildir.

Juliette kızdı. Fakat Hüsnü Paşa'nın tabiatını pek iyi bildiğinden daha fazla ileriye varamıyordu. Mamafih[2] devam etti:

— O halde çirkinmiş; onu da inkâr edemezsin ya?

— Benim için karım dünyanın en güzel kadınıdır, Madam.

— Benim burada artık işim kalmamış öyle ise, Paşa!

İş fenaya varıyordu, ben cidden mevkimi münasebetsiz buldum. Fakat Hüsnü Paşa telaş etmedi, elleri cebinde, sakit:

— Bu gece Maksim'de souper edeceğiz,[3] Juliette, de-

[1] Yardım istemeye.
[2] Bununla birlikte.
[3] Akşam yemeği yiyeceğiz.

di. Sonra bana Türkçe:

— Ben perşembe günü Londra'ya gidiyorum. Sizin, dostunuza gelmeye niyetiniz yok mu? Handan'ı çok göreceğim geldi. Handan, Handan'cığım!

Bu acayip heriften ayrıldım. Ne düşüneceğimi bilmiyorum. Galiba resmî, müteaddit[1] kadınlar arasında en çok sevdiği, yanında bulunmayan olacak. Fakat Juliette'e Handan'dan öyle bahsedişini beğendim. Refik, Hüsnü Paşa Londra'ya geldikten sonra ben de geleceğim.

Server

REFİK CEMAL'DEN SERVER'E

Londra, 23 Temmuz 1321[2]

Bilmem Londra'ya gelmekten neden birdenbire sarf-ı nazar ederek[3] İsviçre'ye gittin? Biz küçük, serin, yeşil bir köydeyiz. Senin son mektubunu aldıktan iki gün sonra Hüsnü Paşa Londra'ya geldi. Bir akşam, eve biraz geç gelmiştim. Bizim salondan neşeli sesler geliyordu. Kapıdan girince kendimi âhenkdar[4] bir aile toplantısında buldum. Handan Londra'ya geldi geleli ilk defa olarak o akşam için dekolte giymişti. Zannımca biraz fazla açık, fakat zengin bir dekolte, rengin[5] saçları çıplak ensesi üstünde incili bir tarakta perişan toplanmış, şakaklarına inen ipek dalgalı saçlarıyla, ziya ile yanan gözleri ve mütebessim dudakları ile ne kadar zamandır koyu ve sakit bir gölgeye benzeyen kadın tamamen değişmişti. Benim Neriman bermutad, ana oldu olalı her günkü düşük ropdöşambrını giymişti. Hüsnü Paşa seyahat esvabını çıkar-

[1] Birçok.
[2] 5 Ağustos 1905.
[3] Vazgeçerek.
[4] Ahenkli.
[5] Parlak renkli.

mamış. Fakat onda da Handan'ın eşi vahşi bir meserret var. Handan'la yan yana, el ele oturuyorlar.

Karşılarında Neriman'ın kucağındaki Nâzım'a gülüyorlar. Handan'ın sesi bir genç kız sesi gibi billuri, asude nağmelerle ötüyor.

— Hatırlar mısın, Neriman? Bizim aşçının kirli bir çocuğu vardı. Bu adam ben onu seviyorum diye dadılık eder dururdu. Şimdi Nâzım'ı kucağına almaya nazlanıyor.

Hüsnü Paşa gülüyor:

— Şimdi de Handan, istersen, daha pis bir çocukla, hatta bir maymunla hatırın için sokaklarda gezerim. Fakat bu bebeği, bu ismini hazmedemediğim bebeği kabil değil kucağıma alamıyorum.

Kahkahalar temadi ediyor, bir faciaya dokunan bu şakaya Handan bile gülüyordu. Ben girince bile Hüsnü Paşa'nın neşesi kaçmadı. Yalnız birdenbire yanında duran kül rengi bir fişoyu[1] kaptı, karısının omuzlarını sardı. Belki cidden akşam serin diye, belki de benim huzurumdan. Fakat ben Handan'ı bu kadar değilse de yine dekolte görmüştüm.

— Bu bir çocuktur, Refik Bey, ben yanında olmasam kimse ona bakamaz.

Pek neşeli bir aile olduk. Belki Juliette'ini otelde bırakan bu adam bütün manasıyla Handan'a âşık görünüyor, bir gün evvel kocasının metresinden lakayıt ve müstehzi bahseden kadın da yeni evlenmiş bir genç kızı gibi!

Kahvelerini zor içtiler, Hüsnü Paşa karısını mantosuna sardı. Saçlarını siyah bir tülle örttü, çenesinin altından tülü bağladı.

Handan'ın küçük çehresinde büyük gözleri iki koyu hıyanetkâr yıldız gibi günahkar lem'alarla[2] yanıyordu.

— Nereye gidiyorsunuz, dedim.

— Evimize, ha, evet bugün Betty'nin yeğeni Mod'u

[1] Şalı.
[2] Parıltı.

eve gönderdik. Bak Paşa, Mod pek güzeldir. Dikkat et, Juliette'e telefon ederim.

— Keşke darılsa da, Paris'e dönse, ben de kurtulsam. Bonnuit, Neriman, bonnuit, Refik. Kapı önünde Hüsnü Paşa dizleri üstünde Handan'ın çözülen iskarpinlerini bağladıktan sonra iki genç âşık gibi, müterennim ve mütehalik, gittiler. Ah, zavallı, zavallı Nâzım! Kadınlar kelebekler gibi ebediyen ihtirasa, ateşe mi esir olacaklar? Nâzım'ın kalbi gibi ateşsiz fakat temiz ve ebedî nurları lakayıt ellerle ve hıyanet nefesleriyle söndürecekler mi?

Şimdi iki aya yakındır ki hemen hemen beraber yaşıyoruz. Bazen Hüsnü Paşa'nın bu ilk hareketini tekzip eden[1] o kadar fena muameleleri oluyor ki. Mod bir haftadan ziyade durmadı. Teferruata girişmek istemiyorum ama bütün senede üç yüz altmış beş gün ve üç yüz altmış beş günde her gün iki yemek ve iki kahvaltı olduğuna nazaran Hüsnü Paşa bu kadar defa kavga ediyor. Hizmetçi, karısı, Neriman, ben hangimiz tesadüf edersek salıyor. Biz alıştık, fakat hâlâ Handan alışmamış. Bu temadi eden bir didiklenme, bir esarete mukabil ne yapıyor ki Handan'ın gözleri Hüsnü Paşa'dan başka bir şey görmüyor, bilmem!

Köyümüz pek yeşil, pek sulak ve serin. Kapımızın önünde kocaman bir ağaç altında bir küçük su var; her gün ördekler yüzerken Eleni, Nâzım'ı çıkarıyor, o da ördeklerle çırpınıyor. Bende bu güzel köy hayatına rağmen tuhaf bir rahatsızlık var. Bunu Handan'da da hissediyorum. Ormanlarda çay içerken, gülerken, gözlerinde, dudaklarında garip bir yorgunluk ve sıkıntı ile uzaklara dalıyor. Hüsnü Paşa'nın dün yine bütün nüvazişi[2] üstünde idi. Bir buçuk ay evvel bu temasla yanan Handan'ın gözlerinde, tavrında bir bıkkınlık, âdeta buna tahammül etmek için elim bir mücadele görünüyordu. İtiraf ederim

[1] Yalanlayan.
[2] İltifatı.

ki ben bu kadını anlayamıyorum. Herhalde Hüsnü Paşa bunun farkında değil.

Nâzım'a Eleni bakmaya alıştı. Ben yine kitaplarımla meşgulüm. Handan Hanım'la Clifford'un[1] essaylerini[2] okuyoruz. Yemeklerden sonra Handan Hanım iki hafta var ki Hüsnü Paşa ile beraber uyumaya gitmiyor. Neriman, Nâzım'la çıkıyor. Biz salonda yalnız kalıyoruz. Bir saatten ziyade okuyoruz, çalışıyoruz. Efkârımız ne kadar mümkün ise o kadar birbirine zıt. Ben ne kadar deterministisem o, o kadar mistik.

Geçen gün, pek tuhaf, ben yine determinizmden bahsederken o güldü:

— Siz Refik Bey, kendinizi determinist zannediyorsunuz. Bu, hayatı bütün cephelerinden görmemiş olmanızdan böyle. Bence hayatın eşiğinde olanlar deterministtirler. Fakat eşiği atlayıp da basit görünen hücrenin nihayet yolu bulunmaz bir labirent olduğunu anlayınca insan mistik oluyor.

Ben Handan'la uzun ilmi musahabeler edemiyorum. Evvela hiçbir vakit oturup yazmasam efkârımı dürüst ve yazılı ifade edemem. Sonra, sırf fikri bir muhaverede[3] Nâzım'ı hatırlıyorum. Handan'ın bazen nazarlarıyla ve elleriyle bir fikrini karşısındakine âdeta telkin edercesine bir verişi var ki zavallı Nâzım'ın gölgesini yeryüzüne gelmiş zannettiriyor. Ve bu katilinin güzel gözlerinden konuşan sevgili arkadaş için ruhum parçalanıyor, gözlerim yaşla doluyor. Geçenlerde yağmurlu bir akşamda biz bu İngiliz ocaklarının ağır alevleri karşısında uyuklarken Handan birdenbire tâ amâk-ı maziden[4] gelen bir sesle Vaveylâ'yı[5] okumaya başladı. Bu evvela Handan'ın Neriman'a mektuplarından bir fıkrayı hatırlattı. Sonra bu o kadar Nâzım'dı ki Vaveylâ'yı bir münasebetle, pek

[1] İngiliz felsefeci ve matematikçi (d.1485-ö.1579).
[2] Denemelerini.
[3] Tartışmada.
[4] Mazinin derinliklerinden.
[5] Namık Kemal'in bir şiiri.

çok sevmediğini söylemiş olan Handan'ın bu gece onu okuması bilhassa maziden bir anı yaşatmak içindi. Neriman bile bunu hissetmiş gibiydi. Gözleri dolu. Hüsnü Paşa sahte esneyişiyle:

— Bu Vaveylâ'da bir hikmet var. Neriman Hanım hiç sevmiyor, diyordu.

Nasıl oluyor da bu kadar sene sonra yeni temaslar ve hatıra yığınları arasından o ölü sesi bütün hususiyeti ile işitiliyordu.

Refik Cemal

REFİK CEMAL'DEN SERVER'E

Londra, 5 Ağustos 1321[1]

Birkaç gün için köyden indikti, kadınlar kendilerine tuvalet yaptırmak istiyorlardı.

Hüsnü Paşa'nın hırçınlıklarına rağmen onlardan ayrılınca Neriman'la karşı karşıya sıkılmaya başladık. Handan akşamlarımızı, günlerimizi dolduruyordu. Bazen gündüzleri bir provadan sonra filan çaya geliyorlar. Fakat hiç o köyde her saatimizi fikri, hissi ziyafetlerle avutan kadın değil. Şimdi küçük başında dantellerden, ipeklerden başka bir şey yokmuş gibi. Köye gideceğimiz gün Hüsnü Paşa geceyi Londra'da geçireceğinden Handan bizimle yalnız dönecekti. Fakat tren hareket etmeye bir dakika kaldığı halde Handan'dan eser yoktu.

Neriman:

— Terziye gidecekti. Geç kaldı. Sen kal. Ben Eleni ile giderim, dedi.

— Peki. Fakat onu nerede bulayım? Burada mı bekleyeyim? Hem oradan sen nasıl gidersin, Neriman?

— Tuhaf! İstasyonda araba dolu. Eleni ile giderim.

[1] 18 Ağustos 1905.

Sen biraz dinlendikten sonra Handan'ın evine kadar git, bak.

Saat yedi buçuk trenine de gelmediğini görünce Hyde Park'a kadar gittim. Kapıyı küçük hizmetçi açtı.

— Madam evde mi?

— Evet.

— Mösyö?

— O da burada, siz salona giriniz.

Hizmetçinin tavrı müteredditti. Fakat bence salona girmekten başka çare yoktu. Daha koridordan Hüsnü Paşa'nın kuvvetli sesini işitiyordum. Tahkiramiz, müstehzi ve hadit[1] darbelerle sesi titriyordu.

— Bu akşam burada mı kalacaksınız? Pek tuhaf! Niçin acaba? Bilir misin, artık kıskançlığından bıktım, Handan. Bir de seni budala Refik Cemal pürazamet[2] ve lakayıt görürken adam zanneder. Hele bir kere şu yüzüne bak. Saçların hâlâ karmakarışık.

Handan kesik, müteredditi, ne söylüyor, işitmiyordum.

— Bir erkek, bir kadına münhasıran bağlansın, bunu nerede gördün, güzelim? Herhalde o erkek ben değilim, Hanımefendi. Gidiyorum, evet, hem Juliette'e değil.

— Neme lazım? Kiminle istersen. Gittikten sonra kıskanmak, öyle mi? Pek acayip bütün dünya kadınları olsa kıskanmam.

— Ya, sesin titriyor, gözlerinden yaşlar akıyor, o neye?

— Hiddetimden. Bir paçavra gibi beni tahkir ediyorsun.[3] Gitmek mi? Evet, köye gidiyorum. İstersen gel, istersen kal!

— Ben sana mutlak köye git demedim ya. Köye elbet ya... Felsefeler geç kaldı. Bana söylemeye ne hakkın var? Açıktan açığa Neriman'ın kocasına kur ediyorsun.

— Ben mi? Bu fazla. Rica ederim, git. Ben de yarın artık İstanbul'a, babama gidiyorum.

[1] Aşağılayıcı, alaycı ve kızgın.
[2] Gururlu.
[3] Aşağılıyorsun.

— Bu teraneden bıktım. Allah selamet versin!

— Mersi, selametlemeye hacet yok, yalnız giderim.

— Refik Cemal seni selametler!

— Sus! Kâfi. Her şeyi telvis ediyorsun.[1]

— Yok, hanımefendi, mülevves bir şeye iltifat buyurmazsınız. Fakat sen, Handan. (haykırarak) Kadın değil, kalbin bir kuyu; ben, her saniyemi sana hasretsem[2] ve herkes, etrafındakiler bastığın yerde başlarını koyup geberseler yetişmez anladın mı, kadın? Yetişmez. Sana aşk, muhabbet, dostluk, ne verilse altından sızan bir kuyu gibi kalbinden akar gider. Hodkâm[3] ben değil, sen! Artık sevin, akşamımı başıma sıçrattın. Saat de geçiyor, Allah belanı versin, kadın! Gidiyorum.

Çat kapanan bir kapı, koridorda Hüsnü Paşa'nın söverek koşup gidişi, derin bir kadın iniltisi!

Muhakkak, metruk,[4] yalnız bir Handan. Sonra şahsıma edilen imadan titriyordum. Evvela haber vermeden çıkıp gitmek istiyordum. Fakat hizmetçiye ne söyleyecektim? Dışarı çıktım. Hizmetçiye seslendim:

— Madam'a benim geldiğimi söyle. Gidecek mi?

İki dakika sonra geldi:

— Biraz bekleyiniz, Madam hazırlanıyor.

Handan gelmeden bu kavgayı işitmemiş görünmeye karar verdim. Fakat belki yüzümden belli olacak. Bir de bu fena ve yalancı ima ile birdenbire tabiiliğimi kaybettim. Handan gibi bir kadına bunu söylemek o kadar acayip bir şey ki. İçerden Handan çekmeleri çekiyor, iskarpinler atıyor, odada hızlı hızlı yürüyerek hazırlanıyordu. On dakika sonra siyah tayyörü, sakit, solgun yüzü ve muntazam saçlarıyla Handan'ı görünce şaşırdım. Gözkapakları biraz şiş, nazarları mazlumdu. Fakat kabil değil, insan birkaç dakika evvel sesinde yeisler, hıçkırıklarla

[1] Kirletiyorsun.
[2] Adasam.
[3] Bencil.
[4] Terk edilmiş.

parçalanan kadın demezdi.

— Sizi beklettim. Âdeta siz gelmeseniz gitmekten vazgeçecektim. Saat kaç?

— Dokuz trenine yetişiriz, zannederim.

Bu akşam pek mazlum ve ağır görünen nazarlarıyla bir zaman gözlerimde beni aradı, dimağımda dolaştı. Sefalet ve metrukiyetini[1] duyup duymamış olduğumu anlamak için bu o kadar şedit bir teftiş[2] idi ki âdeta dimağımda bir zaman evvel işittiğim kelimelerin izini örtmek için gözlerimi kapadım.

Sonra bu teftişten kendisi bile yorulmuş gibi vazgeçti. Kapıdan çıkarken ilk defa olarak Handan'ın pek yüksek duran başının azıcık eğilmiş olduğunu gördüm. Bir otomobile atladık. Piccadilly'de kaynaşan hayatı yıkayan elektrik ziyasından yüzünü örtmek istiyormuş gibi hep başı aynı düşük vaziyette idi. İstasyonda inerken yine Handan düşük vaziyette idi. Eski kendi başına buyruk görünen hür ve becerikli tavrını kaybetmişti. Trende hemen hiç konuşmadı. Ben de uzun uzun daldım. Bu kavgalar acaba mutat olan[3] şeyler miydi? Handan'ın babama giderim tehdidi doğru bir şey mi idi? Yoksa kuru bir kadın tehdidi mi? Bu birbirine düşman vaziyeti ile haykırışan iki vücut yirmi dört saat sonra barışacaklar mı, yoksa hayatları değişecek mi? Handan'ın yüzünden bir şey anlamak kabil değildi. Hep düşük ve mazlum, yüzünün ince çizgileri karışmış, ağırlaşmıştı. İstasyonda bir açık araba bulduk, bindik. Arabaya binerken âdeta etrafını görmüyor gibi idi.

İngiltere'nin bu yeşil, ince ormanları! Büyük, nihayetsiz koyu gölgeler şimalin[4] bu mahzun ve hareketsiz ziyasında sıralanıyordu. Ormanın muzlim[5] derinliklerinde

[1] Terk edilmişliğini.
[2] Şiddetli bir denetleme.
[3] Alışılmış.
[4] Kuzeyin.
[5] Karanlık.

gözlerimizi okşayan yumuşak ve mütenevvi[1] ince bir yeşillik ahengi içinde araba ebediyen gidiyordu. Bu hareketsiz ve sönük rüya ziyasında Handan'ın yüzünde ebedî bir hüsran, ebedî bir yeis ve elem gölgesi dalgalanıyordu. Büyük gözleri bu nihayetsiz yeşillerden aldığı renklerle ruhundaki ıstırabın şiddetini yumuşatmış, ağır ve hazin bir keder koymuştu. Bu, kendisi ölmüş bir büyük ve bedbaht ruhun yeryüzünde renk, ziya ve ahenk şeklinde ebediyen dolaşan bir elemine ne kadar benziyordu. İlk defa olarak ruhumda bir şey Handan'a acıdı. Bu anlaşılmaz, yalnız, küçük kadının hayatına kendi hodkâm arzularını koyanlara hiddet ettim. Zavallı Nâzım bile bu kadından ne istemişti? Onu kuru bir sosyalist, bir maksat, bir nazariye için çalışacak bir dimağ, bir makine görmek istemişti. Halbuki bu küçük, pürhayat kadında sevmek ve sevilmek için, beşeri,[2] zayıf, fakat büyük ruh temasları için bir hak vardı. Sonra Hüsnü Paşa belki onun cümle-i asabiyesinde,[3] kalbine girmeden hükmetmek istemiş, onun belki pek kıymettar bir şeyini, kalbini yine sevmek, yaşamak, dolmak için çırpınan kalbini görmeden geçmiş idi. O zavallı yaşamak isteyen kalp beyhude işleyen bir makine gibi çırpına çırpına, işleye işleye yıpranıp, yorulup belki de kırılacaktı.

Nâzım ona ebedî bir nedamet[4] yükü, Hüsnü Paşa da bilemem ne şekil bir azap kâbusu bırakmıştı. Bunları düşünürken kollarım bu yalnız küçük başta bu akşam solan ümit hayatı, inleyen yeisi örtmek, teselli etmek istedi.

Nâzım ağlarken onu nasıl göğsümün üstüne bastırmak için kollarım mütehalik atılırsa bu akşam da yanımda boynu eğilen Handan'ın hüzünlerini, biçareliklerini örtmek istiyordu. Fakat bilirsin ya, ben dilsizim. Âdeta bir kelime bulup söyleyemiyordum bile. Bir de bu niha-

[1] Çeşitli.
[2] İnsani.
[3] Sinir sisteminde.
[4] Pişmanlık.

yetsiz, sakit orman, bu yumuşak, loş ziya, bu ratıp[1] kurşuni gök, hepsi onun bu akşamki hüznüyle imtizaç eden birer ahenk, birer sahne idiler. Bir kelime söylemek bu sihirle, şiirle önüme yayılan muazzam hüzün levhasını bozacak zannediyordum. Bununla beraber elim gayr-i ihtiyari gitti, onun mantosu üstünde sarkan elini tuttu, hafifçe sıktı:

— Benim zavallı muazzez kardeşim Handan, dedim. Bu kelimelerin, bu temasın samimiyet ve hürmetine eli, o kadar kendine güvenir görünen küçük, metin eli mukavemet etmedi, yuvasının dışında kalan bir kumru gibi avucuma girdi, on dakika kadar öylece gittik. Sonra elini çekerken bana büyük gözleri bir çocuğunki kadar minnettar ve temiz, güzel ve saf bir nazar yolladılar. Bütün o geceyi kurşuni, yeşil hüznaver[2] ufukların gölgeleriyle meşbu[3] geçirdim. Handan bilmem neden, eve girerken oldukça neşeli idi. Salonda bizi bekleye bekleye uyuklayan Neriman'ı iki yanaklarından öptükten sonra odasına çıktı.

Neriman'a Handan'ı evde bulduğumu söyledim, fakat kavgadan bahsetmek istemedim. Belki Handan söyleyecekti. Hem söylemese bile o kavgada benim işittiğimi Neriman'ın bile bildiğini istemediğim kelimeler vardı. O akşam herhalde eğer Handan söylemezse benim tarafımdan bir sır olarak kalacaktı.

Sabahleyin Handan kahvaltıya biraz süzük fakat nisbeten sakin bir çehre ile geldi. Beni aynı kardeş nazarlarıyla selamladı. Kalbimde yine aynı tecessüs[4] sıkıntısı! Acaba akşamki kavganın neticesi ne olacaktı? Fakat bu merakımı halleden yine Hüsnü Paşa oldu. Biz kahvaltıda iken kapıda bir araba durdu. Sonra Hüsnü Paşa, mütehalik ve nadim,[5] koştu geldi. Belli olacak kadar yanakları

[1] Nemli.
[2] Hüzün getiren.
[3] Dolu.
[4] Merakı.
[5] Aceleci ve pişman.

sararan Handan'ın evvela ellerini, sonra saçlarını öptü. Kendi yanaklarını Handan'ın ağzına götürerek biraz bekledi. Bu an bence pek merak-ı mucip[1] oldu. Handan, Hüsnü Paşa'yı çok bekletmedi, bu sabah ne kadar müsaadekâr[2] ve yumuşak olduklarına dikkat ettiğim dudaklarıyla Hüsnü Paşa'nın yanağına af busesini[3] bıraktı ve bu buse ile gözlerindeki zulmetler[4] ve gölgeler uçtu fakat hüzün ve yeisi, sabit ve derin, hâlâ gözlerinin nurlarında kaldı. Bilmem sana, nisbeten yabancı bir kadının hayatını böyle yazmak doğru mu, Server? Fakat kaç zamandır bu kadar cesaret ve vefa ile bu hain ve boş kocasına hâlâ muhabbet besleyen, hâlâ sırıtan kabalıklarını örtmek isteyen kadınla pek doluyum. Kim derdi, zavallı Nâzım'ın intiharına sebebiyet veren bu kadını bugün kalbim affedecek, bir gün kalbim ona bir ana gibi acıyacak! İşte sana dedikodulu bir mektup.

Refik Cemal

REFİK CEMAL'DEN SERVER'E

Londra, 6 Teşrin-i Evvel 1321[5]

Artık köy fazla serin olmuştu. Londra'ya indik, yerleştik. Nâzım koca bir oğlan oluyor. Sana aile fotoğrafımızı gönderiyoruz. Bir on gündür herkes yerleşmekle uğraşıyor. Handan Hanım, Medon'daki evinden bazı kışlık eşyalar getirmekle meşguldü. Şimdi o da yerleşti. Sevimli, rahat bir salonu var. Akşamları ekseri yemekten sonra tramvaya binip Neriman'la gidiyoruz. Karısına karşı âşıkane bir yaz geçirmiş olan Hüsnü Paşa'yı evde

[1] Merak uyandıran.
[2] İzin veren.
[3] Öpücüğünü.
[4] Karanlıklar.
[5] 19 Ekim 1905.

pek ender görüyoruz. Dalgın ve suratsız, bize hemen hiç gelmiyor.

Evlerinde tesadüf ettiğimiz zaman bazen selam vermeyi bile unutuyor. Handan da çok sokağa çıkmıyor. En çok musiki ile meşgul. Ağır ve mağmum nazarlarında vakur bir sükûnet var. Akşamları bize biraz musiki yapıyor, Neriman şarkı söylüyor; bazen Neriman piyano çalıyor, o keman çalıyor; ben musikiden, hususiyle alafranga musikiden çok anlamam. Kulağıma hoş gelenleri bile hangi bestekârın hangi parçası olduğunu bellemek için hiç olmazsa seksen kere dinlemek lazımdır. Neriman'ın rivayetine nazaran Handan hep zavallı Nâzım'ın sevdiği parçaları çalıyormuş; evet, akşamları gözleri hep mazinin şiir ve hayaliyle müphem ve uzak. Hüsnü Paşa bu musikiden uyuyacak kadar sıkılıyor. "Canım, bir vals, bir şarkı, ne çalarsanız çalınız, fakat bu gümbürtüyü kesiniz," diyor.

O vakit Handan uçarken kanadı kopmuş bir kartal gibi musikinin en yüksek, en mühtez[1] ve çılgın bir anında birdenbire kemanın yayını elinden bırakıyor, müzik bitiyor. Hüsnü Paşa da çanı çalıyor:

— Alis, bize çayımızı getir!

Hüsnü Paşa'nın benim istemeyerek işittiğim imaları kendisince samimi mi diye tetkik ediyorum. Hayır, değil. Handan'ı belki başkalarından kıskanır. Fakat benden kıskanmıyor. Bu sırf kendi hayatına itiraz edilmesin diye Handan'ın temiz yüzüne fırlattığı bir çamur. Fakat Handan pek de kocasının bu sıklaşan gaybubetlerine[2] serzeniş eder görünmüyor; onun işittiğim, gördüğüm ve azamet ve lakayıtlığından pek uzak bir tatlılıkla Hüsnü Paşa'nın hiçbir şeyini görmüyor gibi. Geçen akşam gümüş bisküvi tabağı iyi ovulmamış diye çay ortasında kızdı, haykırdı. Hep nakaratı:

— Zaten sen kadın değilsin ki, evine bakmasını bil-

[1] Titreyen.
[2] Yokluklarına.

mezsin ki, eşya kıymetini anlamazsın ki!

Bu kelimeler ortaoyununda Laz rolüne çıkan adamın "be kardeşim"leri kadar temadi ediyor. Ben ve Neriman soğuk ter döküyoruz. Fakat Handan, mütevazı ve sakit gözlerinde nihayetsiz bir sabırla bekliyordu. Nihayet Hüsnü Paşa yorulup sustuğu vakit, müşfik sesiyle:

— Semaverden size taze bir çay daha yapayım mı, dedi.

Fakat o, sert ve soğuk:

— Sizin olsun çayınız, ben yatıyorum, diye homurdanarak kapıyı yüzümüze kapadı, gitti.

O akşam Handan'ın yüzüne bakamadım. Fakat o bir şey olmamış gibi sabır ve sükûnetini muhafaza ediyordu. Giderken her vakit kavi[1] bir erkek gibi el sıkan elinin titrek ve cansız olduğunu hissettim. Neriman'ı yolda isticvap ettim.[2] Handan bu yakınlarda hayatından Neriman'a bile bahsetmiyormuş. Kapalı, sessiz hayatının yüklerini yalnız taşımaya karar vermiş görünüyor.

Neriman bu halden müteessir oluyor. Fakat o da Handan'ı isticvap etmiyor.

— Niçin yeğenine sorup anlamıyorsun, Neriman, dedim.

— O istediği vakit söyler, Refik. Zannedersem her şeyi sana söylerim diye eskisi gibi hayatının her köşesini bana açmıyor. Belki de canından bıkmış, bir şeyden bahsetmek istemiyor. Hüsnü Paşa bütün manasıyla azdı. Bilmem ne olacak. Ne kadar meşgul etti bu mesele seni!

— Evet, zavallı yeğenine acıyorum, Neriman.

— Refik, keşke sen Handan'ın kocası olaydın, birbirinize daha uyardınız.

— Bir daha böyle şey söyleme, Neriman. Hayatıma senden başka arkadaş tasavvur edemem ve istemem. Handan bence yalnız bir kardeş, hem pek samimi bir kardeş!..

---

[1] Güçlü.

[2] Sorguya çektim.

— Biliyorum ama, bak senin ne efkârını, ne de hislerini dolduramıyorum. O senin ruhunda hiç boş yer bırakmayacaktı.

— Budala olma Neriman'cığım! Efkârımı, ihtisasatımın bir kısmını tatmin etmek için mutlaka karım olması lazım değil. Bir kadın sıfatıyla da o olur. Zaten Handan'la sen birbirinizi ikmal ve itmam ediyorsunuz.[1] O efkârımın kardeşi, eşi; sen, sevgilim, hayatıma, kalbime hâkim kadın, her şeyim, arkadaşım ve sevgilim!

Neriman gözlerinde minnetli yaşlarla boynuma atıldı. Acaba Handan'ı kıskanıyor muydu? Yeğeninden şüphe etmesi kabil değildir. Bana da nihayetsiz bir itimadı vardır. Fakat ihtimal ki, bizim Handan'la her gün artan dostluğumuzun mahiyetini bilmek istiyordu.

Bu ecnebi memlekette yalnız bedbaht olan vakur genç kadını himaye etmek bence milli ve insani bir vazife oldu artık. Hem bu, himayeden başka samimi ve hararetli bir dostluk, Server.

Senin niçin hiç sesin çıkmıyor? Ben sana bu mektupları mütemadiyen yazıyorum. Bir taşa lakırdı söylüyormuşum gibi senin hiç sesin çıkmıyor. Hem artık Paris'e döndüm. Ne olur birkaç gün gelsene? Handan evine gideli yegâne yatak odamız boş. Server, haydi gayret, Manş'ı atlar gelirsin.

Refik Cemal

SERVER'DEN REFİK CEMAL'E

Paris, 10 Teşrin-i Evvel 1321[2]

Ben yazacaktım ve gelecektim. Hiçbirini yapamadım. Şimdi cidden çalışıyor, kütüphane kütüphane gezi-

[1] Tamamlıyor ve daha iyi duruma getiriyorsunuz.
[2] 23 Ekim 1905.

yorum. Babam bu yakınlarda pek cömert davranmıyor. Ben de tasarrufa riayet mecburiyetindeyim. Evvela sizin için aldığını bazı havadisleri yazacağım, saniyen[1] senin mektuplarındaki tehlike alâiminden[2] bahsedeceğim.

Dün buraya Osmanlı sefareti kâtiplerinden biri geldi. Konuştuk. Sizden havadis istedim. Pek kimse ile konuşmuyormuşsunuz. Fakat Handan nazar-ı dikkati celbediyormuş. Seninle dostluğu da bazı küçük şüpheler uyandırıyormuş; sen hemen her gün Handan'a gidiyormuşsun. Siz gezerken yanınızda daima Handan bulunuyormuş. Hüsnü Paşa kıskanıyormuş. Ondan dolayı şimdi karısını kapıyormuş. Ben tabii bunlara güldüm. Senin ne kadar saf olduğunu bilmez miyim? Bir ikinci havadis de Hüsnü Paşa'nın yeni aşkı, vaktiyle Handan'ın femme de chambre'ı[3] bir Mod varmış, işte o. İki kumru gibi her akşam Hyde Park'ta geziyorlarmış. Mod'a yok yok! Şıklanmış, otomobillerde geziyormuş. Fakat en tuhafı galiba Mod, Hüsnü Paşa'nın metresi değil. Galiba Türklerin iki evleneceğini bildiğinden kendini nikâh ettirmek istiyormuş. Mod şuh bir kızmış! Femme de chambre'lık hayatından beri bu dediğim kâtip onu tanıyor. Mod'a bir gün bir moda mağazasında rast gelmiş, yeni ihtişamının esbabını[4] sormuş. Genç kız:

— Milyoner bir Türk'le evleneceğim, müteaddit[5] haremleri var ama ben baş kadın olacağım, demiş.

Bunları bana gülerek nakletti.

— Güzel mi, diye sordum. Fena değilmiş. Sen daha iyi bileceksin. Ama Matmazel Mod ne şekil? Galiba o da sarışın. Hüsnü Paşa'nın Handan'ı hep sarışınlarla aldatması artık bir kaide oldu.

Bir de, Handan'la cidden masum olan bu dostluğunuza dikkat et, Refik. Ben olsam pek böyle şeylerden

[1] İkinci olarak.
[2] İşaretlerinden.
[3] (Fr.) "Oda hizmetçisi".
[4] Sebeplerini.
[5] Birçok.

korkmam. Fakat sen zavallı vefakâr, perhizkâr Refik, sen tutulursan bu bir felaket olur, kardeşim. Çünkü senin anlatışına nazaran iyi kötü Handan, Hüsnü Paşa'dan ayrılacağa benzemiyor, ayrılsa da herhalde sevgili yeğeninin kocasını sevmeyecek kadar hayatında acı tecrübeler görmüş olacaktır. Fakat eğer severse bu müthiş bir şey olacak. Bu, gözyaşları, ıstırap kasırgaları, felaketler ve ölümlerle nihayetlenecektir. Şimdiden tüylerim ürperiyor. Dikkat, dikkat, Refik! Henüz tehlikeden kaçınacak bir taraftasın. Bu tehlike alametinin bütün ocağını, sevgili ocağını yakabilecek müthiş bir yangın işareti olduğunu anla da buna karşı bütün metanetin ile hazır ol.

Server

Hamiş: Seni kurtarmak için, Handan eğer mutlak bir adam sevecekse, o ben olmak için Londra'ya gelmek artık bir vazife oldu zannederim.

S.

REFİK CEMAL'DEN SERVER'E

Londra, 30 Teşrin-i Evvel 1321[1]

Artık hayatımızda, en mühim şey Hüsnü Paşa-Handan ihtilafı[2] oldu. Hatta sevgili Nâzım'ın diş çıkarması bile bu ihtilaf karşısında ehemmiyetini kaybetti.

Dün sabah Neriman Handan'a gitmişti. Yemeğe eve geldim, bulamadım. Yalnız yemek yedim. Senin mektubun beni ikaz etti. Mümkün olduğu kadar Handan'ın evine az gideceğim. Fakat bu, dediğin gibi, bir tehlike görmekten ziyade onun haysiyetini vikâye etmek için. Ak-

[1] 12 Kasım 1905.
[2] Anlaşmazlığı.

şama doğru Neriman geldi. Gözleri kırmızı ve müteessirdi. Sordum:

— Ah, ne fena manzara Refik, dedi. Bu sabah müthiş bir kavganın üstüne gittim. Hüsnü Paşa tepiniyor, çıldırıyor, bağırıyordu. Üçüncü kattakiler mutlak duymuşlardır. Belki sokaktan bile çığlık duyuluyordu. Handan da kendini tamamen kaybetmişti. Sesi boğuk boğuk çıkıyordu. Bilmem ne kadar sürdü. En nihayet Hüsnü Paşa, Handan'ı dövdü zannıyla titredim. Çünkü odada bir şeyler atılıyor, kıyamet kopuyordu. Hüsnü Paşa:

"Bir daha gelmeyeceğim, lanet olsun!" iltifatıyla odadan çıktıktan sonra bana tesadüf etti ve benimle de hemen dertleşti:

— Handan'ın hırçınlığı artık bana kendimi astıracak. Bu ne çekilmez şey, efendim. Dır dır dır! Bu kadar azaba bedel bari evde bir rahat olsa. Dün akşam yine bir şampanya bardağı kırılmış. Handan'ın haberi yok. Bu sabah elime verdiği fanilanın bir düğmesi eksik. Sanki bu eve ben masraf etmiyorum, ben bu evin efendisi değilim! Söyle, Allah aşkına, bir kadın evvelâ kocasının üstünü, başını düzeltir. Sonra kıskançlık kavgası eder.

— Kuzum Paşa, ben bu kıskançlık kavgasını anlamıyorum. Bu neden oluyor? Sabahleyin yataktan kalkınca kıskançlık kavgası nereden çıkıyor?

— Keşke kıskançlık kavgası olsa. Bu sabahki değildi. Ne bileyim ben (Burada büyük bir küfür) ne kavgası eder, niçin eder. Utanmaz karı!

Sonra hep aynı yüksek sesle kapı vuruldu. Gitti. Handan'ı yüzü sapsarı, gözlerinin içi kıpkırmızı, her şeyi gözüne almış, yeisle çıldırmış bir halde buldum. Bir şey söylemedi. Ben onu coşturmayayım diye boynuna bile sarılamadım. Kalktı. Sessizce giyindi. Yemek yedik. Bu meyus[1] sükûnetten korkuyordum biraz, Refik. Çay vakti Hüsnü Paşa çıkageldi. Aynı müthiş surat, hiddet.

[1] Umutsuz.

Kapının önünde hizmetçiye bağırdı. Yemek odasına büfeye fincan bırakılmış ve unutulmuş diye fırlattı, fincanı kahvesiyle halının üstünde kırdı. Handan hep başı ellerinde oturuyor. Ben de kalktım geldim. Hep buna o miskin, suratsız Mod'un sebebiyet verdiğini gördükçe şaşırıyorum.

— Handan biliyor mu?

— Aman duymasın, yerlerde sürünen zavallı izzet-i nefsi buna tahammül edemez zannederim.

Bir de bunları tetviç[1] üzere, yemekten sonra Betty işi çıktı; üç gün sonra gideceğini söyledi. Neriman sebebini sordu. Matmazel Mod artık teyzesini çalıştırmayacak kadar zengin olmuş, çalışmayacakmış. Betty'nin bunları söylerken bize o kadar yüksekten bir bakışı var ki sorma! Neriman dayanamadı,

— Bu hazineyi Mod nerede buldu, Betty, dedi.

— Pek uzakta değil, Madam, artık yeğenim sizin gibi, Madam Handan gibi bir Madam olacak.

— Benim gibi belki. Fakat Mod, Madam Handan'a benzemekten pek uzaktır, Betty.

— Göreceğiz, Madam.

Şimdi üç gün uğraştıktan sonra nihayet bir aşçı bulduk.

Neriman:

— Güzel yeğenlisini katiyen almam, diyor.

Dün Handan Hanım'a biraz uğradım. Çay içiyordu. Mahzun, dalgın ve ciddi. Neşelendirmek için uğraştım. Sokağa çıkmaya teşvik ettim. Nihayet benimle Hyde Park'a kadar geldi. Bir ağacın altında iki kişilik bir kanepeye oturduk. Baby'ler,[2] dadılar, askerler, Hyde Park hayat dolu. Fakat ben sefaret kâtibinin Hüsnü Paşa ile Matmazel Mod'a burada tesadüf ettiğini hatırladım, korkmaya başladım. Ya yine bu taraftan geçerler de Handan görürse?

[1] Taçlandırmak.
[2] (İng.) "Bebekler".

Handan'ın o kadar derin, tatlı ve her şeyi anlayıp affeden bir tebessümü vardı ki bütün çehresinin hüzün ve zulmeti üstünde kesif[1] karanlıklarda parıldayan uzak bir nur gibi idi.

On dakika geçmeden, bilmem nereden çıktı, Hüsnü Paşa şaşkın bir çehre ile:

— Vay, Handan, sen burada mısın, diyordu. Ben Mod'u görürüm diye etrafa bakındım, fakat göremedim.

— Evet, Refik Bey'le hava almaya çıktık.

— Neriman yok mu?

— Yok...

Burada fena bir tebessüm kuvvetli dişlerini gösterdi.

Handan bir şey görmemiş gibi göründü. O:

— Eğer evde çay içeceksen ben de gelirim, dedi.

— Peki Paşa, fakat istersen şurada açık masalar var, burada içelim.

— Olmaz!

Ben ister istemez kalktım, veda ettim. Artık Hüsnü Paşa'nın arada bir esen iltifatları da Handan'ın yüzündeki durgun gölgeyi dağıtamıyor.

Bu sabah Handan yemekten evvel bize geldi.

— Paşa üç gün için Paris'e geçti. Ben sende kalacağım, Neriman. Bugün National Gallery'ye gider misin?

— Ah Handan'cığım, Nâzım'ı bırakamam ki, yeni aşçı alışamadı. Sen Refik'le git.

— Refik Bey de senin hatırın için beni gezdirmekten bıktı.

Bunu söylerken büyük gözlerinde endişeli bir istifham ile bana bakıyordu. Ben de istemeyerek gözlerime gelen bir serzenişle mukabele ettim. Hemen gözkapaklarını indirdi. Ve yemekten sonra gittik.

Anlıyorum ki, Schopenhauer'ın[2] dediği gibi, güzel sanatlar Handan için zincirli, dikenli hayatında bir azat-

[1] Yoğun.

[2] Arthur Schopenhauer. Alman felsefeci (d.1788-ö.1860).

lık. Sevdiği tabloların önünde bir sandalye atıp otururken gözlerindeki ışıklar tamamen kendi muhitinden, kendi hayatından sıyrıldığını gösteriyordu. En çok Turner'ın[1] levhaları önünde kaldı. Hele altınlar, turuncu nurlar, alevleri parlayan bir Saint-Marc'ın[2] karşısında yarım saat oturdu. Ondan sonra David'in,[3] Corot'nun[4] peyzajları ile meşgul oldu.

— Ben şimdiye kadar peyzaj sevmezdim, diyordu. Fakat bu günlerde hayatın galeyanlarından, hayatın nihayetsiz tecellilerinden tamamen yoruldum. Bu hareketle bile bence yorucu ve yeknesak bir gadir[5] var. Peyzajlar beni dinlendiriyor, ruhuma sükûnet veriyor.

Sonra birdenbire çehremi süzdükten sonra:

— Bazı çehreler de peyzajlara benzerler, o kadar tesliyetkâr[6] ve dinlendiricidirler, dedi.

Bu kelimeler izdivacımızdan evvel Neriman'ın bir sözünü hatırlattı. Hissettim ki, onun ruhuna sükûnet verip dinlendiren bendim, benim çehremdi. Bu, o kadar acayip bir sarhoşlukla benliğimi kanatlandırdı ki, birçok bayram bekledikten sonra nihayet ümit etmediği bir oyuncak verilen bir küçük çocuk sevinci ile altüst oluverdim.

Gece de üçümüz beraber bir konsere gittik. Handan ve Neriman ikisi de musikiyi pek severler, pek memnundular. Fakat Handan'ın ruhu, fevkalade bir hal geçirmesinden belki, daha mahzuz,[7] daha bihuş,[8] musikinin bütün şiir ve tesliyetine kendini bırakıyordu.

Bu üç gün, zavallı Handan'm arada Hüsnü Paşa hatırasıyla yüzünü kaplayan bulutlar olmasa, ne güzel, ne samimi geçiyordu.

Şimdi yarın sabah treniyle Hüsnü Paşa gelecek diye

[1] Turner, Joseph Mallord William. İngiliz romantik ressam (d. 1775-ö.1851).
[2] Galerideki Saint-Marc resimlerinden biri.
[3] Gerard David. Hollandalı ressam (ö.1523).
[4] Corot, Jean-Baptiste-Camille. Fransız gerçekçi ressam (d.1796-ö.1875).
[5] Tekdüze bir acımasızlık.
[6] Avutucu.
[7] Memnun.
[8] Şaşkın.

Handan erkenden çıktı gitti. Arkasından Neriman:

— Handan'a ne kadar alıştık, o olmayınca nasıl söyleyecek lakırdı bulamıyoruz, diyordu.

Refik Cemal

REFİK CEMAL'DEN SERVER'E

3 Kânun-u Sani 1321[1]

Niçin mi sükût ediyorum, Server? Ne bileyim ben? Hep aynı şeylerden sana bahsedecektim. Handan'ın bedbaht hayatının dağdağasını[2] biz kendi sakit hayatımızda duyuyoruz. Bu, hummalı, bedbaht, fena bir hayat. Bir de Neriman ikinci defa valide olacak. Bu defa sıhhati iyi gitmiyor. Ben de maddi rahatsızlığına bir de Handan karışmasın diye bu dramın hareket kısmına sadece seyirci olayım diyorum. Fakat elemli bir hayat, Server. Artık Hüsnü Paşa'nın kavgaları günde beş-altı defa tekerrür eden müzmin bir hastalık oldu. Handan'ın bütün bu sıkıntılarına bir de maddi sıkıntı karışıyor zannederim. Belki Hüsnü Paşa'nın bütçesi artık müteaddit kadınların arzusuyla delindi, belki de mahsus yapıyor, herhalde bildiğim bir şey varsa Handan sıkıntı içinde. Yavaş yavaş parmağındaki yüzükler, başındaki güzel ve kıymettar elmaslar kayboluyor; evlerine uğradığım vakit kapının önünde söylenen bir alacaklı bulduğum pek çok vaki oluyor.

Neriman'dan işittiğime nazaran Hüsnü Paşa, Handan'ı birkaç ay İstanbul'a göndermek istiyormuş. Handan'ın buna niçin muvafakat etmediğine şaşıyorum.

Refik Cemal

[1] 16 Ocak 1906.

[2] Gürültü, patırtısını.

REFİK CEMAL'DEN SERVER'E

Londra, 4 Kânun-u Sani 1321[1]

Bugün acayip bir şey öğrendim. Hüsnü Paşa üç ay kadar gidip Côte d'Azure'de yaşayacakmış, karısını da Londra'da bırakıyormuş. Rica ettik, Handan bu üç ay bizde oturmaya muvafakat etti.[2] Evlerini yine bırakmıyorlar. İçinde bir bekçi kalacak. Fakat Handan'ın artık yüzünde hiç kan kalmadı. Sarı, ince hututıyla[3] küçük simasında iki büyük gözü o kadar feci bir surette yanıyor ki... Bana da ne oluyor? Bilmem, Server, acayip bir şey oluyor. Şimdiye kadar sakin ve sakit ruhum muazzam ve müthiş dalgalarla karışıyor. Çocuğum, vazifem, evim, hatta sevgili Neriman bile soldu gibi. Bedbaht ve yalnız Handan'a hissettiğim acı, koparıcı, altüst edici bir acı ile didik didik oluyorum.

Hüsnü Paşa'yı trene kadar beraber götürdük. Dönerken arabada birdenbire hıçkırmaya başladı. Ne oldum, bilsen, ne oldum! Onun ince omuzları sarsılırken, onun o kadar ehemmiyet verilen muhteşem başı muzdarip ve düşük, yerlere eğilirken bütün ruhumdan bir şey, tanımadığım, tahmin edemediğim, zaptedemediğim bir kudret onu ihata ediyor,[4] ruhumu örüyordu. Buna nasıl galebe çalacağım?[5] Fakat herhalde çalacağım, Server.

Refik Cemal

---

[1] 17 Ocak 1906.
[2] Kabul etti.
[3] Çizgileriyle.
[4] Kuşatıyor.
[5] Yeneceğim.

HANDAN'DAN HÜSNÜ PAŞA'YA

Londra, 10 Kânun-u Sani 1321[1]

İstedim ki, bu üç ay –birbirimizden ayrılıp ayrılamayacağımızı tecrübe edeceğimiz bu üç ay– sükût edeyim, izzet-i nefsimi, vakarımı muhafaza edeyim. Fakat yine düşündüm ki, dünyada izzeti nefisten büyük şeyler vardır. İnsan gerçi bir şeytan kadar kibirli, fakat şeytandan büyük Allah olduğu gibi kibirden de büyük elem var. Ezeli çehresiyle elem, bütün insanları aynı kuşakla birbirine rapteden,[2] en serkeş ve barit[3] kalplere birdenbire huşu ve yaş getiren elem! İşte ben, münkir[4] ve müteazzım[5] ben, Handan, bu elemle pençe pençeye senelerden beri dövüşüyor, çehresini görmemek, kudretine eğilip mağlup olmamak istiyordum. Fakat bu akşam, Hüsnü, onu bütün çehresiyle gördüm ve kibir ve azametim, onun önünde secde etti. Bilmem hayatımda bu akşamdan çok eğildiğim dakikalar olacak mı? Şimdi zannetmiyorum. Fakat eğer olursa, ondan sonra başın, ebediyen kalkmayacak. Değil manevi manasıyla, fakat maddi manasıyla yere geçmiş olacağım.

Hayatımın bu dikenli ve fena yolunda, her şeye rağmen, aynı el içinde elim, aynı kola dayanmış başımla geçip gideceğim zannediyordum. Ve bu yola kendisiyle beraber girdiğim arkadaşı kaybetmemek için ne uzun, ne uzun, ne sefil ve aynı zamanda ne ulvi fedakârlıklara katlandım! Ruhumun bir kabiliyeti, kadınlığı, şefkati, rikkati, affı, hatta fenalıkları, isyanları ve gözyaşları, hatta belki insanların henüz isim koymadığı hisleri, hiçbir şeyi var

[1] 23 Ocak 1906.
[2] Bağlayan.
[3] Soğuk.
[4] İnkâr eden.
[5] Büyüklük taslayan.

mıdır ki seni muhafaza etmek için bezletmiş[1] olmayayım? Sonra, vücudum da. Vücudum da o kadar senindi ki. Şimdi senin arkandan bakarken bütün bu müthiş, nihayetsiz bir yekûn gibi birikmiş benliğimin seninle beraber gittiğini görüyorum. Bir daha kabil midir ki ruhum o fedakârlığı, o tahassüs kabiliyetini,[2] o hazineleri bezletsin? Vücudum mümkün müdür ki kendisini son zerresine kadar öyle versin? Bununla beraber gidiyorsun, dostum.

Mevcudiyetine karıştırdığın kadını bıraktın, gidiyorsun; bir kukla arkasından, geçici ve maddi bir ihtiras arkasından gidiyorsun ve giderken beni, benliğimi götürüyorsun.

Hayatımızda seni memnun etmeyen ne idi diye uzun uzun düşünüyorum. Evvela on yedi yaşımın acemilikleri, biraz da şımarıklığı vardı, değil mi? İtiraf ederim, beni o kadar müstesna, o kadar bol bir muhabbet içinde büyütmüşlerdi ki kendimi layuhti[3] biliyordum. Beni seven bir adama istediğimi yaptıramayacağımı hiç düşünmezdim. Filvaki[4] bazen müşkülatla,[5] bazen da ani olarak her dediğimi herkese yaptırdım. Sana bile, anut ve kalpsiz sana da, değil mi? Ve içimden bir şey diyor ki: Bekle, istediğin Hüsnü'nün kalbi, değil mi? Mutlak onu da kazanacaksın, bütün dünyanın kadınları müsabakaya girişse yine kazanacaksın. Fakat başka bir şey, başka bir şeytan "ya senin kalp diye beklediğin şey onda cümle-i asabiyeden[6] başka bir şey değilse" diyor. O vakit elim ayağım kesiliyor. Farz edelim ki senelerden, elemlerden ve gözyaşlarından sonra mümkün olsun da cümle-i asabiyen üzerinde olan nüfuzum her yeni teması ufak ve adi bir iz haline koyacak kadar kudretlensin. Sonra, kalp diye kazandığım şey müteselsil[7] bir ihtiras anlarından ibaret mi kalacak?

[1] Bol bol vermiş.
[2] Duygulanma yeteneğini.
[3] Yanlış yapmayan.
[4] Gerçekten.
[5] Güçlükle.
[6] Sinir sisteminden.
[7] Arası kesilmeden birbirini izleyen.

Ne olurdu, sade ve sakin bir hayat arkadaşım olaydı. Fakat benim, tamamen benim olaydı; her gün yanımda, gecelerin bana çocukluğumdan beri verdiği aciz bir haşyetle[1] sokulduğum göğüs, sabahleyin yanımda uyanan gözlerin umku[2] hep benim, hep benim olaydı. Hatta bu bir kör, bir budala, bir hasta, hiç kimsenin bakamayacağı, herkesin attığı bir sakat, bir alil olaydı, fakat benim olaydı! Kaybetmek korkusu olmayaydı ve benim mahremiyetimde geçen saatleri başkalarıyla tekrar ettiğini, aynı evza,[3] aynı nazar, aynı kelimelerle başka kadınları sevdiğini duymayaydım. Bu mariz[4] ve fazla canlı muhayyilem benim dediğim bir adamın başkalarının, hem ne suretle başkalarının olduğunu görerek bu azap dakikalarını yaşatmasaydı...

Şimdi içeride Nâzım uyandı. Refik Cemal'in ayak sesini duyuyorum; Neriman uyanmasın diye yavaş yavaş geziniyor. Belki sütünü veriyor. İşte şimdi tekrar yavaşça arkadaşının yanına uzandı. Mesut Neriman! Onun kadar mesut kadın acaba hiç olmuş mudur? Olamaz, değil mi? Çünkü Refik Cemal kadar vefakâr, temiz ve müşfik bir hayat arkadaşı kimsenin olmamıştır. Sen bu satırları okurken belki yine kızarsın, yine belki bu saf ve ulvi takdirimi sû-i tefsir[5] edersin. Ne edersen et Hüsnü, artık kalbimdeki bu koyu yeisi, bu ebedî yorgunluğu hiçbir şey gidermeyecek, hatta sen bile gelsen, anladın mı? Ne kadar zaman var ki senin avdetlerin[6] bile artık bana bir saadet, bir sükûnet getirmiyor. Zannetmiyorum ki, mezarda, seninle beraber yatacağımız mezarda bile sen benim, ebediyen benim oldun diye o ebedî huzur ve sükûneti duyayım! Aramıza soktuğun yabancı hayallerin ördüğü duvarlar o kadar kalın ki, başım ve kalbim oraya

[1] Korkuyla.
[2] Derinliği.
[3] Tavırlar.
[4] Hastalıklı.
[5] Yanlış yorumlarsın.
[6] Dönüşlerin.

çarparak parçalansa onlar yine yıkılıp seni göstermeyecek! Acaba bu duvarın arkası bir hiç, bir boş mu ve daima boş mu idi?

Bu mektubu kabil değil sana göndermem. Sen metresinle, metresinin kolları arasında iken bu kelimeleri okuyup esneyeceksin, değil mi? Hayır, elem, ıstırap –ne ehemmiyeti var– nihayet beni kahredebilir, fakat beni söyletemez.

Handan

HANDAN'DAN HÜSNÜ PAŞA'YA

Londra, 15 Kânun-u Evvel 1321[1]

Ben seni cenupta[2] zannederken Medon'da olduğunu ve bazı şeyler istediğini yazıyorsun. Hayret ettim ve anlamadım. Mamafih[3] istediğin şeyleri gönderiyorum. Para gönderemediğin için itizar ediyorsun.[4] Şimdilik biraz param daha var. Masraf etmemek için sokağa çıkmıyorum. Muhabbet ve sana eğlence temennileri....

Handan

HANDAN'DAN HÜSNÜ PAŞA'YA

Londra, 30 Kânun-u Evvel 1321[5]

Senden hâlâ bir kelime bile yok. Bu temadi eden sükût bana da sükûnet veriyordu. Benim kıramayacağım bu zinciri senin kopardığını, koparmak istediğini göre-

[1] 28 Aralık 1905.
[2] Güney'de.
[3] Bununla birlikte.
[4] Özür diliyorsun.
[5] 12 Ocak 1906.

rek ben de kaderime teslim oluyorum. Bu akşam Refik Cemal ile uzun uzun okuduktan sonra dimağım her tarafa hâkim, metin bir kadın kudretiyle odama yatmaya çekildim. Tuvalet çekmecesini açınca senin tek ve soğuk mektubunu gördüm. Azizem Handan, diye başlayan bu satırlar, bu kelime çizgileri, bana hitap ederken eski günleri düşündüm. Birdenbire kavgalarımızdan, böyle dargın günlerimizden sonra senin bana koşuşunu hatırladım. Gözlerinde, yüzünde bir kasırga, bir nedamet ve muhabbet kasırgasıyla gelişini görür gibi oldum. Bu soğuk ve yalnız evde bir-iki dakika durdum, dinledim. Sokakta bir araba durdu. Kalbim şimdi kapı çalınacak, gelecek diyordu. Senin aşkın için Manş ne idi ki! Ve sonra kollarınla, sesinle, gözlerinle beni ihata ediyor, seviyor, seviyordun. Neredesin, söyle? Göğsümde başım koyduğun yerden ameliyatla bir parçası kesilmiş gibi bir eksiklik, bir sızı var. Elim elini arıyor ve bütün mevcudiyetim seni! Bana ilk günlerinin hararet ve muhabbeti ile artık gelmeyecek misin? Bu satırları baştan okudum. Bir aşk mektubuna benziyor. Acaba samimi mi diye düşündüm. Samimi, fakat aşk mektubu değil, Hüsnü. Hayır, hakkın var. Ben seni hiçbir vakit aşkla sevmedim. Aşk denilen şeyi zaten muharrirlerin tarif ettiği gibi duymadım, ve duymayacağım. Mevcudiyetimin her zerresi mevcudiyet-i maneviyemin[1] ihtiyarı bir azmi ile senin ve senden başka kimsenin olmamak için bu altı sene o kadar, her küçük dakikasına kadar senin olarak geçti ki artık senin olmak bir ihtiyaç, seninle yaşamak bir ihtiyaç! Bu, kendi kendine olmadı; ben öyle istedim, öyle yaptım. Ve herhangi bir erkekle olsa öyle yapacaktım. Çünkü izdivaç bir erkekle bir kadını en temiz ve en ebedî bir rabıta ile bağlayan şeydir ve bu mukaddes rabıtaya ihanet eden kadın ve erkek ebediyen mel'undur,[2] mel'un olsun! Ne bir kadının, ne bir erkeğin hususiyle bir kadının haya-

[1] Manevi varlığımın.
[2] Lanetlidir.

tında ikinci bir erkek olmamalı ve olamaz. Ve mademki bir kadına daima bir erkek lazımdır, bu sefil ve sırf insani ihtiyacatı[1] için değil, bir kadının hüviyetini ikmal eden[2] bir erkek hüviyeti bu ikisinden tam ve mesut bir şey yapmak için lazımdır. Onun için bunu bir kadına ilk erkek, hayatına giren ilk erkek yapabilir! Evet, ben iman ettim ki dünyada yalnız bir izdivaç, bir rabıta ve bir erkek vardır. Fakat sen, Hüsnü, sen bu hüviyet olmaktan o kadar uzaksın ki! Haydi, bu mektup da kâğıt sepetine gitsin!

Handan

HANDAN'DAN HÜSNÜ PAŞA'YA

Londra, 15 Kânun-u Sani 1321[3]

Belki hâlâ Medon'dasın diye yazıyorum. Yalnızsan geleyim mi, Hüsnü? Paris'i göreceğim geldi. İstemezsen, yaz. Çünkü sana üç ay burada sakit oturacağımı ve senin bu üç ay zarfında bu yeni ihtirasın kesb-i sükûn etmesini[4] bekleyeceğimi vaat ettim. Vaadimde duracağım!

Handan

HÜSNÜ PAŞA'DAN HANDAN'A

17 Kânun-u Sani 1321[5]

Azizem Handan,
Bugün sana yirmi lira göndermek için Paris'e indim.

[1] İhtiyaçları.
[2] Tamamlayan.
[3] 28 Ocak 1906.
[4] Yatışmasını.
[5] 30 Ocak 1906.

Senden bir mektup buldum. Geleyim mi, diyorsun. Hayır, azizem. Hayatımızın bu son aylarının birbirimizi didiklemenin bıraktığı yorgunluk bende hâlâ zail olmadı.[1] Her akşam, her sabah, her dakika kavga etmek korkusu, sonra hiçbir arzumu rahat yerine getirmemek.... Bu azap, bu esaret günlerini tekrar edemem. Sen iyi bir kadınsın, fakat çok hırçın ve müstebitsin.[2] Senden ayrıldığım günden beri temin ederim ki hürriyetimden, saadetimden sarhoşum. Fakat bundan seni sevmiyorum gibi bir şeyler çıkarma, azizem. Hayır, seviyorum. Ve sevmemek için her şeyi yapmış olduğum halde seviyorum. Hatta sen mutlak ve munis[3] bir esir gibi her arzumu, her zevkimi yerine getirsen senden bıkarım diye düşündüm. Onu da yaptın, yine sevmekten kalmadım. Fakat nasıl söyleyeyim? Seninle benim için müşterek hayat bir hata; seni kendime karşı daima bir yabancı buluyorum; benim için ölsen bile bu his zail olmuyor. Sende bana en mütevazı dakikalarında yüksekten bir bakış var ki bu beni titizlendiriyor, çıldırtıyor.

Seni temin ederim ki senin verdiğin sırf maddi zevki bile başka bir kadın bana veremiyor. Fakat o başka kadınlar meşrebime[4] daha yakın, bana daha yakın. Yanlarında bu yabancılık ezasını[5] duymuyorum, hırçınlanmıyorum. Biraz sabret, Handan. Sabır derken de açık davranayım, böyle giderse üç ay sonra bile müşterek hayatımıza avdet edeceğimi bilmiyorum. Fakat yine bu üç ay hürriyetimi çok görme. Eminim ki yüz sene ben başka yerlerde olsam, sen de en yakıcı tentationlarla[6] muhat olsan[7] yine benimsin; efkârınla, vücudunla benimsin. Bunda pek de kendime bir gurur hissesi çıkarmıyorum. Sen

[1] Ortadan kalkmadı.
[2] Despotsun.
[3] Uysal.
[4] Yaradılışıma.
[5] Sıkıntısını.
[6] (Fr.) "Kötülük eğilimleriyle".
[7] Kuşatılmış olsan.

öyle kadınlardansın ki, kocan kim olsa aynı vefa ve temizlikle onun olacaktın. Ben bu benim olan şeyi elimi uzattığım zaman alacağımı biliyorum. Bu benim olan şey de benim elimi uzatacağım dakikayı beklesin! İzdivaç nedir ki? İnsanın hasta, bedbaht ve yalnız dakikalarında bir ihtiyaç değil mi? Emin ol ki param da, kuvvetim de bitiyor. Bilmem daha iki sene ya bu hayata devam edebilirim ya edemem. O vakit sana avdet edeceğim, senin olacağım, yetişmez mi?

Hüsnü

HANDAN'DAN HÜSNÜ PAŞA'YA

Londra, 20 Kânun-u Sani 1321[1]

Mektubunu alınca evvela, bu bir duvar, bir taş olan benliğinin karşısında aczimi bir daha duydum, bir çocuk gibi kendimi yatağımın üstüne attım, ağladım. Ne garip adamsın, Hüsnü. Nasıl gaddar ve hilekâr, hem beni muhafaza etmek istiyor, hem de beni itiyor, tekmelerle itiyorsun. İçimde öyle müthiş bir azamet köpürüyor ki sana bir daha yüzümü çevirmeden bu yoldan çıkıp gitmek istiyorum. Eğer benim gittiğimi istediğini bilsem gideceğim. Fakat istemiyorsun, ne gittiğimi, ne kaldığımı. Bu halde ne istiyorsun? Öldüğümü, öyle mi? İçimde korkunç yılan dişleriyle vücudumu zerre zerre zehirleyen öyle bir kıskançlık var ki... Bu, kalbimde değil; kalbim seni kıskanmaya tenezzül etmiyor. Fakat etimde, kanımda ve kemiklerimde, anlıyor musun, Hüsnü? Anlayamazsın. Çünkü benim vakarıma[2] emniyetin seni böyle bir zehirden her vakit muhafaza etti. Değil mi? Ve edecektir de. Sence kalbimin başkalarının olması hiçtir.

[1] 2 Şubat 1906.
[2] Ağırbaşlılığıma.

Sence bir insanın kalbi, ruhu bir paçavra, değil mi? Müsterih ol. Bugün kıvranan, en fena ve sefil bir acı ile kıvranan şey ne kalbim ne de ruhumdur. Ne uzun ve fena bir gece idi. Nasıl odanın karanlığında eski hayaller, ölü saatler dirilip yaşıyordu. Bu o kadar şedit ve canlı bir azaptı ki.... Bazen seni hiç sevmeyerek sana sırf tahammül ettiğim zamanlar bile canlanmışlardı. Ve sen daima karşımda başka kadınla, bana o kadar mahrum olan nüvazişlerinle dolaşıyordun. Ne istiyordu hayalin benden? Uyuduğum vakit bir sıra kâbus. Karşımda, çehresini seçemediğim kadınla sen sevişirken benim vücudum zerre zerre ayrılıyor, oyuluyor, yanıyordu. Terler içinde azaplar ve ateşler içinde âdeta cinnetle pençe pençeye, boğaz boğaza idim. Nihayet ilk ziya ile sükûnet de geldi. Pencereden gelen bu mahcup, küçük ziya ne lütufkâr ve müşfikti. Seni metresinle, hain siyah gözlerinle sürdü çıkardı. Fakat ben hasta idim; bir paçavra gibi, bir avuç toprak gibi idim.

Gündüz, Neriman ve Refik Cemal, iki çift sevgili kardeş gözleri yorgun ve biçare gözlerimde, beni vefalarıyla, muhabbetleriyle tedavi ettiler.

Bu üç ay ne kadar uzun ve nihayetsiz! Bir nihayetlense de ben de talihimi, hayatımın yolunu bilsem. Eğer müşterek hayatımıza tekrar başlayacaksak başlasam. Yalnız yaşayacaksam, onu da bilsem. Mazimin bir mezarı gibi yaşayacak mıyım bilsem. Keşke İstanbul'a gideydim. Babamın müşfik gözleri altında belki ruhumdaki bu çukuru kendi parmaklarımla kendim bu kadar açıp oymayacaktım. Halbuki şimdi Refik Cemal ile Neriman'ın saadeti karşısında o kadar mütehassir[1] ve acizim ki... Devama muktedir[2] değilim. Seni görüyorum: Sen onunlasın, bana henüz hüviyetini söylediğin kadınla. Fakat o Juliette değil, Marion da değil, biliyorum. Bu mektupları

[1] Hasret çeken.
[2] Bir şeyi başarmaya gücü yeten.

yazdıktan sonra biraz boşalıyor, biraz sükûnet buluyorum. Fakat şifa benim için artık yok.

Handan

HANDAN'DAN HÜSNÜ PAŞA'YA

20 Kânun-u Sani 1321[1]

Azizim Hüsnü,

Bu sabah sana yazdığım uzun bir mektubu göndermedim. Bu kısayı gönderiyorum. Afiyet haberimi almaya muhtaç değilsin ama yine sana Londra'dan bir bonjour, bir bon amusement[2] demek istedim.

Handan

HÜSNÜ PAŞA'DAN HANDAN'A

Medon, 23 Kânun-u Sani 1321[3]

Azizem Handan,

Küçük mektubunu aldım, teşekkür ederim. Ben pek iyiyim, üç gün kadar başımdan muzdariptim, geçti. Bugün Paris'e iniyorum. Senin inci tarağını bana gönder. Bir hafta sonra iade ederim.

Hüsnü

[1] 2 Şubat 1906.
[2] (Fr.) "İyi eğlenceler".
[3] 5 Şubat 1906.

REFİK CEMAL'DEN SERVER'E

Londra, 25 Kânun-u Sani 1321[1]

Azizim Server, senden yine şikâyetlerle dolu bir mektup. Fakat içindeki havadisler şikâyetlerini affettiriyor. Hüsnü Paşa'nın Medon'da oturduğunu biz de öğrendik. Yanında Mod olacağını tahmin ediyorduk, fakat kati surette bilmiyorduk. Hüsnü Paşa gideli iki aya yaklaştı. Handan müteessir mi, diye soruyorsun. Bazen pek bedbaht zannediyorum. Fakat acayip bir kadın. Ekseri zamanda hayatının büyük kederi ona dokunmadan geçiyor gibi. Zaman zaman, aşağıya o kadar yorgun ve bitap geliyor ki yüzü bir harabe.

Zaman zaman da, mesut; sanki kocasının bu uzaklığı onun ruhunda vahşi bir hürriyet neşesi yaratıyor. Biz onunla beraberken hayatın geçişini hiç duymuyoruz. Her gün başka, her saat başka bir halet-i ruhiye ile bizi meşgul ediyor. Neriman o varken Nâzım'la o kadar meşgul değil, benimle de. Handan'ın zamanını Nâzım'la ben paylaşıyoruz. Günlerin, saatlerin nasıl geçtiğini duymuyorum. Ben kendi hesabıma pek mesudum, Server. Fakat bu hodkâm bir saadet. Çünkü onu bizim yanımızda alıkoyan sebep onun için ne elemli. İçimde pek tuhaf bir tecessüs var: Handan bu Hüsnü Paşa'nın ihmalini, lakayıtlığını tamamen affedecek mi? En adi bir kadına bile biraz daha süslü ve nazik surette yapılan bu ihmal ve tahriki hazmedecek mi? Yeniden okumaya başladık. Mesela fikri münakaşalarda, o vücudundan, kalbinden uzaklaşmış bir dimağ gibi. Sonra onu bir de Nâzım'la oynarken, ve kalbindeki sevmek kabiliyetinin benim zavallı kalbimin tasavvur ve hududundan milyon kere büyük olduğunu görürken gözlerimi kapıyorum. Bu kadının sevdiği adama vereceği af ve şefkatin hudutsuzluğu kar-

[1] 7 Şubat 1906.

şısında başım dönüyor. Fakat asıl mesele, seviyor mu? Hüsnü Paşa'yı seviyor mu? İşte bu bir muamma. Onunla bu günlerde mübahaselerimiz hep kadın-erkek meselesi! Onda hep izdivaç denilen şeye karşı müteassıp[1] ve müthiş bir hürmet ve merbutiyet görüyorum. Ve zannediyorum ki kalbi parça parça olsa yine düşmeyecek bir kadın. Sonra bir güzel parça dinlerken, büyük bir şiir okurken, bir nefis levhaya bakarken, onun o kavaidperest[2] ruhunun bütün kavaidi kırıp cazip ve nihayetsiz bir hürriyet hissiyle semalara uçtuğunu görüyorum. Handan, evet, Handan yanındakiler için daimi bir tehlike, Server. Fakat hiç şuhmeşrep değil ve uyandırdığı hisler pek temiz ve hürmetkâr. Şimdi hep Nâzım'ın bir cümlesi dudaklarımda:

— Seninle hayatta kazanılmayacak hiçbir yarış yoktur, ulvi çocuk.

Merak etme, Neriman'a merbutiyetim, muhabbetim hiç eksilmedi. Bilakis arttı. İzdivacımızdan yedi-sekiz ay sonra, onda ruhumu ve efkârımı tatmin etmeyen boşluklardan titizleniyor, kendisinden uzaklaşıyordum. Şimdi o boş yerleri Handan dolduruyor, Neriman'ın bıraktığı manevi ihtiyaçlar doluyor, hatta taşıyor. Onun ruhundan, efkârından etrafına saçtığı büyük şeyleri almak için insan ruhunda yeniden sahalar ve derinlikler açmaya mecbur oluyor.

Böylece, karıma, çocuğuma, hayatımın her günkü vezaifine daha neşeli; daha kuvvetli, dönüyorum. Bu öyle izahı müşkül bir saadet ki, Server...

Hüsnü Paşa'dan arada mektup geliyor. Fakat ne yazıyor, ne söylüyor? Bilmiyorum. Zannedersem bundan Neriman'a bile bahsetmiyor? Geçen gün, Neriman, bu mektupların birinden sonra idi, onun bulutlanan gözlerine karşı, belki bir teselli olsun diye dedi ki:

[1] Taraftarlık eden.
[2] Kural seven.

— Handan, senin haylaz Paşa'nın artık avdet etmeye niyeti yok mu?

Bu, Handan'ın gözlerine birdenbire yaşlar getirdi:

— Benden bıktınız mı, Neriman, dedi.

O vakit, zavallı Neriman'la ben temin etmek için birçok uğraştık, Neriman ağlamaya başladı. Ben de hemen ona yakındım. O zaafından utandı:

— Affediniz, ben biraz hırçın oldum, dedi. Hayır, Paşam artık hiç, hiç dönmeyecek gibi.

Ben zannettim ki sesinde bir muzafferiyet vardı. Fakat Neriman sonra onun çok meyus[1] olduğunu söyledi. Ben kendimce bu güzel günlerin bittiğini istemiyorum ama bu kadının hayatı ne olacak? Sonra, o kocasıyla giderse bizim halimiz ne olacak?

Refik Cemal

HANDAN'DAN HÜSNÜ PAŞA'YA

Londra, 1 Şubat 1321[2]

Üçüncü ayın nihayetindeyiz, Hüsnü. Senin arada gelen küçük mektuplarının lisanından anlıyorum ki, sen bu müşterek yoldan artık katiyen çıktın. Senin arkandan haykıran ruhum, bu son unutamayacağım ıstıraplarında artık bu rabıtanın intizarını[3] çekiyor. Evet, bu acı... Ölüm acısı, can ayrılıp giderken duyulan acı. Eğer bu uzun ihtizardan[4] sonra ölmeden kalırsam, kurtulmuş olacağım. Fakat nasıl? Bu uzun rabıtanın bazen ufak ve unutulmuş zannettiğim anlar için, bazen bütün anlar için azaplar çekiyorum.

Bu son günlerde, unutulmuş gibi, dolaşırken, bugün

[1] Üzgün.
[2] 14 Şubat 1906.
[3] Bekleyişini.
[4] Can çekişmeden.

Hyde Park'ın orta yerinde, birdenbire senin tebessümün gözümün önüne geldi. Bu, ehemmiyet verip ayrıca sevdiğim bir tebessüm olduğunu hatırlamıyorum. Yalnız ben bilmeden, dimağım o tebessümü o kadar mahrem bir yerinde, o kadar derin çizgilerle muhafaza etmiş ki, ondan daha mühim. şeyleri unuttuktan sonra bunu, bu küçük tebessümü kazıyamayacağımı hissettim. O ne koparıcı bir acı oldu! Fakat biliyorum ki senelerce bu küçük şeyleri, kerpetenle birer birer diş söker gibi, ruhumdan sökeceğim ve hepsinde aynı benliğimden kopan bir şey acısı, ruhumda ölen bir şey acısı duyacağım. Fakat sen bunları bilmez ve anlamazsın değil mi? Bu akşam, yine yalnız, yine büyük ıstırapların nihayetlerinde gelen humma ile yanıyorum. Seni olduğun gibi çehrenle görüyorum. Yine başkasını seviyorsun değil mi? Ve ebediyen seni başkalarını severken göreceğim. Ruhumla ahdediyorum[1] ki bir daha ömrümde bir rabıta olmayacak. Bu, sana sadakat için, felsefi ve ahlaki sebepler için olmasa bile bu acıları tekrar duymamak için!

5 Şubat

Bilir misin Hüsnü, yeni evlendiğimiz vakitler ağır ve müthiş bir tavırla bana, bir kadının vücudu gibi ruhu da kocasının sahası, her şeyini görecek bir sahası olması lazım geleceğini ihsas etmiştin![2] Ve ben, kendi başımdan büyük birçok şeyler bilmekle beraber hayatı o kadar bilmezdim ki buna kanmıştım. Bu ilk kanaatim o kadar derin bir iz yapmıştı ki senelerce devam etti. Hâlâ ben, yirmi dört yaşındaki kadın, o nüfuzu, o mecburiyeti hissediyorum. Hele, Avrupa'ya gideceğimiz gündü. Muhitimiz değişeceğini ve benim her vakitten ziyade bu şeylere dikkat etmem lazım geleceğini söylemiştin. Ve sonra be-

[1] Yemin ediyorum.
[2] İma etmiştin.

ni ikna etmiştin ki, bana kim tabiiden fazla bir suretle bakar, biraz kur ederse sana söylemeye vicdanen mecburum. İkna etmiştin ki, ben kime karşı en ufak bir zaaf hissetsem sana söyleyeceğim. Ve eğer bu küçük şeyleri senden saklarsam bunun benim için aşağıya doğru bir hatve[1] olacağını ve yavaş yavaş sukuta[2] kadar gideceğimi söylemiştin. Her şeyden çok sükût kelimesinden titreyen, ürperen ruhum bunu bir vazife diye kabul etmişti. Bunun yüzünden hayatımda ne feci dakikalar geçti. Bazen da mudhik[3] dakikalar. Her gece bir müstantik,[4] bir günah çıkarıcı gibi sana o günkü hayatımdaki teferruatı söylerken bazen vicdanım ne müşkül vaziyette kalırdı. Buna bir şey söylemeksizin, hürmetkâr ve uzak bazı rabıtalar duyardım. Bu adamlar beni seviyorlar, sevecekler demek bana fena gelirdi. Fakat söylemezsem bir şey vicdanımda, "Sen de o sakit[5] zaafa iştirak ediyorsun," derdi. Sana her şeyi itiraf etmekten ne acayip vakalar oldu idi. Sonra sonra, artık hayatımızı bazen gülünç yapan bu vakalardan kaçınmak için, bazı zaman sükût ederdim. Fakat benim başkalarına zaafım olursa onu söylemekten mahzuz olurdum.[6] Onu söyledikten sonra, o zaaf olduğu yerde dururdu. Ben temizlenir, tehlikeden kurtulurdum. Fakat bir gün, bir acayip gün, bu zaafı öyle bir adama karşı hissettim ki, sana söyleyemezdim, ve yavaş yavaş bu zaaf her gün büyüdü. Bu bir cinayet, bu bir hıyanet idi, Hüsnü. Bu zaafa bir uhuvvet,[7] bir samimiyet diye bakmayı âdet edinerek mesuliyet-i vicdaniyeden[8] kurtuluyordum güya! Eski metin rabıtanın nasıl bütün mevcudiyetimi ihata ettiğini görerek bu yeni zaafa bir hiç diye bakıyordum. Fakat bir hiç diye bak-

[1] Adım.
[2] Düşüşe.
[3] Güldüren.
[4] Sorgu yargıcı.
[5] Sessiz.
[6] Zevk alırdım.
[7] Kardeşlik.
[8] Vicdani sorumluluktan.

makla beraber onun o kadar garip tecellileri oldu ki o tecellileri müteakip bunları ben bile yalnız oturup düşünmeye, tamik etmeye[1] cesaretim yoktu. Şimdi, bugün o kuvvetleniyor. Eğer sen bana tamamen gelirsen bunu bilmek icap eder.

Bilirsin ki belki ruhumdan bu cinayet çıkacak. Fakat sen onu bir hasta nokta diye tedavi etmeyi bilmeyeceksin, sen o bütün esrar ve saffetiyle beyaz olan şeye çamurlu ayaklarınla basacak, kirleteceksin. Bununla beraber bu gece bundan yedi sene evvel evlenen küçük kız gibiyim. Bu gece söylemek istiyorum. Eğer sen bana gelmezsen ben bu tehlikeden kaçacağım. Buradan uzaklaşacağım. Ah niçin sen yanıma gelmiyorsun, Hüsnü? Sen olsan bu cinai zaaf olmayacak. Söylemeye cesaret edemiyorum, fakat işte artık anlıyorum ve bu son iki ay, yanlarında anladım, sevgili Neriman'ı kıskanacak kadar hain olduğum vakit anladım. Bu ruhuma pek yakın ve eş adamı gördüğüm günden beri devam eden hissi iştirakin,[2] cazibenin manasını anladım. Anladım ki Refik Cemal'e karşı hissettiğim dostluk tehlikeli bir şey, hain bir şey; henüz pek fena değil, fakat olacak!

Bununla beraber sen gelirsen, sen, bu alıştığım yolda beraber giden adam, gelirsen belki bu zaaf başlangıcı örtülecek. Ne söylüyorum. Ben, bunu nasıl sana yazıyorum, Hüsnü? Hayır yine söyleyemeyeceğim, bu da öteki gitmeyen kâğıtlar gibi kül yahut süprüntü olacak.

Handan

[1] Derinleştirmeye.
[2] Duygusal paylaşımın.

HANDAN'DAN HÜSNÜ PAŞA'YA

Londra, 15 Mart 1322[1]

Mart iptidasında[2] sana hayatımıza vereceğim şekli söylerim demiştin, Hüsnü. Ben bu üç ay vaadimi tuttum, bekledim. Senin vereceğin karara bir tesiri olmasın diye ekseriya yazdığım uzun mektupları göndermedim. Senden arada işe ait bir küçük mektup alıyor, hiç olmazsa benim sağ olduğumu unutmadığını anlıyordum. Nihayet martın biri geldi, geçti. On beş gün daha geçti. Ben hâlâ senin kararını bekliyorum. Bu karar ne olur? Ne olabilir? Böyle bir karar vermek için üç ay beni bırakmaya ne lüzum vardı? Meseleyi mümkün olduğu kadar soğukkanla muhakemeye çalışıyorum. Bu son sene sende eskisinden farklı denecek kadar bir tahavvül[3] olmuştu. Her yeni kadınla münasebetinin başlangıcı sende bu bîlüzum,[4] bu acayip hırçınlıkları tevlit ettiği[5] için başka türlü bir şey oluyor diye düşünmedim, bir yeni metres daha dedim. Ve sabır değilse de metanetle beklemeye çalıştım. Sabır, bu benim âdedi mahdut olan fezailim[6] arasında değildir. Fakat itiraf et ki, bu sabır yerine kaim olan başka şeyler beni kıskançlık kavgası etmekten men eder. Hatta senin gözlerinde bana bir tehlike, bir yeni gadir alameti hissini veren lemalarla ne kadar zaman metreslerinin muhtelif maddi faziletleri hakkında seninle müzakere etmiştik. Hatta tuvaletlerine ait teferruatta sana fikir bile verdim. Sen onlarla mahremiyetinden bana teferruat, bana dimağımdan çıkmayan gaddar küçük zehirler verirken bile çehremde ümit ettiğin, beklediğin sefaleti göremezdin.

[1] 28 Mart 1906.
[2] Başlangıcında.
[3] Değişiklik.
[4] Lüzumsuz.
[5] Sebep olduğu.
[6] Faziletlerim.

Bunlar bazen seni hatta iğzap ederdi[1] ve bilirdim ki, bir ayda, iki ayda bir kere mutedil[2] bir kıskançlık kavgası etmezsem kızıyorsun. Seni memnun etmek için senin istediğin tarzda bu kıskançlık kavgalarını da ettim durdum. Fakat bu bence kıskançlık, hakiki kıskançlık denilen şeyden ne kadar uzaktı. Nihayet bu yeni metresin... Bunun kim olduğunu bilmiyordum. Bende öyle bir his vardı ki bu öyle büyük bir şey, muhteşem bir şey değil. Yalnız bu senden büyük fedakârlıklar istiyor. Ne istiyor? Bilmem; para, onu seviyorsun, çünkü bana son sene çektirdiğin para sefaleti hemen öteki kederlerimden aşağı değildir. Ne istiyor? İzdivaç mı acaba? Fakat sen sade-dil[3] bir çocuk musun ya? Londra kaldırımında bulduğu bir kızı, bir kadını, sevmek için mutlak almak lazım gelmez olduğunu bilirsin. O halde bu yeni metres neden benimle ayrılmaya büyük ve esrarlı kararlar vermeye seni sevk ediyor, anlamıyorum.

Haydi bu ihtimalleri de bertaraf edelim. Diyelim ki seni benden kaçmaya sevk etti. Bunları, yemin ederim ki, hatırlamıyorum. Son derece beni çıldırtmak istediğin zamanların haricinde seninle kavga ettiğimi de hatırlamıyorum. Sonra, şikâyetlerinden biri de Handan beni sevmiyor. Bunu da anlamıyorum, Hüsnü. Çünkü sevmek sence nedir, bilmem. Fakat bugün sana, senin temsil edeceğin rabıtaya hürmetim, şefkatim, merbutiyetim o kadar köklüdür ki, farz-ı muhal olarak aşk denilen şey başka bir adam için kalbimde canlansa yemin ederim ki bu rabıtaya mağlup olacaktır, bu rabıtanın kudsiyeti yanında örtülü ve aciz kalacaktır. Bunu bir nazariye diye söylemiyorum, Hüsnü, bilerek söylüyorum. Sonra diyeceksin ki: "Yarın beni bıraksan, başka bir adamla evlensen bu yeni rabıtaya yine bu hisle bağlanacaksın...." Hayır,

[1] Kızdırırdı.
[2] Ilımlı.
[3] Saf.

Hüsnü, sana on yedi yaşımın bekâret ve nezahetinden,[1] itikat[2] ve imanından verdiğim bu şeyler artık seninle benden gitmiştir. Yine farz-ı muhal olarak, hayatıma bir ikinci adam gelse ve o ikinci adamı aşkla sevsem yine o sana vermiş olduğum şeyleri veremeyeceğim. Anlıyor musun? Bu müstesna, münferit[3] şey, bu yedi senelik iştirak-i hayatın yekûnu,[4] velev ki[5] içinde pek acı sırtaran[6] felaketler olsun, o müthiş yekûn bir daha o kadar mütenevvi[7] şeylerden mürekkep,[8] o kadar çok olmayacaktır.

Sonra, en nihayete gelelim, diyelim ki beni artık sevmiyorsun. Öyle mi, azizim? Bunu doğru söyle, bundan emin olsam sevilmekten kaldıktan sonra, koynunda silkilmez müziç[9] bir kadın hiçbir vakit olmayacağım. Bunu vazıhan bana anlatsan, müphem, anlaşılmaz etvarınla[10] her zaman böyle fırtınalardan sonra hatta fırtınalar arasında, eskisi kadar şedit ihtiraslarınla bana avdet etmesen, bunu bilecektim, Hüsnü! Dünyada bunu bilmek kadar arzu ettiğim bir şey yoktur. Fakat bilemiyorum; herkesi az çok bildiğim halde, senden daha pek az resmî münasebetlerle bildiğim halde, senden daha çok karışık adamları bazen bir kitap gibi okuduğum halde seni bilmiyorum. Hayır, iyi söylemedim, seni bilmiyor değilim, beni sevip sevmediğini bilmiyorum. Çünkü seni kendimden müteneffir,[11] kendime düşman dakikalarda da gördüm. Bazen hastalıklarımda, hatta sıhhat zamanlarımda öldüğümü beklediğin anlar olduğunu biliyordum. Fakat lakayıt, hayır. Seni benim yanında iken, seni hiçbir vakit lakayıt görmedim. Bazen lakayıt tavrı da takındın. Fakat

[1] Ahlak temizliğinden.
[2] İnanç.
[3] Kendi başına olan.
[4] Toplamı.
[5] İsterse.
[6] Karşı koymaya hazırlanan.
[7] Çeşitli.
[8] Oluşmuş.
[9] Rahatsızlık veren.
[10] Tavırlarınla.
[11] Tiksinmiş.

sen fena aktörsün. Bu lakayıtlık arkasında ekseriya bir hınç, bir hiddet, başka vasıtalarla alınmamış bir intikam arzuları gördüm. İşte bunun için seni, mezara kadar birlikte yaşayacağım dediğim adamı hayat şartlarım ne olursa olsun bırakmak için, mutlak onun ruhunda, onun mevcudiyetinde bana artık ihtiyacı kalmamış olduğunu hissetmeliyim! İşte bu bir hissi felsefe, azizim. Mümkün olduğu kadar ben sükûnetimi muhafaza ediyorum. Kararın nedir, beni istiyor musun, istemiyor musun? Çünkü artık bu müphem ve sefil hayata mutehammil[1] değilim. İstemezsen ne olacağım? Bilemiyorum. Fakat artık kendimce pek mühim sebeplerden dolayı mutlak Londra'dan çıkıp gitmem lazımdır.

Acaba, "bu başladığımız hayat yolunda, gel seninle nihayete kadar gidelim" diyecek misin?

Handan

HANDAN'DAN HÜSNÜ PAŞA'YA

Londra, 20 Mart 1322,[2] gece

Nafile, üç saattir yatakta ateşler içinde yanıyorum. Kabil değil, sana giden bu soğukkanlı mektubu yazan ben olduğuma inanamıyorum.

Hayır, mutlak bana geleceksin? Niçin yalvarmadım? Niçin birlikte geçen sevgili saatleri birer birer saymadım? Onların hararetini, onların güzel ve muhteşem ihtiraslarını, her şeye galebe çalan raşelerini,[3] sarhoşluklarını hatırlatmadım? Ben senin küçük sevgilin değil miyim? Beni ne kadar sevdiğini unuttun mu? Unuttun mu ki beraber yaşadığımız saatler, anlar hiç para ile alınabilir anlar mı?

[1] Dayanıklı.
[2] 2 Nisan 1906.
[3] Titreyişlerini.

Gel Hüsnü, yine eskiden iyi olacağım anladın mı? Ne istemezsen olmayacak, istersen küçük bir tek münzevi oda, fakat o oda bir aşk mihrabı, bir aşk mabedi olacak, bu ne acayip şey, Hüsnü, bilsen, bunda neler var! Fakat hayır, gelsen, bir gün, üç gün geçtikten sonra yine eski hayat ve yine eski Handan... Şimdi artık kendimden de korkuyorum. Bu muvazenesiz,[1] bu hummalı, hezeyanlı galeyanlarımda bir cinnet unsuru var. Çağırdığım çehre sen misin, bilmiyorum bile! Hastayım, Hüsnü, hastayım. Etrafımdaki her şeyi parçalamak, kırmak hevesi var. Bir saat, bir saat sonra yine sabah, belki sükûnet gelecek. O vakit de ne müthiş bir soğuk ve sükût olacak! Ruhumda nasıl bütün hayat menbaı kuruyacak, nasıl bütün hareket, his kabiliyeti dinecek, ve her gece, her gün daima ruhum çağıracak, çağıracak. Fakat çağırdığı şey gelmeyecek, o çünkü sen de değilsin, o kimse değil. O, çehresi, muayyen çizgileri olmayan bir hayal, ne muazzez bir hayal...

Bitmemiş mektuplardan

HÜSNÜ PAŞA'DAN HANDAN'A

Paris, 27 Mart 1322[2]

Azizem Handan,

Sana yazmak istiyordum, fakat o kadar gayr-ı muayyen[3] şeyler, o kadar gayr-ı vazıh[4] şeyler ki senden mektup gelsin de hiç olmazsa ona cevap yazayım dedim. Nihayet mektup geldi. Masanın üstünde; ona bakarak yazıyorum. Ancak iki saatim, hayır üç saatim var. Ondan sonra sokağa çıkacağım. Şimdi Paris'te Grand Otel'de bir-iki gecedir kalıyorum. Yarın Medon'a döneceğim.

[1] Dengesiz.
[2] 9 Nisan 1906.
[3] Belirsiz.
[4] Açık olmayan.

Seni dinliyorum ve cevap veriyorum:

Mart iptidasında hayatımıza vereceğin şekli bekliyorum, diyorsun. Bu şekil, ben hiçbir vakit zihnimde hayatıma verecek kati bir şekil, kati bir karar düşünmedim ve düşünmeye niyetim yok. Demek ki senin beklediğin tarzda bende bir karar yok. Beni üç ay bırakmaya ne lüzum vardı, diyorsun. Bu lüzum vardı, azizem. Dinle. Sende öteden beri bir fikri sabit var. İzdivaçları, aşkları, rabıtaları ebedî zannediyorsun. İndimde[1] izdivaçtan daha manasız bir kelime, bir bağ yoktur. Seni temin ederim ki senin bu kadar şiddetle hissettiğin sıkı ve mukaddes rabıta-i izdivacın kudsiyetini, bağını ben hiç hissetmedim.

Senden evvel Marion'la sekiz sene yaşadım, seninle altı buçuk, yedi sene yaşadım, senin zamanında Juliette ile iki sene yaşadım. Altı ay, üç ay, üç gün, beş gün, beş saat, ne bileyim, namütenahi kadınlarla yaşadım. Bunlar aşağı yukarı çok muhtelif şekilde aynı şey idiler: Bir kadın! Sen en çok sevmiş olduğum kadınsın, mazide, halihazırda ve atide, bundan şüphe etme! Fakat hiçbir vakit seni o ocak denilen, o aile denilen şeyi, rabıtayı temsil ediyorsun diye sevmedim. Öyle rabıta, öyle ocak bence yoktur. Seni de bir kadın diye sevdim, bir kadın diye sevmediğim zaman bıraktım. Şu kadar var ki, başka kadınları bıraktıktan sonra avdet etmem. Fakat sana avdet ettim. Ve yine de etmek ihtimalim var. Emin ol ki bir saat, bir saniye hayat arkadaşımsın diye vazife hissiyle sevmedim. Sen cazibedar bir kadınsın, sen bende nihayetsiz arzular uyandırırsın, hülasa Handan'sın, işte onun için. Şimdi bu satırları yazarken henüz pek sevdiğim metresim dışarıda beni beklerken yine senin kokunu, senin temasını, senin sesini hatırladım, arzuladım. Ve bu, gözlerimden yaş getirecek kadar zalim. Fakat aldanmıyorum, bu sadece bir arzu.

Sana avdet etmem ihtimali şimdilik yok, Handan.

[1] Bence.

Zannedersem zevcelik sıfatının sende yaptığı bu bir sıra nazariyata tahammül edemiyorum. Sana tahammül edemiyorum, ne kadar mazlum, ne kadar müşfik, ne kadar halim[1] olsan senin etrafında o kadar benden başka bir hava, başka bir şey var ki bunun benden tamamen ayrı bir şey olması beni üzüyor, sıkıyor, yoruyor. Seni sürükleyip yerlere yatırmak, seni ayaklarımla ezmek, senin başını çamurlara sürüklemek hevesiyle yanıyorum. Onun için, seninle yaşayamayacağım. Fakat sen benimsin ve benim kalacaksın. Hiç kimsenin olmayacaksın. Zaten bunu söylerken içimde mutlak bir şey ben ölsem bile senin başka bir el, başka bir aşk dokunmamış bir kadın kalacağını biliyorum. Onun için rica ederim, İstanbul'a git, Londra'da kal, ne yaparsan yap, bana gel, yahut ben gelirim deme. Medon'daki evde şimdi başka bir kadın var gelemezsin, Londra'da sana ayrı ev açamam. En doğrusu, kalkıp İstanbul'a gitmen, bir köşede beni beklemendir.

Gelelim yeni metresim hakkındaki faraziyatına: Sokakta bulduğun bir kız, bir kadın diyorsun, şunu ister, bunu ister diye birtakım nazariyat yapıyorsun; yeni metresim, seni meraktan kurtarmak için söyleyeyim, senin bir haftalık femme de chambre'ın "Mod"dur.

Hatırlar mısın, ben Paris'ten ilk Londra'ya geldiğim zaman onu almıştın? İhtimal bu kızı sevebileceğim hatırına gelmemiştir. Filhakika pek güzel bir şey değil.

Seni tanıyanlara onu Handan'a tercih edilen kadın diye gösterseler gülerler. Biliyorum. Fakat bu kız hoşuma gidiyor, onun küçük mavi gözlerinde, sivri burnunda, kuru çehresinde, kuru vücudunda hoşuma giden bir şey var. Damarları, kemikleri çıkmış elleri bile bana acayip bir arzu veriyor. Senden biraz daha ufak olmasına rağmen en büyük fazileti de giydirince sana benzemesi, hayır, seni hatırlatmasıdır. Bu belki bir hafta yanında durmuş olmasından da olacak, yürüyüşünü bile zararsız tak-

[1] Yumuşak.

lit ediyor, işte o müphem ve işkence eden hırsı vermek için kokularla, eş tuvaletlerle seni kâfi derecede hatırlatıyor. Zaten bundan fazla hatırlatsa ona karşı da sana olduğu gibi, sende benden yabancı olan şeyi ezmek, öldürmek gayzı[1] ile çıldıracağım. Bereket versin bu benzeyiş matlup derecede kalıyor. Ondan sonra, sarışın olması var. Bu son sene sarışın kadınları pek seviyorum. Şimdi Paris'te –bunu sana söylüyorum, Mod bilmez– üç tane sarışın metresim var! Muhtelif çapta kadınlar. Fakat üçünün de maneviyatı benim istediğim gibi; hayır, kızma. Sen benim maneviyat, kalp denilen şeyden sıkıldığımı hissettiğinden beri bana beyhude yere böyle bir alet taşıdığını hissettirmemek için sustun. Hiç anlayamadığım kalbin, maneviyatın sustu. Fakat, orada, o sükûtun arkasında yine onun varlığını duyup rahatsız oluyorum. İşte bütün nefasetine, bende buna karşı hiç istemediğim halde bitip tükenmeyen bütün arzulara, gayizlere, ıstıraplara rağmen sana avdet edemeyeceğim. Belki bir gün gelirim, müşterek[2] hayatımızı yaşarız. Fakat şimdi değil, azizem. Kuktan sordum. Londra'dan İstanbul'a masraf birinci mevki on iki İngiliz lirası imiş. Sana ben on dört İngiliz lirası gönderiyorum. Bon voyage,[3] karıcığım. İstanbul'a belki yazarım. Aydan aya sana beş lira göndereceğim. Babanın yanında bir masrafın olmayacak. Ben bu yakınlarda pek sıkıntıdayım.

Hüsnü

[1] Öfkesi.
[2] Ortak.
[3] (Fr.) "İyi yolculuklar".

REFİK CEMAL'DEN SERVER'E

Londra, 30 Mart 1322[1]

Sana bir ricam var, Server. Hemen git Hüsnü Paşa'yı bul ve kendisine söyle ki Handan Hanım hasta, hem pek hastadır. Beynine kan hücumundan yatıyor. Belki yaşayacak, belki yaşamayacak. Bugün babasına da uzun bir mektupla hasta olduğunu yazdım. Zavallı, zavallı Cemal Bey. Biliyorum ki Sultan Hamid onu bırakmayacak, fakat saraya mensup bazı büyük dostları vardır. Kızının bu felaketini belki anlatırlar da bir izin koparırlar. Belki de adamcağız yetişemez. Ben hastanın yanındayım. Sana uzun bir mektup yazamıyorum. Neriman sekiz aylık gebe. Doktor kendisine sükûnet mutlaka lazımdır, diyor. Hastanın yanına sokmuyorum. Ben hastabakıcı oldum. Cevabını bekliyorum. Ah o fena herife bunu yazmamak için neler feda etmezdim. Fakat bu bir vazife. Adieu, Server. Hayatın meğer pek siyah, pek yaman, pek korkunç bir siması varmış. Biz Hüsnü Paşa'nın adresini bilemediğimiz için telgraf çekmedik. Handan bütün mektuplarını ortadan kaldırmış. Neriman, Medon'daki evinin numarasını hatırlamıyor. Çabuk ol, belki vakit geçmiş olur.

Refik Cemal

SERVER'DEN REFİK CEMAL'E

Paris, 3 Nisan 1322[2]

Azizim Refik,

Senden mektup alır almaz, şaşaladım. Hüsnü Paşa' nın adresini öğrenmek için başımı bin yere vurdum. Niha-

[1] 12 Nisan 1906.
[2] 16 Nisan 1906.

yet Matmazel Juliette hatırıma geldi. Bir mektup yazdım, sordum, nazik kadın cevap verdi. Medon'daki evine telefon ettim, oradan bir aşçı evde yoktur diye cevap verdi.

Nerede olduklarını sordum. Paris'te birkaç gün Grand Otel'de olduklarını söyledi. Grand Otel'e telefon ettim. Hüsnü Paşa'yı mutlak görmem lazım geldiğini söyledim. Paşa telefon başına bile gelmeye tenezzül etmedi, akşam yemek için bir yere gittiğini, şimdi görmek kabil olamadığını, fakat istersem yemekten sonra Moulen Rouge'da olacağını, oraya gidip görebileceğimi telefon ettirdi. Tekrar, söyleyeceğim şey tehir[1] kabul etmediğini, mutlak hemen görmem lazım geleceğini söyledim. O halde hemen gelip yemekte görmemi emir buyurdular. Ben de Grand Otel'e koştum.

Bu o kadar feci bir şeydi ki Refik, sana derhal sade bir cevap vermeden hepsini teferruatıyla yazmamı affet. Çünkü bütün ömrümde bu kadar süse hacet kalmadan müessir olarak yazacağım bir şey olmayacaktır.

Elektrikler yanan yemek salonunun bir köşesinde iki kişilik bir masada Paşa Hazretleri, saçları pürtuvalet, esvabı henüz ütüden çıkmış, altın düğmelerinin üstünde kıymettar elmaslar, boyunbağında kocaman bir zümrüt, yüz tebessümle, pomatalarla, arzu ile, şarapla daha bilmem ne ile parıl parıl oturuyor. Karşısında Matmazel Mod. Gülkurusu güzel bir dekolte krepdöşin fistan giyiyor. Göğsünde kocaman bir pembe gül. O kadar biçare zayıf bir dekolte ki, ince kollarının omuz kemiklerine asılışı pek açık surette meydanda. Hülasa o ince boyunla o fakir dekolteye bakmak biraz teşrih okumaya benziyor. Fakat baş hiç fena değil, Refik. Bu, Handan gibi birdenbire adama canlı bir facia, bir dram, bir antika parça hissini vermiyor. Kurumuş küçücük kırmızı dudaklı bir ağız, ince burnunun üstünde, mai[2] yeşil bilmem nedir, gece fark edemedim, iki minimini boncuk göz; etrafları

[1] Erteleme.
[2] Mavi.

bir parmak sürme içinde; kuru yanaklarından iki boya dalgası sürmelere kadar çıkıyor. Saçları güzel, açık, manasız bir sarı. Yapılışı Handan Hanım'ınki gibi. Hele zavallı Handan gibi hiç soğuk ve terbiyesiz değil. Gözlerinde öyle süzülen, iltifat eden, yumuşayan, sulanan bir şey, bir kırıtma dolaşıyor ki görme. Bu canım kırıtmaya karşı Hüsnü Paşa'nın siyah gözleri, kocaman çenesi de bir şeyler söylüyor; hep bu iki kişi birbirine bir şeyler söylüyor; göz göze, ağız ağıza bir şey... Nedir? Herhalde mesudiyetlerine diyecek yok.

İşte böyle bir sofra halkına sen gel de benim vereceğim haberi ver. Temin ederim ki ömrümde bu kadar hem gülmek, hem ağlamak istediğim zaman olmamıştır. Matmazel Mod'un sevimli tebessümlerine ister istemez tebessümle mukabeleden sonra Paşa'nın bir küçük çocuğu gibi pürdikkat iptilasına, nazarlarına karşı kâfi derecede temkinli bir selamdan sonra Türkçe hemen maksada giriştim, anlattım. Ben anlatırken Hüsnü Paşa tabağına makarna alıyordu. Mübalağa etmiyorum, makarnayı tabağına kâfi derecede yığıncaya kadar cevap vermedi. Ondan sonra çatalı bıraktı. Terbiyeli ve nazik, beni dinleyen tavrıyla bir:

— Evet efendim, dedi.

Ben bu mel'un gülmek illetine galebeye çalışarak:

— Söyleyeceğim bitti, dedim.

O:

— Zahmet oldu, teşekkür ederim, efendim. Pek aksi zaman, biz yarın Monte Carlo'ya gidecektik, dedi bir nazar, Matmazel Mod'un kırıtan gözlerine giden bir nazar, takip etti.

Ben kalktım, adeta hiç sevmediğim, fakat bu gece acıdığım Handan namına bir "Londra'ya gidecek misiniz?" demek azametime dokundu. Fakat sen cevap istiyorsun; ne yapmalı?

— Siz artık Londra'ya teşrif buyurursunuz, Refik Bey'e öyle yazayım mı, dedim.

Açık bir sıkıntı ile:

— Siz zahmet buyurmayınız, ben icabına bakarım, dedi ve beni başından savmak isteyen bir suratla makarnasını yemeye başladı. Ben de fazla ısrar edemeyerek çıktım. İşte Paşa'nın cevabı. Sana bir faydam olursa Londra'ya geleyim, Refik. Beni habersiz bırakma, rica ederim. Kocasının bu lütufkâr ve nazik cevabını anlayamamak için, ne isabet ki Handan dimağından hasta! Asıl şaştığım şey şimdiye kadar o dimağın bu adama muhabbeti mi, nesi, bilmem! Ellerini sıkarım, kardeşim.

Server

REFİK CEMAL'DEN SERVER'E

Londra, 4 Nisan 1322[1]

Bu gece o kadar kendimden büyük bir kudrete ihtiyacım var, o kadar içimdeki bu aciz, bu vahşi elemi teskin edecek bir şey bekliyorum ki! Bu sabah senin mektubun geldi, her şeyi tahmin ediyordum. Bunu tahmin etmiyordum, Server. Bugün akşama kadar Hüsnü Paşa'dan bir telgraf, bir kelime bekledik. Bir şey gelmedi. Nihayet beklenilen telgraf şimdi geldi:

Handan Hanım'ın rahatsızlığını pederine bildiriniz, kendisine üç gün evvel on dört lira gönderilmişti. Şimdilik doktorlara onu veriniz. Bundan sonra fazla masraf olursa ileride tediye ederim.[2] Teessüf ederim, gelemeyeceğim.

Hüsnü

Sana bu günleri baştan yazacağım. Çünkü bu eter kokuları içinde, bu dirilmek istemeyen bir ölü sükûneti ile

[1] 17 Nisan 1906.

[2] Ödemek.

baygın yatan kadın çehresi karşısında ben de çıldıracağım.

Martın yirmi dokuzuncu pazar sabahı bu yeni felaket başladı.

Zaten üç ay bitince Handan Hanım'da bir asabiyet başlamıştı. Hüsnü Paşa'nın avdet zamanı gelmişti. Bekliyordu, her gün bekliyordu.

Kadınlar ne acayip mahluklar, ruhlarında ne çok muhtelif şeyler için ayrı ayrı yerler var. Biz zavallı erkekler için bu bir felaket. Fakat nankör olmamalı, Neriman hiç öyle değildir. Bilirim ki onun ruhunda benden, Nâzım'dan ve sevgili yeğeni Handan'dan başka hiçbir şey için yer yoktur. Yalnız bu yer, nasıl söyleyeyim, zavallı Neriman! Bu yerde otura otura insan bazen sıkılıyor. Handan ise kökü kazınmaz, hiçbir şeye kanmaz vefalarına rağmen o kadar muhtelif şeylerle hayatını doldurabiliyor ki! Ben bu üç aylık dostluğumuz, arkadaşlığımız onun hayatında epeyce yer tuttu zannediyordum. Hatta bu arkadaşlık, bu dostluk onda eski rabıtanın şiddetini izale edecek[1] zannediyordum. Bu belki bir budalalıktır, fakat öyle zannediyordum. Üç ay bitince kitaplarımız, musiki, gezmeler, Nâzım, Neriman hiçbirimiz onu işgal edemez olduk. Sabahları bazen çehresi o kadar sarı, gözlerinin yanı o kadar kesik, nazarları o kadar fena, bir şeye ruhu yenmiş, didiklenmiş geliyordu ki. Bazen de bir şey olmamış gibi – neşedar, pürhayat ve muzaffer. Herhalde bu kadın, kalbi ile ruhu ile müthiş bir mücadele geçiriyordu. Son günlerde odasında kapalı birçok yazı yazdı. Böyle günleri, saatleri geçirmek için onda pek zorla icat edilmiş meşgaleler vardı. Eminim ki kendisini unutmak için bu kadına afyon verseler içecekti. O zaman ruhuma bir kanaat geldi ki, bu kadın Hüsnü Paşa'yı nakabil-i ricât[2] bir surette seviyor. Bu nafile muhabbete karşı duyduğum isyan ve hiddetle beraber bende bir de hiss-i hürmet[3] uyandı.

[1] Giderecek.
[2] Geri dönülmesi mümkün olmayan bir şekilde.
[3] Saygı hissi.

Nihayet cumartesi günü artık asabiyeti son derecesini bulmuştu, elleri hararetli, gözleri ateşli, aşağıya indi. Ben o gün sokağa çıkmaya mecburdum. Akşamüstü postacı ile beraber girdim. Salonda Neriman yalnızdı. Handan'ı sordum. Odasında, dedi. Ona beklediği mektubu vermek için yukarı koştum.

Kapısını vurdum, yavaşça, "Giriniz," dedi. Kapıyı ittim. Yatağın karşısında küçük bir masaya kolunu dayamış, arkası kapıya dönük, oturuyordu. Dar, uzun etekli lacivert fistanının içinde genç ve zarif vücudu biraz öne mütemayil,[1] parlak saçlarıyla başı elinin üstünde, mütefekkir ve muntazır[2] bir tavrı vardı. Birden, onun havada istiap ettiği[3] yerin bir aynı ruhumda mevcut olduğunu hissettim ve bir-iki sene evvel çirkin addettiğim bu kadının ruhuma açtığı, ruhuma verdiği münferit, güzide güzelliğin nasıl nafiz,[4] nasıl mühlik bir zehir olduğunu ve bu insanın varlığına bir kere damladıktan sonra bütün zerrâtın[5] onu nasıl çekip massettiğini[6] düşündüm. Bir-iki saniye ona, ince vücudu üstünde duran sevgili başına baktım. Ve o zaman anladım ki Server, artık kendi ruhuma karşı riya[7] ile bu merbutiyetin cinsini örtmeye çalışmak beyhude bir şeydi. Korkak bir şeydi. Anladım ki onu ümitsiz ve şifasız bir surette seviyorum. Bu, o kadar yavaş yavaş benliğimi istila eden bir şey olmuştu ki dimağıma, kalbime ve ruhuma, bütün mevcudiyetime ağır, fakat kati bir kudretle yerleşmiş, yayılmıştı. Şimdi artık bütün mevcudiyetimde ondan ari bir nokta, bir cüzi fert bile yoktu ki şurası da boş diyebileydim. Bu bana nihayetsiz bir hüzün, aynı zamanda nihayetsiz bir zevk veriyor. Bu ebedî mahrumiyette, bu kimsenin bilemeyeceği

[1] Eğilmiş.
[2] Bekleyen.
[3] Kapladığı.
[4] İçe işleyen.
[5] Zerrelerin.
[6] Emdiğini.
[7] İkiyüzlülük.

arzularda, ilelebet isaf edilmeyecek[1] feryatlarda müstesna[2] bir hayat ezgisi var. Sonra, onun sakin, müşfik, dost nazarları, ilk gördüğüm günden beri daima bana o tatlı şefkati, bulutsuz ruhunun bütün emniyet ve muhabbeti ile bakan nazarları karşısında birdenbire bütün varlığımı tatmin eden bir sükûnet bulurdum. Eğer Handan yanıbaşımda, böyle bu kadar yakın, aynı zamanda bu kadar uzak olarak kalsa hayatımda başka bir gaye aramayacaktım. Hatta bu rabıtamın -pek fena bir kâbus olduğu için hatırımdaki yerlerini silmek istediğim- kıskançlıklarına katlanacaktım. Ta Marsilya'da onu ilk gördüğüm akşam parmakları Hüsnü Paşa'nın dudaklarını okşadığı zamanki azaptan beri temadi eden kıskançlığa bile tahammül edecektim. Onu bu günlerde o kadar harap ve bedbaht görmektense, ona Hüsnü Paşa'yı getirip vermek kabil olsa, büyük fedakârlık ederek getirecek, verecektim. Fakat tahammül edemeyeceğim bir şey onun gözlerimin önünden kaybolması, onun sesini işitmemek, yürüyüşünü görmemek olacaktı. Bunu düşünmek bile bana birdenbire fırtınalı, mütehevvir[3] ve teskini kabil olmayan[4] bir cinnet azabı veriyordu.

Nihayet bu fikirlerimle beraber belki elimdeki mektup ona iyi bir haber veriyor diye, yavaşça:

— Müjde, Handan, işte size bir mektup, dedim.

Başını birdenbire çevirdi. Solgun yüzünde memnun bir lem'a ile ellerini uzattı. Fakat mektubu aldıktan sonra okumak için acelesi yokmuş gibi masanın üzerine bıraktı.

— Biraz oturmaz mısınız, Refik Bey, dedi. Benim,

— Belki mektubunuzu okumak istersiniz, dememe mukabil aynı tatlı ve müşfik ihtizazla:

— Hayır onu sonra okurum, vakit var, dedi ve ben

[1] Yerine getirilmeyecek.
[2] Benzersiz.
[3] Öfkeli.
[4] Dindirilmesi mümkün olmayan.

memnun, minnettar, karşısındaki şezlonga oturdum. Akşam karanlığı odanın eşyalarını yavaş yavaş kaybediyor, sade şekilsiz birer küme, birer gölge haline getiriyordu. Bu yarım zulmet Handan'ın bütün vücudunu garip bir müphemiyetle sarıyor, yalnız küçük başı ve altında yanan iki büyük gözü vazıhan seçiliyordu. O akşam gözlerinde bilmem ne vardı? Zaten bütün çehresi, bitap sükûnetinde büyük bir fırtına sonu gösteriyordu. Fakat nazarları, berrak ve canlı nazarları kalbinden benim kalbime ismini bilmediğim bir şey, tatlılığı, ulviyeti ile kalbimin titrediği, ruhumun bayıldığı bir şey döküyor, döküyordu.

Bir zaman, bu esrarengiz bir derâguş[1] gibi bize sarılan karanlığın gelişini dinleyen kalbimizle sükût ettik. Sonra, artık odada karanlık bir küme bir de beni başka kalbe karıştıran iki muzlim, kadın nazarı kalmıştı ki sesinde ilk işittiğim bir ihtizazla:

— Ne acayip akşam, dedi.

Sonra, artık zulmet tamamen geldi. Oda gölgeler, karanlık şekillerle dolu; Handan bir siyah eşya, gölge, bir tayf,[2] bir şey olmuştu. Fakat ben onun ruhuma akıttığı şiir ve saadetle sermest,[3] kalkamıyordum. Bütün iradetim,[4] sesim, varlığım bu ânın sihriyle zincirlenmiş, bağlanmış, susturulmuştu.

Kocasının mektubu elinin altında, karanlıkta dilsiz ve hareketsiz duran Handan'ın ne hissettiğini, ne düşündüğünü bilmek için neler vermezdim. Fakat bu tecessüsüm devama vakit bulmadı, kapı açıldı. Neriman:

— Neredesiniz, niçin karanlıkta oturuyorsunuz, dedi.

O vakit Handan yerinden fırladı, elektrik düğmesine bastı; bir an içinde iki en çok sevmiş olduğum kadının birbirine sarıldığını gördüm. Neriman'ın saf, sarışın çehresiyle Handan'ın ince, muğlak, esrarlı başı karıştı. Handan.

---

[1] Kucaklayış.
[2] Görünüş.
[3] Sarhoş.
[4] Gönül isteğim

— Neriman'cığım, ah Neriman'cığım, derken Marsilya'da küçük kilisede bana ilk defa Neriman'dan bahsederken onun boğazına takılan şeyi duydum. Bu teessür niçindi? Ya Rabbim niçindi?

O akşam, bilmem niçin, yemeğe kadar Handan mektubunu okumadı. Hatta yemekten sonra kahvesini bizimle içti, Nâzım'la biraz oynadı. Hususiyle Neriman'a bu akşam pek nüvazişkârdı. Hep çocukluklarından sahneler hatırlıyor, tuhaf ve rakik ifadesiyle onları canlandırıyor, sonra iki kadın bu birbirini o kadar seven iki hemşire ruh, bu güzel muhabbetlerinin sevgili ve eski zincirini şıkırdatıyorlarmış gibi gözlerinde yaşlarla gülüyorlardı.

Bu manzara ne kadar görmesi beşeri ve güzelse o kadar eza veriyordu. Bu, öyle bir saha idi ki, bu iki kadını ben ne kadar sevmiş olsam, onlar ayrı ayrı beni ne kadar sevmiş olsalar, ben orada kendilerine yabancı kalacaktım. Onların müşterek, benim yabancı olduğum bu saha benim için tehlike idi de. İki kadın bir gün mazinin o sihirli hatıratında birleşerek beni hayatlarından çıkarıp atabileceklerdi. Halbuki ben ikisine de o kadar muhtaç, o kadar muhtaçtım ki.

Buna gevezelik derler, Server. Sana ne söyleyecektim, ne söylüyorum. Fakat kalbimden taşan bu şeyleri sana söylemezsem kahrolacağım.

Nihayet o mesut ve işkenceli akşam bitti, Handan gözümden kaybolurken bütün benliğimi götürmüş gibi gitti. Biz de odamıza çekildik.

Gece yarısından sonra idi. Bizim oda kapısının yavaşça vurulduğunu duydum. Neriman uyuyordu. Yavaşça kalktım, kapıyı açtım. Eleni, geceliği ile, yüzü korkudan sararmış, feryada müheyya[1] bir halde. Uyuyan Neriman'ı göstererek elimle sükût işareti yaptım. Geceliğimin üstüne bir ropdöşambr alarak yavaşça kapıyı kapadım. Sofaya çıktım:

— Ne var, Eleni, ne oldu, dedim.

[1] Hazır.

— Ay beyefendi, diyordu, mutlak Handan Hanım'a bir şey oldu. Evvela akşamdan beni çağırdı, ateşi yaktırdı. Sonra odasında gezindi, gezindi. Ben uyuduktan sonra kaç saat gezindi bilmem. Şimdi yarım saat evvel birdenbire pat diye odada bir şey düştü, ses kesildi. Koştum, kapısını vurdum. Handan Hanım diye seslendim. Sonra kapıyı açtım, onu boylu boyuna halının üstünde yatar buldum. Yüzü sapsarı. Korktum, size geldim.

Artık ben son tafsilatı dinleyemedim. Neriman'a bir şey söylememesini tembih ettikten sonra koştum. Kapı zaten açıktı. Handan yatağının önünde halının üstünde boylu boyuna yatıyordu. Esvabını çıkarmamış, saçlarını çözmemişti. Elektrikle beraber ocaktaki kırmızı alevlerle parladığı yüzü yeşilimtırak olmuş, kaşları çatılmış, dudakları büzülmüş, bütün çenesi kısılmış, kıvrılmış hatlarla bozuk, gözleri kapalı, kaskatı olmuştu. İlk işim kalbini dinlemek oldu. Atıyordu, fakat o kadar boğuk, hafif ve yavaş bir atış ki.

Eleni ile oracıkta soyduk. Geceliğini giydirdik. Kollarımızın arasında nefis, ince vücudu bir mermer kadar katı ve cansızdı. Kalbimde müthiş bir korku vardı. Sonra kolonya ile şakaklarını, kalbini ovduk, yelpazeledik, bir saat uğraştık. Fakat o sakit, soluk baygınlık devam ediyordu. O vakit hemen telefona koştum. Neriman için tutulan, Londra'ya geldiğimizden beri bizi tedavi eden Doktor Charles'a telefon ettim. Derdimizi muhtasaran[1] anlattım.

— Soyunuz, üzerinde bağ kalmasın, geliyorum, sıcak su ve buz bulundurunuz, dedi.

Handan'ı yatağında o vaziyette tutmak kabil değildi.

Vücudunun yukarı kısmını çektim, yataktan daha alçak olan dizlerimin üstüne koydum. Eleni'ye aşçıyı kaldırarak buza yollamasını söyledim, kendisi de su ısıtacaktı. Bir saatten ziyade Handan'ın hareketsiz, sarı ba-

[1] Kısaca.

şı dizimde, kaldım. Bir şey yapmış olmak için başından taraklarını çıkardım. Saçları geceliğimin kolundan etime, yumuşak, canlı dokunurken acayip bir haşyetle[1] titredim. Şimdi bu korkunç soğuk gecede Nâzım'ın:

— Kumral, kızıltılı bir halat var şurada, diye feryadını duyar gibi oldum. Acaba zavallı Nâzım bu canlı, güzel yılanların boğuşunu hâlâ mezarında duyuyor mu? Ben, bu kumral, kızıltılı halatı kolumda hissettim. Çözülmez bağlar yapan müthiş ve güzel halat! O kadar çözülmez ki onları toprak örtse onlar yine boynumda, kolumda kalacaklar. Bu ne azaplı, işkenceli his oldu, Server. Dizimde başı ölmüş gibi yatan kadının belki cidden ölmekte olduğunu artık hissetmiyordum. Bende cehennem, bin cehennem yanıyordu. Ve hep o cehennemleri besleyen ateşin menbaı koluma bir yumuşak alacalı yılan gibi düşen bu canlı halat idi. Eleni'nin yukarı çıkması için dua ettim, Doktor Charles'ın kapıyı çalması için dua ettim, ruhumdaki sefil ve azılı ifritin çıkması için dua ettim. Beni artık yalnız bırakmasınlar diye haykırmak, feryat etmek istedim. Fakat ağzım, boğazım, bu alevlerini şakaklarımda, avuçlarımda hissettiğim cehennemle kurumuş, bitmişti. Nihayet ben kendime hürmet edemeyecek bir sefil, adı, mülevves bir sefil mi olacaktım? Fakat bu öyle bir uçurum, öyle ateşnak,[2] çekici bir uçurumdu ki, ayağımın altında artık basacak en küçük bir yer bile kalmamıştı. Düşecek, yanacak, mahvolacaktım.

Fena bir feryatla eğildim, bu sihirli, bu tılsımlı saçları dişlerimle tuttum, bütün kuvvetimle çektim. Fakat aynı zamanda Doktor Charles'ın ayak seslerini merdivende duydum. Sakin ve müşfik:

— Hello, ne var Refik Bey, diye sesleniyordu. Handan'ı yatağın üstüne fırlattım, dışarıya koştum. Ateşli elimi o kadar serin ve kavi eliyle sıkan Doktor Charles bir yabancı olmasa boynuna atılıp bir çocuk gibi ağlayacaktım.

[1] Ürperişle.
[2] Ateşli.

Doktor Charles evvela Handan'ı ufak bir senkop[1] tedavi eder gibi sularla, kolonyalarla ovdu, ovdu, sarstı, silkti. O hâlâ aynı ölü kadındı. Hayat tamamen çekilmiş gibi idi. Nihayet sabah aydınlığı odadan girerken bir konsültasyon[2] yapmak için başka bir doktora telefon etti ve bana hiçbir şeyi unutmayan itidal-i demiyle:[3]

— Madam Refik Bey bir şey duymamalı, bu odaya girmemeli, dedi.

Zaten ben de Nâzım'ın sesini duyuyordum. Neriman belki uyanmıştı. Beni yanında bulamayınca odadan fırlayacaktı. Hâlâ bir ölü gibi yatan Handan'ı Doktor Charles'a bırakarak içeriye gittim. Eleni sobayı temizliyor, Neriman beyaz geceliği ile yatağın içinde yarı uyanık yarı uykuda, Eleni'yi dinliyordu. Eleni, Handan'ın bayıldığını, içeride doktor olduğunu anlatırken yetiştim.

Daha ben yüzünü görmeden Neriman yataktan fırlamaya çalışıyordu. Ben mümkün olduğu kadar yüzüme bir sükûnet vermeye gayret ederek gittim, yatağının yanına oturdum. Ellerini elime aldım, bütün itidal-i demimi toplayarak Handan'ın epeyce fena bir baygınlık geçirmiş olduğunu, Doktor Charles'ın içeride olduğunu söyledim.

— Peki öyle ise, ben niye yanına gitmiyorum, Refik, dedi.

Doktor Charles'ın kendisini bu halde iken her türlü heyecandan menettiğini anlatmaya çalıştım. Fakat o artık dinlemiyordu. Gözlerinden pek kolaylıkla akan yaşlar yanaklarından yuvarlanıyordu:

— Ama Refik, Handan ne vakit hasta olsa ben bakarım. Ben Nâzım'ı doğuracağım zaman görmedin mi nasıl Avrupa'dan koştu, benim yanımda bulunmak için geldi. Rica ederim, mani olma! Mademki fena bir şey değil, beni niçin menediyorsunuz?

---

[1] Bayılma.
[2] Bir hastalığa birkaç hekimin teşhis koyması işi.
[3] Soğukkanlılığıyla.

— Fena değil Neriman'cığım, fakat sükûnete ihtiyacı olduğu için onun da etrafındakiler sakit ve yabancı insanlar olması lazım. Bilmiyorum, nasıl saikle[1] böyle bayıldı. Belki Hüsnü Paşa'dan fena bir mektup aldı, belki bu onun hayatını altüst edecek bir mektuptu? Onun için ayılınca karşısında ciddi çehreler görmeli.

Ben Neriman'ı iknaya muvaffak olur gibi iken merdivende öteki doktorun ayak sesleri duyuluyordu. Bunun başka bir doktor olduğunu anlayınca epeyce yatışmış olan Neriman baştan coştu. Bir çocuk gibi ağlıyordu.

— Artık duramam, beni aldatıyorsun, Refik. Ah keşke onun yerine Nâzım böyle hasta olsaydı, diye baştan sızlandı. O vakit bütün ciddiyetimi topladım.

— Seni odadan çıkmaktan, Handan'ın odasına girmekten menediyorum, Neriman, anladın mı. İşte bugün senin itaatkâr bir kadın olup olmadığını anlayacağım; rahat dur, kabil değil, anladın mı? Zorla seni burada alıkoyarım. Hem namusumun üzerine söz veriyorum, ben ne yapmak lazım gelirse yapacağım; belki sadece bir baygınlıktır. Bana kendimi şaşırtma!

Nihayet ağlaya ağlaya bana her şeyi yapacağıma bin yemin verdirdikten sonra Handan'ın odasına girmeyeceğine söz verdi. Arkamdan bakan çehre öyle muzdarip, öyle perişan bir kardeş, matemli bir kardeş ruhu gösteriyordu ki vicdanım ilk darbesini yedi. Ya bu kadınlardan biri, ya benim ölmem bu akşam ruhumda mevcudiyetini hissettiğim vahşi canavardan kurtulmak için yegâne çare diye düşündüm.

İki ciddi İngiliz çehresi arasında Handan'ı görünce kalbim tekrar boğuldu. Uzun uzun konsülte ettiler. Beni biraz ahval-i hususiyesine dair istiçvap ettiler, son zamanlarda büyük bir keder geçirip geçirmediğini ve kendisi ne halde olduğunu sordular; ne kadar malumat verilebilirse verdim. Neticede başına buz koydular. Ne oldu-

[1] Sebeple.

ğuna kati bir karar vermek için gece saat on birde birleşmeye karar verdiler. Öteki doktor gittikten sonra Charles ile baş başa kaldık.

— Ne tasavvur ediyorsunuz, Doktor, dedim.

Doktor Charles güya, Handan'ın hastalığı yüzümde imiş gibi beni uzun ve dikkatli nazarlarla süzüyordu. Sualimi işitmemiş gibi:

— Belki Madam'ın hastalığı pek mühlik bir şekil alacak ve ciddi takayyüde[1] ihtiyaç olacak, bir hastabakıcı getirmeyecek misiniz?

— Hayır.

— Niçin?

— Çünkü öyle daimi takayyüdü yabancı bir kadın benim kadar yapamayacak; çünkü Handan'ın hayatını kurtarmayı hem karıma, hem de belki buraya gelemeyecek olan babasına manen borçluyum.

Yeniden kahrolası tetkik. Sonra, kuru bir sesle:

— Belki Madam'a günde iki banyo lazım olacak. Onu da siz mi yapacaksınız?

— Lazım gelirse burada Eleni var. Ve pek lazım gelirse ben yaparım, Doktor Charles.

Doktor Charles'ın yüzü bozuldu:

— Refik Bey, siz Türkler pek acayipsiniz, sizde yaş ve cinsiyet denilen şey yok mudur?

— Fakat ne büyük tehlike karşısında bulunuyoruz. Artık... Devam edemedim. İki saat evvelki müellim[2] şey hatırıma geldi. Birdenbire son derece mahcup:

— Bir hastabakıcı getirelim, böyle hizmetlerini yapsın. Ben de bekleyeyim. Söyleyiniz Doktor, ne düşünüyorsunuz?

— Belki bir menenjit, bir-iki gün tetkik edeceğiz, hararetlerini alacağız, ispazmoz[3] geliyor mu bakacağız şimdi azizim, ben gidiyorum. Hastaneye gider, bir hastabakı-

[1] Özen göstermeye.
[2] Acıklı.
[3] Spazm.

cı gönderirim. Hatırınızda tutunuz ki bu hastalığın yegâne tedavisi hastayı bir an yalnız bırakmamak, her dakika hastalığın tecellisine[1] göre dövüşmek. Bana hastada bir tahavvül[2] olursa bildiriniz. Good bye ve cesaret.

Doktor Charles bilmem çehremin nesinden aldığı beşeri bir rikkatle çekildi gitti. Ve ben on saat, bir ölüden farkı olmayan Handan'ın başını bekledim, Server. En fenası Neriman'ı oyalamak, her yarım saatte bir ayağında terlikle kapıya kadar gelen, dinleyen Neriman'ı avutmaktı.

Handan'ın harareti kırkı bulmuştu. Doktorlar garde malade'la[3] geldiler. Baştan bir konsültasyon yaptılar ve menenjit dediler.

Garde malade kırk yaşında kadar şişman, esmer, müşfik yüzlü bir kadın. Doktorlar gittikten sonra Handan'ın harareti ni alırlarken hep:

— Ah zavallı genç kadın, zavallı genç kadın, diyordu. İster istemez bir-iki saat Handan'ı, garde malade'a bırakarak Neriman'ın yanma geldim. Menenjit olduğunu ondan saklıyoruz. Ümitvar görünmeye çalışarak, içimde bir mahşer kabarırken bir taş sükûneti takınarak onu uyutmaya çalıştım. Nihayet gündüzkü heyecanlarından, gözyaşlarından bitap, daldı. Hastabakıcı kadınla sözleşmiştik, saat üçte gidip onunla hastayı bekleyecektim. Fakat ancak bire kadar sabredebildikten sonra hastanın odasına yavaşça girdim. Sister Janette (hastabakıcı) hastanın yanında, elinde bir kitap, bekliyordu.

— Bir tahavvül yok mu, dedim.

— Hayır, efendim.

— Siz isterseniz dinleniniz, Sister Janette, ben nasıl olsa bir-iki saat buradayım, sizi gelir kaldırırım.

Evvela bırakmak istemedi. Sonra, onun yirmi dört saat belki ayakta kalacağını söyleyerek ikna ettim. Ya-

[1] Oluşumuna.
[2] Değişiklik.
[3] (Fr.) "Hastabakıcı".

nındaki odaya gönderdim ve nöbete ben geçtim. Bir saniye, dakika, sonra saat, bir ebediyet,[1] ne bileyim? Hep aynı sükût! Başım ellerimin içinde. Sarı ve gergin çehresi şimdi kırmızı dalgalarla yanıyor ve bu küçülmüş, gerilmiş, zavallı simanın üzerinde siyah kirpikleri uzun, pek uzun esrarlı bir perde gibi onun ruhunun menfezlerini örtüyordu. O muannit[2] perdelerin arkasında ne facialar, ne kıyametler bütün bir ruhun kâinatını hercümerç[3] etmişti. Acaba Hüsnü Paşa'nın mektubunda ne vardı? Yoksa zaten çok zamandır bu hastalık için hazırlanıyor muydu? Odayı dolaştım. Bir mektup bulsam okuyacaktım. Fakat yok, yok. Yazıhanesini, çekmesini kurcaladım. Kilitli idi. Anahtar aradım yoktu. Nihayet elimde demir kâğıt bıçağı ile yazıhaneyi zorlamaya başladım. Hayret etme. Ben, Refik Cemal, bir kadının en mahrem olan şeylerini, kocasının mektuplarını okumak için yazıhanesini karıştırıyordum.

Benim tıkırtım belki, o gergin ve hasta ruhta, onu en çok meşgul eden şey ile aralarında bir rabıta yapmış olacak ki Handan, ölü Handan, hararetli sesinde acayip bir merhamet, acayip bir istihza ile:

— Öldükten sonra Hüsnü Paşa'ya verilecek! Öldükten sonra Hüsnü Paşa'ya verilecek, diyordu. Yanına koştum. Hâlâ gözleri kapalı idi. Fakat düşük kollarında şimdi bir hareket vardı. Dudakları, hararetle parça parça olan dudakları gözyaşlarından, feryattan, iniltiden daha acı ve fena kahkahalarla titriyor, kelimeler beyaz dişleri arasından bir ölünün karnına saklanmış bir şeytanın sesi gibi öterken çehresinin yukarı kısmı, alnı, gözleri hep aynı derin ve acı faciayı yapan muzlim ve sessiz bir perde vakar ve fecaatini[4] muhafaza ediyordu.

Ondan sonra içindeki o şeytan zavallı hasta dimağın

[1] Sonsuzluk.
[2] Dirençli.
[3] Karmakarışık.
[4] Acıklı durumunu.

çizgilerini bazen ters okuyarak, bazen aralarında kelimeleri geçerek, manasız birer cümle gibi, birer hezeyan gibi döküp kusuyordu. Ve her cümlede aynı fena kahkaha ile gülüyordu.

Hep Hüsnü Paşa'nın hayatını yaşıyordu. Kendisiyle olan hayatını değil, metresleriyle olan hayatını. Bir zaman hep Matmazel Juliette idi. Kırık bir Paris telaffuzu ile güya Juliette oluyordu. Sonra yine Meli, bir Fransız ismi. En nihayet Mod oluyordu. Hep o fena kahkahalarla güya Hüsnü Paşa'yı celbetmek[1] için onunla öteki kadınların hüviyetine giriyor, onlar gibi söylüyor, yaşıyordu. Ve hezeyanları arasında en çok dikkat ettiği şey bu ruhunu kemiren kâbusa kendisinin Handan olduğunu belli etmemekti. En son kadın Mod'du. Mod gibi "h" harflerini oldukları yerden kaldırıp olmadıkları yere koyarak tam tahsilsiz bir Londralı gibi Hüsnü Paşa ile İngilizce konuşuyordu.

— Gözlerim, yüzüm mü, Paşa? Hayır, bugün şapkamı çıkarmayacağım, tülümü açmayacağım. Gözlerimi açamam. Merak etmeyiniz, her vakitki gibi mavi, yemin ederim. Mavi!

Sonra birdenbire, güya Hüsnü Paşa bunun Handan olduğunu anlamış hissiyle, mahvolmuş bir kadının feryadıyla uzun uzun inliyor. Artık kendi fasih,[2] açık Türkçesi'yle:

— Bekle Hüsnü, bekle. Yeni bir kimyager gözleri boyuyor. Gözlerim mavi, saçlarım sarı olacak. Ellerim de tıpkı onunki gibi ince ve damarlı.

Bu ne elim, ne acı bir manzara idi bilsen, Server.

Şimdi artık âdeta kendi sefil ve müthiş iptilamın[3] yerinde nihayetsiz bir merhamet, nihayetsiz bir fedâkarlık arzusu var!

Ondan beri her gece garde malade iki banyo yapıyor,

[1] Kendine çekmek.
[2] Düzgün.
[3] Tutkumun.

bir defa da pek fena bir ispazmoz geçirdi. Geceleri on ikiden beşe kadar ben bekliyorum. Bunu mahsus yapıyorum. Çünkü o en buhranlı, en heyecanlı, en müthiş saatleri. O kadar çırpınıyor, atılıyor, sayıklıyor ve yanıyor ki... Canlı bir ateşin alevlerinden kaçmak ister gibi ateşlerinden kaçan vücudunu, korkunç ve azaplı zindanından kurtulmak isteyen ruhunu, dudaklarından hezeyanlarla, kahkahalarla, hıçkırıklarla kurtulup akan ruhunu ben bekliyorum. Ve ben bazen bitap ve aciz, ellerini tutup üstünde uzun uzun ağlıyorum. Ah zavallı Handan ölsün diye dua ediyorum. Meğer bir kadının ruhunu üryan görmek ne fena, ne fena imiş! Kim derdi ki o sakit ve vakur kadın kocasının hıyanetlerinden bu kadar kıvranıyor, bu kadar acı çekiyor. Bon nuit, azizim Server. İçimde bu azap odasında diz çöküp uzun uzun dua etmek için bir arzu dolu. Çünkü bu kadının ruhundaki zebanileri çıkarmak için halaskâr ve büyük bir ruh kudretine, samedanî bir şefkat ve rahmete ihtiyaç var. Yalnız Allah'ın seyirci olması lazım gelen bir ruhun böyle soyunmasına ben şahit oluyorum. Bu, birdenbire bana o kadar derin bir kudret hissi ve mesuliyet verdi ki.

Refik Cemal

SERVER'DEN REFİK CEMAL'E

Paris, 7 Nisan 1322[1]

Bu sabah senin mektubunu aldıktan sonra pek müteessir oldum,[2] azizim Refik. Odamın karşısındaki ağaçlar çiçekleniyor, canlanıyor, bütün otlarda ve insanlarda yeni bir hayat doğarken Handan orada yavaş yavaş ölüyor, öyle mi? Sen de zavallı Refik, senin, bütün sükûne-

[1] 20 Nisan 1906.
[2] Etkilendim.

tine rağmen sende de bir şey oluyor. Zavallı Handan'ın ölmesi kendisi için de, senin için de, Neriman için de en doğru bir suret-i tesviyedir.[1] Senin o tarifini okurken hissediyorum ki artık bu kadının bir yeri sakatlanıyor, bütün anasır-ı hatıratı[2] ve ihtisasatı böyle mahşer şiddet ve kudretiyle birbirine çarpışır, parçalanırken mutlak onun büyük bir kısım, ruhunun en ince bir kısmı da alil olacak. Belki Handan'ın kalbinin son sözü cinnettir. Bilir misin onu gördüğüm zaman gösterdiği azamete rağmen kendisine ben de o kadar alışmıştım ki. Senin mektupların, senin hayatın, hatta onu tanımadığın zamanlar bile, o kadar onunla dolu idi ki... Şimdi bana, o ölürse bütün bir âlem, bütün bir hayat sönüp gidecek gibi geliyor. Bu sabah bulvarda kalbimde Handan'ın bu uzun an-ı ihtizarını,[3] ruhunun, kalbinin ve zavallı hayatının bu azaplı anı ihtizarını senin mektuplarındaki gölgeler, tablolarla yaşarken Hüsnü Paşa ile karşı karşıya gelmeyeyim mi? Yanında Mod vardı. Siyah bir tayyör, Handan'ınkine zihnen benzettiğim siyah bir tayyörle, epeyce zarif olmuş, Handan'ın zarafeti, bütün ruhunun muhtelif vaziyetlerinin vücudunda gönül çeken tecellilerinden hasıl oluyor. Fakat bununki bir terzinin makasından ibaret. Bununla beraber Hüsnü Paşa memnun ve mesut. Yaşasınlar ve Handan ölsün! Artık bunların olduğu dünyada zavallı Handan'ın yeri yok! Ellerini bütün kardeşliğimle sıkarım Refik. Beni mektupsuz bırakma!

Server

[1] Düzelme şeklidir.
[2] Hatıralarının öğeleri.
[3] Can çekişme ânını.

REFİK CEMAL'DEN SERVER'E

Londra, 12 Nisan 1322[1]

Bu sabah Cemal Bey'den acı bir mektup aldım. Parçalandım, Server, kabil değil, adamcağızı memleketten bırakmıyorlar, kaçmak ihtimali de şimdilik yok. Her gün Handan'ın ahval-i sıhhiyesi[2] için telgraf istiyor. Menenjit olduğunu bilmiyor, hafif bir tifo zannediyor. Ya ölürse, aman ya Rabbi ölürse? Hâlâ aynı hararet, aynı sayıklama, aynı nihayetsiz, müthiş gece... Doktor Charles başını sallayıp duruyor. Fakat bu birkaç gün en buhranlı zamanlar olduğunu ve ancak bu günlerde Handan'ın gidip kalacağını anlayabileceğimizi söylüyor.

Evet, dediğin gibi, Server, Handan ölürse onunla bütün bir âlem ölecek. Bütün ziyaları, hararetleri, kabiliyet, feyiz[3] ve hayatıyla bir âlemin fezada altüst olarak parçalanıp gidişi hissiyle sersem oluyorum. Yarın onu belki bir tabutla götürürken bütün bir hayat kabiliyeti donmuş, sönmüş bir seyyare, mesela bir ölü ay karşısında gibi olacağız. Fakat o da ölü ay gibi, hareketsiz ve soluk ziyalarının hatıratı bizi zulmetlerde tenvir edip[4] duracak. Ben, ben de bütün ateşleriyle sönen bir âlemin darbesiyle hurdahaş olup kalacağım, fakat hiç artık dünyaya hayrım kalmayacak. Meğer Neriman, meğer çocuklarım, meğer âlem ve bütün sevgili fikirlerim ve gaye-i hayallerini[5] hepsi Handan'dan gelen bir nurla o kadar cazip ve sevgili imişler! O sönerse onlar da sönecek, her şey sönecek! Sönsün ve bütün kâinat isterse yok olsun! Asıl ben çıldırıyorum, Server!

Refik Cemal

---

[1] 25 Nisan 1906.
[2] Sağlık durumu.
[3] Verimlilik.
[4] Aydınlatıp
[5] İdeallerim.

SERVER'DEN REFİK CEMAL'E

Telgrafname

Paris, 18 Nisan 1322[1]

Handan'ın sıhhatinden malumat isterim.

Server

SERVER'DEN REFİK CEMAL'E

Telgrafname

Paris, 20 Nisan 1322[2]

Bugün de telgrafla cevap vermezsen akşama Londra'ya geçeceğim. Fena halde merak içindeyim. Cevap bekliyorum.

Server

REFİK CEMAL'DEN SERVER'E

Telgrafname

Londra, 20 Nisan 1322[3]

Hastanın ahval-i sıhhiyesi[4] iyice. Bir kızım oldu. Gelme.

Refik Cemal

---

[1] 1 Mayıs 1906.
[2] 3 Mayıs 1906.
[3] 3 Mayıs 1906.
[4] Sağlık durumu.

REFİK CEMAL'DEN SERVER'E

Londra, 22 Nisan 1322[1]

Seni gelecek diye korktumdu, Server, hem beni iyi bilenlerle karşı karşıya gelmekten içimde tuhaf bir korku var. Acaba bilecek misiniz, ruhumdaki bu ateş damlasını, bu, o kadar muazzam fakat o kadar da beşeri ve günahkar olan ateş damlasını? Şimdi o beni katra katra daima yakarak yiyor, yiyor. Ruhumda bir zaman sonra kül bile kalmayacak! İşte ikinci defa baba olduğum bu günde, bir matem evinde ikinci defa valide olan biçare sakit Neriman'ın karşısında ben, Refik Cemal, ruhumda yanan mukaddes ve günahkâr ateşin bir mahfazasından başka bir şey değilim.

Sekiz gün var ki Handan'da bir tahavvül var. Hararet düşüyor ve sükûnet geliyor. Yalnız o kadar zayıf, o kadar zayıf ki hâlâ pek bizi tanıdığından emin değilim. Dur bakayım, bu son sekiz günü seninle tekrar yaşayayım.

Sana son yazdıktan sonra hep yine öylece, o fena geceleri geçiriyorduk. Hep Handan yine her gece başka bir kadın, bazen sefil, bazen ulvi, bazen muhteris ve mütehakkim,[2] bazen aciz ve niyazkâr[3] bir kadın şahsiyetine bürünerek Hüsnü Paşa'yı çağırıyor, saatlerce süren bu azaplardan, enînlerden[4] sonra kolları, zavallı kolları, bomboş, yanına düşüyor, dalıyordu.

Bir gece, gaddar, uzun bir gecenin müstehzi, fena karanlığında o öyle ebediyen nafile açılan güzel kolların niyazıyla kendimden geçtim, çıldırdım. Onu o azaptan kurtarmak için yanıyordum, yatağının yanına gittim, ellerini elimin içine aldım, yanan başını bir kolumla kaldırdım. Ateşli yüzüne gözlerimden ateşli yaşlarımı akıttım

[1] 5 Mayıs 1906.
[2] Hırslı ve hükmeden.
[3] Yalvaran.
[4] İnleyişlerden.

ve söyledim, söyledim... Ne söyledim, bilmiyorum. Fakat karanlıkta korkmuş, yalnız kalmış bir küçük çocuğu teskin için ne söylenirse, ruhu ateşler, hüsranlar içinde dağılıp yanan bir kadına ne söylenirse söyledim.

Birdenbire Handan'da bir tahavvül oldu. Sayıklaması durdu, beni dinledi, dinledi. Nihayet azgın dalgalar üstünden geçip uyutan bir akşam sükûtu ile vücudunda katılık zail olmaya başladı. Elimi tuttu, zayıf göğsü üzerine götürdü. Dudakları mütebessim, gözleri hâlâ kapalı; biraz durdu. Sonra hafif hafif söylemeye başladı:

— Ben sana demedim mi ki ben Handan değilim, Hüsnü? Bak ellerim, ne kadar zayıf, bak saçlarım nasıl sarı. Ben senin şimdiki sevgilin Mod'um. Getir elini göğsümün üstüne. Ha işte, öylece öleceğiz değil mi? Ben başka, hiç başka bir el tutmadan seninle öleceğim, değil mi? Uyumak istiyorum, uyuyayım değil mi? Artık kaçmazsın değil mi?

Hep bu nihayeti gelmez "değil mi"lerle başı kolumun üstünde siması daha sakit, ebedî bir mücadelenin yorgunluğu ile daldı. Ve bu, Handan'ın ilk uykusu oldu. Sonra her gece aynı rolü oynadım. Ben yatağının başında, sevgili başı kolumda, o içini çekerek hafif ve titrek bir sesle hicranının, azabının, senelerce imtidat eden[1] azabının teferruatını anlatıyordu. Ben artık bu hareketimin evvela onu kurtarmak, ona yardım etmek için başlanılmış olduğunu unutuyordum. O kolumun üstünde nefis ve muzdarip sesiyle bana söylerken ben de gözlerimi kapıyor, bu kadının bu kadar sevmiş olduğu Hüsnü Paşa, bu kadına bu kadar ince ve uzun işkence eden Hüsnü Paşa ben olduğuma inanmak istiyorum. Perişan saçlarının yumuşak ve canlı dalgaları kolumun üstünde, ses şekliyle akan mütenevvi[2] ve cazibedar[3] ruhu kulaklarımda, hayır bütün varlığımda, onu dinliyorum. Bu ra-

[1] Devam eden.
[2] Çeşitli.
[3] Çekici.

şelerin[1] aczinde, şiddetinde ne fırtına, ne cehennem, ne azap var, Server!

Bu her gece aynı saatte başlıyor, aynı saatte Handan'ın derin bir uykuya dalmasına kadar sürüyor. Şimdi o, tanınmayacak kadar zayıf, çehresinde bir çift büyük gözden başka bir şey yok. Vücudu eski Handan'ın iskeleti! Elleri bir gölge gibi titrek ve cansız!

Şimdi zannediyorum ki o bizi bazen tanıyor gibi. Cansız ve bîhareket[2] yatarken gündüzleri bazen gözlerini açıp uzun uzun Sister Janette'e veya bana bakıyor. Henüz gözlerinde bir tanımak lem'ası görmedim. Fakat hissediyorum ki gözleri bir şey arıyor, mazisini, hayatını hastalığıyla giden bütün hüviyetini arıyor, arıyor...

Doktor Charles ümitvar. Menenjitten kurtuldu sayılır, diyor, fakat o kadar müthiş bir zaafı var ki, bilmem zavallının dimağı yerine gelecek mi?

Üç gün var ki bir kızım oldu. Şimdi Sister Janette Neriman'ın yanında, ben bütün bütün Handan'ın başındayım, her dakika, her an! O bazen gözlerini açıyor; yatağının yanında kendisini bekleyen bana bakıyor, müphem ve manasız fakat eski tatlılığını muhafaza eden tebessümü ile ruhumu karıştırıyor. Tekrar güzel gözlerini benden saklıyor.

Ah o kadar yavaş yavaş, o kadar tatlı tatlı gülüyor ki. Elimden katra katra giden bu sevgili, pek sevgili kadınla beraber ben de benliğimden katra katra akıp gidiyorum.

Neriman kızımın adını Handan koydu. Bu küçük, biçimsiz et parçasını Handan'a pek benzetiyor. Ben artık bir şey bilmiyorum. Şimdi tamamen bütün muhitimden çekilmiş, alakamı kesmiş gibiyim. Neriman'a bile eski teselliler veremiyorum. Şimdi o daha ziyade beni teselli ediyor, ümitvar ve neşeli!

— Bak ben bir kalkayım da Handan'ın başına geçeyim, sen iyileşirsin, diyor.

---

[1] Ürperişlerin.
[2] Hareketsiz.

Yarın Handan'a bir konsültasyon daha yapacaklar. Bakalım netice ne olacak. Harareti inmiş olduğu halde el'an[1] lakırdı söylemeyen, hâlâ kırık ve ölü duran bu hayat makinesi, bunun acaba sakatlık neresinde?

Refik Cemal

REFİK CEMAL'DEN SERVER'E

Londra, 15 Mayıs 1322[2]

Handan'a bir konsültasyon daha yaptılar. Dimağının yerine gelmemesini anlamıyorlar. Hastalık başlayalı kırk güne yakın oluyor. Devresi atladı, harareti tamamen düştü; fakat onun gözlerine hatıra avdet etmedi. Birkaç gündür iştihası da iyi. Elimizden süt fincanını müphem tebessümüyle alıyor, içiyor. Sonra, bittikten sonra, doymamış bir küçük çocuk saffeti ile yüzümüze bakıyor. Sister Janette ve ben onun kâinatını dolduran iki sima! Handan'da şimdi ne mazi, ne ati[3] var. Sanki bütün hayatını hatıratıyla beraber hastalık silmiş, götürmüş. Bir çocuğunki gibi bembeyaz, boş bir dimağ ile yaşıyor. Bir kuzu gibi halim ve itaatkâr. Sister Janette yataktan kaldırıyor, saçlarını tarıyor, iki uzun örgü yapıyor, sonra ben onu bir çocuk gibi kaldırıyorum, şezlonga götürüyorum. Yastıklarla düzeltiyoruz. Gözleri sakit ve memnun, bütün harekâtımızı seyrediyor. Yüzündeki yorgunluk tamamen geçti. Nazarları birer ayna gibi berrak; iki örgüsü, küçük başı sakit ve solgun başındaki bir çocuk saffeti ile ne kadar yeni ve cazip bir Handan! Hissediyorum ki Sister Janette'ten daha ziyade bana merbut. Tabii benim kim olduğumu hatırlamasından değil; bu, her akşam yemini

[1] Henüz.
[2] 28 Mayıs 1906.
[3] Gelecek.

veren kimseye bir küçük güvercinin merbutiyeti gibi bir şey! Elleri dizlerinde, başı şezlonga dayalı, sevimli gözleri duvarlardaki kâğıdı seyrederken ben kapıdan girer girmez nazarlarında itimatla, iddiasız bir sevinçle dolu bir tebessüm uyanıyor. Yanına gidiyor, oturuyorum. Ellerini elimin içine bir çocuk gibi sessizce bırakıyor... Ona her gün soruyorum:

— Nasılsın, Handan? Bugün daha iyi, değil mi?

Cevap olarak başını sallıyor ve gülüyor. Ne demek istiyor? Hemen hiç lakırdı söylemiyor. Bununla beraber söylenen lakırdıyı anlıyor gibi. Çünkü onu giydirirken Sister Janette'in kolunu kaldır, başını çevir gibi talimatına hemen itaat ediyor.

Neriman şimdi kalkabiliyor. Geliyor, Handan'ın yanında birkaç dakika oturup gidiyor. Handan onu tanımıyor. Hep aynı müşfik, teslimiyetkâr tebessüm! Kanatsız bir küçük yavru kuş, henüz yürümeyen, söylemeyen bir çocuk nasıl muhtac-ı tekayyüt ve dikkat[1] ise Handan da öyle! Yatırıyor, kaldırıyor, giydiriyor, gezdiriyor, yediriyoruz. Bunları yapmasak böyle sessiz ve şikâyetsiz ölüp gidecek. Bu hali ruhumun nasıl ince ve yumuşak tellerini sarsıyor, bilsen, Server! Büyük ve ateşin aşkımın yanında şimdi ona karşı en müşfik ve yumuşak bir ana merhameti ile titriyorum. Hissediyorum ki ruhumun en hakiki çocuğu şimdi bu sevgili sakat kadın! Kucağımda kızım küçük Handan'ı tuttuğum zaman nasıl onun aczi, zaafı ile ruhumda kuvvetli, büyük bir himaye, nihayetsiz ve müsamahakâr[2] bir şefkat uyanıyor. Handan'a karşı da o uyanıyor. Yalnız Handan'a karşı hissettiğim acıma ve sevmek namütenahi[3] surette daha tam, daha ince ve derin! Bu yeni alil Handan işte bu benim ruhumun sevgilisi. Bütün kâinatta onun gözlerine ziya, onun ellerine değnek, onun bütün ihtiyacatının hizmetkârı, onun yetim ve ebediyen yalnız sa-

[1] Dikkat ve özene muhtaç.
[2] Hoşgörülü.
[3] Sonu gelmez.

kat ruhunun eşi olmaktan başka bir arzum, bir emelim yok. Onun için yaşıyorum. Neriman bile bu beni tamamen ihata eden şeyi sezdi. Fakat sevgili hasta yeğenine böyle derin bir şefkat verdiğim için minnettar görünüyor. Bazen acaba kendisinin ihmal edildiğini duyuyor, sızlanıyor mu, diyorum. Herhalde duyuyorsa da bu hasta kardeşini yaşatmak için yaşayan bu şefkatten onu mahrum etmek istemez zannederim. Yalnız, geçen akşam Handan uyuduktan sonra ben harareti var zannıyla yatağının başını bırakmamıştım. Neriman yalnız uyuyamadı, geldi. Müşfik bir serzenişle:

— Sister Janette henüz burada. Sen artık gel, Refik, dedi.

İki gündür Handan sabahları boynuna sarılan Neriman'ı öpüyor da. Geçen sabah Neriman'ı öptükten sonra pek tabii imiş gibi gözlerinde aynı uzak tebessümle bana da uzandı. Neriman'ın yüzüne baktım. Gözlerinden yaşlar boşanarak:

— Başını uzat, seni de öpsün, dedi.

İki gündür onu Sister Janette'le giydiriyor, Hyde Park'a kadar götürüyoruz. İlk giyindiği vakit, üstünü yadırgar gibi idi. Sonra alıştı. Fakat dikkat ettim. Bütün çehresi ve ruhu gibi yürüyüşünde ve etvarında da bir çocuk sadeliği var. Bu halinde de ne kadar güzel!

Hyde Park'ta güneşte oynayan çocuklara, sakit ve mütebessim, baktı durdu. Şimdi Doktor her gün çıkarmamızı da söyledi. Hâlâ pek sıkı bir takayyüde tabi.[1] Doktor Charles avdet etmemekte ısrar eden zekâsının karşısında azıcık şaşırıyor. On gün daha hatıratının ve zekâsının avdet etmediğini görürsek Paris'te Mütehassıs Doktor Şe'ye götürmemizi söylüyor. Şimdilik Sister Janette hemen bize yerleşmiş gibi bir şey. Bende de artık bu alil kadından başka bir şey yok.

İtiraf edeyim, azıcık vahşi ama, Handan'ın zekâsının

[1] Özen göstermeye bağlı.

avdet etmesinden azıcık korkuyorum. Şimdi gözlerinde o kadar tamamen bana dayanan, beni bekleyen, ben olmasam olmayacak gibi titreyen bir şey var ki hâlâ söylemiyor. Fakat ben odasına gitmekte gecikirsem Sister Janette sükûnetinin gittiğini, bir şey aradığını söylüyor. Hatta dün ben çocuklarla salonda iken kapı açıldı. Ropdöşambrı ile Handan içeri girdi. Arkasında Sister Janette geliyor ve ne yapacağını bekliyor gibi idi. Evvela odada bir şey arıyormuş gibi bakındı. Sonra beni görür görmez, o saf çocuk gülüşü ile bana doğru geldi, elimi yakaladı, bir çocuk gibi memnun, içini çekti, koltuğuma sokuldu oturdu. Bu hali beni nasıl ağlattı bilsen, Server. O vaziyeti ile ruhumun en çok acıyan ve seven yerine o kadar yerleşiyordu ki... Hayır, eğer bu kadın ebedî bir alil olsa bile ben ona bakacağım, ben onu seveceğim. Bir ana, bir kardeş, bir her şey gibi ona bakacağım.

Refik Cemal

REFİK CEMAL'DEN SERVER'E

Telgrafname

Londra, 25 Mayıs 1322[1]

Sister Janette'le beraber Handan'ı çarşamba günü Paris'e getiriyoruz. Gel bizi kalede bekle, doktora götüreceğiz.

Refik Cemal

[1] 7 Haziran 1906.

REFİK CEMAL'DEN NERİMAN'A

Paris, 27 Mayıs 1322[1]

Neriman'cığım,

Yeğenini getirdik. Dün Doktor Şe'ye götürdük. Uzun uzun muayeneden ve tetkik ettikten sonra hayat-ı hususiyesi,[2] hastalığının esbabı hakkında benden uzun uzun izahat aldı ve kararı şu oldu:

Handan bir ay kadar eski muhitinden, hususiyle Londra'dan çıkarılacak, tamamen yabancı bir memlekette bir ay kılacak; muntazam ve asude bir hayat geçirecek. Neticesinde zekâsı avdet etmezse bir daha muayene edecek. Belki de başından bir ameliyata muhtaç olacak; güya o gece düşerken başını yere çarpmasından hasıl olma bir ur filan bu hali getirebilirmiş. Fakat ameliyatın da onu şifayab edeceğine[3] pek yüzde yüz söz vermiyor, büyük bir ihtimal var diyor.

İstanbul'a Kuzguncuk'a götürmeyi teklif ettim. Mazisi ile rabıtası olan yer olmaz, diyor. Bir de hastalığı esnasında yanında benimle Sister Janette bulunduğunu söyledik. Doktor Şe'nin tetkikatı ve muayenesi esnasında Handan'ın bir çocuk gibi elimi bırakmak istememesi ve yeni acayip asabiyetini izhar etmesi, doktorun nazar-ı dikkatini celbetti. Bana bu merbutiyeti onun tedavisinde pek işe yarayacağını ve benim her ne olursa olsun kendisini bırakmamın hasta için pek fena olacağını söyledi.

Şimdi Neriman, bu pek acayip ve müşkül bir mevki; evvela Londra'daki evimizin bir senelik kirası verilmiş, yerleşmişiz. İtalya'ya kadar hepimiz birden bir seyahat ve orada bir ay hayat benim bütçemin dahilinde değil. Sevgili yeğenimiz Handan için bir insanın yapabileceği bir şeyi yapmak isterim. Fakat para fedakârlığını hırsız-

[1] 9 Haziran 1906.
[2] Özel hayatı.
[3] İyileştireceğine.

lık etmeden yapamam. Bunu olduğu gibi mufassal[1] bir mektupla dün Cemal Bey'e de yazdım. Her tarafını izah ettim. Doktorun pek kati ve pek şedit evamirinden[2] biri de Hüsnü Paşa'yı görmekten Handan'ı menetmek, hatta iyileştikten sonra bile! Bu haline sebebiyet veren o olmasına nazaran Hüsnü Paşa'nın hasta üzerine vereceği tesir her fenalığı yapabilir, diyor. İşte bütün tafsilat. Bir de senin fikrini soruyorum. Mektubum üç günde Cemal Bey'e vasıl olacak. Cevabı da iki-üç günde gelir. Cevabını burada beklemeyi muvafık[3] gördüm. Verilecek karara göre Handan'ı oraya mı getirelim, yahut başka bir yere mi götürelim? Çünkü seyahat onun için pek müşkül oldu. Gerçi daima bir kuzu gibi itaatkâr. Fakat Manş sinirlerini bozuyor. Birçok gaseyan etti,[4] hastalıktan beri ilk defa olarak pek çok ağladı. İki yanaklarından öperim, sevgili Neriman. Yavrucuklarımızı da öperim. Bana hemen yaz.

Refik Cemal

NERİMAN'DAN REFİK CEMAL'E

Londra, 30 Mayıs 1322[5]

Refik'ciğim, mektubunu alınca birçok ağladım. Handan'ın dimağı ebediyen sakat kalmak ihtimali öyle müthiş bir şey ki. Bu, olamaz olamaz, Refik. Handan'ın daima böyle canlı bir ölü olması ne demek olur? Benim hissimde güneşin ebediyen tutulması gibi bir şey! Çocukluğumuzu, gençliğimizi, bu uzun seneleri ve bu uzun senelerde Handan'ın hayatıma koyduğu manayı, tecrübeleri

[1] Ayrıntılı.
[2] Emirlerinden.
[3] Uygun.
[4] Kustu.
[5] 12 Haziran 1906.

düşünüyorum. Onları çekince bir ölü, bir aptal olacağım zannediyorum.

Beni düşünme, Refik. Ben bir ay çocuklarımla Londra'da seni beklerim. Sen İtalya'ya mı, nereye ise onu götür.

Yüreğimde Handan'ın dimağıyla beraber başka bir şey daha kaybettim hissi var. Sensiz bütün bütün budala, boş ve bedbaht oldum. Ne oluyorum, ne oluyorum, Refik? Sen Refik! Amcamdan mektup alır almaz bana yaz. Gözlerinden, yanaklarından öperim, sevgili kocam.

Neriman

CEMAL BEY'DEN REFİK CEMAL'E

İstanbul, 3 Haziran 1322[1]

Oğlum, bilmem sana ne diyeyim, Allah razı olsun. Seni Allah bu felaket zamanı için bizim familyamıza bir melek diye gönderdi. Çocuğuma, en sevgili çocuğuma, hayatımın nuru, her şeyi olan Handan'ıma bakamamak, ondan uzak olmak felaketinde senin bir kardeş gibi onu himaye edip bakman bana her gün şimdi tamamen ağaran sakalımdan yaşlar akıtıyor. Ve bu yaşlarla dua ediyorum.

Para için düşünme yavrum. Aylığımdan başka geçineceğim yok ama ecdadımdan kalma bir evim var, onu vefaen ferağ ettim,[2] şimdi, telgrafla yüz lira gönderiyorum. Dört yüz lira da bankada senin emrine müheyya duracak, Handan'ı İtalya'ya götürünüz. Ameliyat lazım gelirse onu da yaptırınız. Bize Allah acısın. Hüsnü Paşa'nın bu kadar aydır onu hastalığında sormamasına bilmem ne diyeyim! Yalnız eğer bu uğurda ölmüş olsam bile, çocuğumu bir daha o adama göstermeyeceğim. Handan'ım, mini mini öksüz çocuğum. Ah Refik, Handan'ı

[1] 16 Haziran 1906.

[2] Bir kişinin vakıf malları üzerindeki kullanma hakkını borcunu ödeyince geri almak koşuluyla alacaklıya vermesi.

sekiz aylık bir bebekten bu hale getirip de sonra bu kara günleri görmek. Ne ise Allah bize acıyacak.

Neriman isterse çocuklarla İstanbul'a gönder, masrafını bankadan al, teyzesi ağlıyor. O yavrucağın Avrupa' daki bir senesi de fena geçti. Onu bir ay yalnız orada bırakmak doğru değil. Hem göreceğim de çok geldi. Neriman'ın eli elimde olursa biraz Handan'ımdan ayrılmadım zannederim. Zaten o iki çocuğu birbirinden fark ettirmek istemem ki. Gözlerinden öperim, yavrum ve tekrar Allah sana bu büyük kardeşliğinin, insaniyetinin mükâfatını versin derim. Çünkü yaptıklarına mukabele etmek biz aciz insanların kudretinden çok, çok fazla, oğlum.

Babanız
Cemal

NERİMAN'DAN REFİK CEMAL'E

Londra, 8 Haziran 1322[1]

Amcamın mektubuyla beraber ikinci mektubunu da aldım. Sen fikir beyan etmiyorsun. İstanbul'a gitmek isterim, Refik. Amcamın yanında bu felaket daha az ağır gelecek. Giderken de Paris'te seni ve Handan'ı bir-iki gün doya doya görürüm. İçimden bir şey, Handan'cığımızı artık bu son görüşüm olacak diyor. Dayanamıyorum, Refik, keşke ben öleydim. Ne gün hareket edeyim?

Neriman

[1] 21 Haziran 1906.

REFİK CEMAL'DEN NERİMAN'A

Paris, 10 Haziran 1322[1]

Bugün Server'i gönderdim. Seni getirecek ve İstanbul'a kadar da seninle gidecek. Seni yavrularımla yapayalnız yolda tasavvur etmek[2] beni çıldırttı, Neriman. Bu hale yüreğim titriyor. Sevgili, sevgili Neriman. Bu zavallı Handan'la meşgul olurken acaba kendi vezaifimi, seni kâfi derecede sevmeyi unutuyor muyum? Unutursam bana ihtar et. Çünkü bugünkü küçük mektubunla pek sarsıldım. Ve Kuzguncuk'ta bana bir beyaz melek gibi gelişini hatırladım. Beni affet, Neriman, çünkü asabım pek bozuk. Bakalım ne olacağım?

Refik Cemal

SERVER'DEN REFİK CEMAL'E

Paris, 20 Haziran 1322[3]

Treninizin arkasından gözlerinden yağmur gibi yaşlar akan Neriman Hanım'la bir arabaya atladık ve tam bizim otelin önünde durur durmaz bir zat-ı muhterem de arabanın kapısı önünde durdu. Ben bu kadar temiz bir adamın benim arabanın kapısını neden açtığını düşünürken mütehakkim ve biraz hırçın bir ses:

— Kaç gündür sizi arıyorum, Server Bey, dedi ve güya bir şey olmamış gibi gözlerinden akan yaşları bu manzara karşısında duran Neriman Hanım'ın elinden tutup indirdi.

— Sen Paris'te ne arıyorsun, Neriman, yoksa –fena bir tebessümle– Server Bey'e misafir mi geldin?

[1] 23 Haziran 1906.
[2] Hayal etmek.
[3] 3 Temmuz 1906.

Neriman Hanım, müteneffir[1] ve hadit,[2] elini çekti.

Ben hemen söze atıldım:

— Yarın kendisini İstanbul'a götürüyorum.

— Ya Handan? Ya Refik Cemal Bey? Onlar nerede?

Hüsnü Paşa gözlerini öyle açıyordu ki korktum. Nereye gittiğinizi senden bir haber alıncaya kadar söylememeyi münasip gördüm. Bununla beraber biraz alay etmekten kendimi alamayarak:

— Benim size Handan Hanım'ın ahval-i sıhhiyesi[3] hakkında verdiğim son haberlere nazaran çoktan ahretin yolunu tutmuş olması lazım gelirdi, dedim.

— Ben size şimdi Handan'ın nerede ve nasıl olduğunu soruyorum.

— Handan Hanım'ı tebdil havaya[4] götürdüler.

— Pek tuhaf, benim karımı bana haber vermeden nereye götürüyorlar? Hem niçin?

— Hasta!

— Hâlâ mı?

— Evet, bu defa iyi olamayacak bir şey.

— Ben onu bir tifo geçirdi zannediyordum.

— Ben size onun menenjit olduğunu söyledim.

— Hatırlamıyorum, şimdiyi soruyorum.

— Şimdi dimağı bozuk.

— Ya!

Epeyce bir sükûttan sonra kısık bir sesle:

— Şimdi tebdil havaya onu kim götürdü?

— Bir garde malade.

— O kadar mı?

— Bir de Refik Cemal Bey.

— Adresini bana veriniz, gideceğim.

— Teessüf ederim, Paşa Hazretleri. Adreslerini ben de bilmiyorum, yerleştikten sonra yazacaklar. Ben de on gün sonra tekrar Paris'teyim. Sizi gelir bulurum.

---

[1] Tiksinmiş.
[2] Kızgın.
[3] Sağlık durumu.
[4] Hava değişikliği.

— Mersi azizim. Adieu Neriman.

Mütefekkir[1] ve altüst bir çehre ile çıktı gitti. Nev'i şahsiyetine münhasır[2] bir adamcağız. Hemen hemen hoşlanıyorum gibi bir şey!

Server

SERVER'DEN REFİK CEMAL'E

İstanbul, 24 Haziran 1322[3]

Bu sabah İstanbul'a vasıl olduk. Bir gece Viyana'da kaldık. Zevcen[4] çok mükedder.[5] Hele biz ekspresten inerken beyaz sakalıyla ağlayan Cemal Bey'le sarılıp orada, kalabalık içinde o kadar ağlaştık ki itiraf ederim, ağlamak benim hususiyetim olmamakla beraber boğazım, gözlerim gıcıklandı durdu. Sabire Hanım, iki genç kız, biz eve gelir gelmez bir ağlamak konseri daha yaptılar. Hepsi Handan'a meğer nasıl merbut. Handan'ı sevmek müstevli[6] bir hastalık gibi geliyor bana, Refik. Âdeta benim bu herkesin tutulduğu hastalıktan hariç kalmama canım sıkılıyor. Bu akşam o kadar uzun müddet birbirinden ayrılmış aile efradını yalnız bırakmak için erken çekilmek istedim. Matemlerini benim yanımda tutabileceklerini hepsi beyan etti. Kaldım. Ve epeyce de teselliye muvaffak oldum. İçlerinde en az ağlayan Şehper, o da bana gözleri kırmızı görünmesin diye galiba?

Fakat Neriman ve Cemal Bey tamamen yaşamak yayları kırılmış iki makine gibi. Ya sen, sen ne yapıyorsun?

Kuzguncuk pek nefis bir yer. Ben de üç gün sonra İs-

[1] Düşünceli.
[2] Eşi benzeri bulunmayan.
[3] 7 Temmuz 1906.
[4] Karın.
[5] Kederli.
[6] Salgın.

tanbul'dan hareket edeceğim. Yarın sabah erkenden babamı görmeye gideceğim, nasıl beni görünce şaşıracak, belki de biraz kızacak. Bon nuit azizim, Bona notte,[1] daha doğrusu, değil mi?

Server

REFİK CEMAL'DEN SERVER'E

Sicilya, 4 Temmuz 1322[2]

Bu mektubu Paris adresine yazıyorum. İstanbul'a her gün yazdığım mektuplardan sonra seninle, hayır birisiyle kendi kendime konuşmak artık bence kati bir ihtiyaç oldu. Buraya geleli on beş günü geçti. Fakat bütün yeni bir hayat! Sicilya'da Mesina Körfezi'ne hâkim bir tepecikte, bir köydeyiz. Bu yeri Doktor Şe zaten bir-iki hasta göndermiş olduğundan tavsiye etmişti. Sinyora[3] Kora'nın evinde iki oda tutuyoruz. Yan yana, iç içe iki oda. Sister Janette' le Handan'ın yattığı oda epeyce vâsi. İki küçük yataklarından başka rahatça bir sediri, birkaç sandalyesi var. Ben de Handan'ın koltukta oturduğunu bildiğimden sinyorayı sıkıştırdım. Eski İngiliz kiracılarından kalma bir koltuğu balkonun önüne koyduk. Hanımelleri, yaseminler ve morsalkımla sarılan bir balkon, önünde Mesina Denizi'nin beyaz köpüklü dalgaları süzülüp gidiyor. Odanın arka tarafında Ada'nın morlu, sisli güzel dağcıkları ve bütün etrafta portakal ve limon çiçekleri bahçesi. Evin önünde açık meydanımsı bir yerde üç tane büyük kestane ağacı var. Gök mavi, yerler zengin ve muattar. Bütün havada okşayan bir hareketle insanı gaşyedici kokular. Sonra gözlerin önünde dağlar, deniz, ağaçlar, her şey.

Ev sahibesi dişsiz bir kocakarı. On üç yaşında tah-

[1] (İt.) "İyi geceler".
[2] 17 Temmuz 1906
[3] (İt.) "Bayan".

min ettiğim bir torunu var. El kadar esmer yüzü, büyük ve ateşin siyah gözleri ve iki uzun siyah örgüleriyle göze pek hoş geliyor. Sonra ince ve küçük vücudu bir dağ keçisi gibi çalak ve pürhayat! Öğle vakti gökten, yerden ve bütün ağaçlardan, çiçeklerden fışkıran sıcak hayatla o da hemahenk,[1] gidip karşıdaki kestanelerin altına boylu boyuna yatıyor. Başı elleri üstünde çıplak, esmer ayakları pürhareket, sevgilisi Alberto'yu bekliyor. Çünkü kocakarının tarassudundan[2] ancak o zaman kurtulabiliyor.

Handan iyileşiyor. Eminim ki ömründe hiçbir vakit malik olmadığı[3] sıhhate burada malik oluyor. Yüzü toplandı, pembeleşti, gözleri iki koyu güneş gibi. Bütün vücudu en güzel ve yumuşak hatlarla inceliğini muhafaza ederek yuvarlanıyor. Doktor Şe saçlarını kesmemizi söylemişti. Bunu yapmamak için rica etmiştim. Nihayet, "Fakat kadını bu bir yığın saçla yormayacaksınız, başına toplamayacaksınız. Tararken sinirlendirmeyeceksiniz," demişti. Ben bundan Neriman'a bahsetmemiştim. Handan'ın saçlarını kesmek onun hüviyetinden en cazip ve mühlik bir parçayı kesmek gibi geliyordu. Biz de şimdi onun saçlarını İtalyan köylü kızlarınınki gibi örüyoruz. Kuşaksız bol beyazlar giydiriyoruz. Ayaklarına sandallar giydiriyoruz. Dışarı çıkardığımız vakit başına sadece bir beyaz tül, arkasına da beyaz ince bir manto giydiriyoruz. İki gün kaldık, tuvaletini düzdük, sade keten, ince şeyler. Hatta dikmesini bile Sister Janette beceriyor. Bu sade kıyafeti, pembe güzel yüzü ile limon, portakal ağaçları arasından çıkan bir eski hikâye kahramanı gibi görünüyor. İtalyanlar, çıplak ayaklıları, hatta küçük kızın sevgilisi bile bu ecnebi sinyoraya pek ateşli gözlerle bakıyorlar. Fakat sinyoranın bir şeyden haberi yok! Yüzü şimdi ebedî bir sükûnet ve tebessüm içinde bütün mazisi, eski şahsiyeti giden bu kadının sade ruhunda bir ben varım,

[1] Eş uyumlulukta.
[2] Gözleminden.
[3] Sahip olmadığı.

bir Sister Janette. Sabahları Sister Janette onu yıkadıktan ve bol açık fıstanını geçirdikten sonra ben geliyorum. Saçlarının tuvaletini yapıyoruz. Şimdi saçlarına hemen hiç Sister Janette'i dokundurmuyor. Ben onu açıyor, tarıyor, örüyorum. O kadar nihayetsiz bir şefkat ve taabbütle[1] bu ipek dalgalarını acıtmamaya gayret ediyorum ki... Hem de acıtmıyorum. Başına Sister Janette dokundukça kaşlarını çatıyor. Sonra orada yumurtasını yiyor, sütünü ve ilacını içiyor. Arkasına örtüsünü koyup elinden tutup çıkarıyoruz. Şimdi Sister Janette hemen her sabah gezmesine benimle gönderiyor. Kendisi onun öğle yemeği ve odasıyla meşgul oluyor. O bir küçük kuzu gibi ellerini ceketimin cebine sokuyor. Başı ekseriya kolumun üstünde mütebessim ve sakit geliyor. Kestanelere kadar gidiyoruz. Biraz bu güzel gölgeli ağaçları seyrediyor. Sonra yine bana tabi, yürüyor, on dakika ötede çıplak bir sırt üstünde eski bir kilise yolu var. Onu yavaş yavaş takip ediyoruz. O yolda bazen küçük kıza kiliseden dönerken tesadüf ediyoruz. Muhteris[2] ve zeki gözleri ikimizi de seven ve anlayan bir lem'a ile derâguş ediyor. Ve yarı takdirkâr, yarı çapkın bir sesle:

— Bonjourno[3] Sinyor, diyor.

Handan'ın lakırdı söylemeye başladığını İstanbul'a yazdığım vakit bilmem orada mı idin? Şimdi ufak tefek konuşuyor. Doktor Şe'nin tavsiyesi üzerine onunla günde fasılalı[4] zamanlarda onar dakika konuşuyorum. Söylüyorum. Âdeta yeniden lakırdı öğretir gibi öğretiyorum. En evvel benim ismimi çağırmasını öğrendiğini istedim. Fakat bilmem benim Sister Janette'ten çok geveze olduğumdan ve Sister Janette'e daha çok hitap ettiğimden mi nedir? Evvela:

— Sister Janette, good morning, Sister Janette, dedi.

[1] Tapınmayla.
[2] Tutkulu.
[3] (İt.) "merhaba".
[4] Aralıklı.

Sonra da Refik desin isterdim. Pek tuhaf olarak:

— Refik Cemal, dedi. Ve daima beni Refik Cemal diye çağırıyor. Fakat zannetmem ki hastalığından evvelki halimi hatırlasın; o hep hastalığından sonraki hayatını yaşıyor.

Akşamları hep beraber çıkıyoruz. Sister Janette bazen onun elinden tutup kendine dayandırmak istiyor. Fakat o birdenbire sinirlenerek benim koluma sarılıyor, sonra yine aynı yolda gidiyoruz. Akşamın, dağları koyu ve keskin mor, turuncu gölgelerle boyadığı, bütün bu yaşayan ve seven vadiye, zengin ve eski bir vakar verdiği anlarda kilisenin kapısından dönüyoruz. Biz evimize yaklaşırken küçük kiliseden Angelos çalıyorlar. Bu hazin ve uzak çanları İtalya'nın kalbinin darabanını[1] dinler gibi dinliyoruz. Birdenbire üçümüz de ciddileşiyoruz. Fakat nasıl muazzam, nihayetsiz bir hisle ikimiz de yıkanıyoruz. Bu etraftaki fevkalade hali Sister Janette'in kuru İngiliz ruhu bile seziyor, gözlerinden şefkat ve merhametle bize bakıyor. Handan'ın eli bermutad ceketimin cebinde, oradaki ellerime sıkı sıkı sarılıyor. Onun şimdi tamamen benim olan parmaklarının canlı ve mutlak bir aşkla parmaklarıma dolandığını duyarken bütün mevcudiyetimle onun oluyorum. O da benim, o da benim! Eski Handan'ın Hüsnü Paşa'nın olduğu gibi değil. Yalnız benim, tamamen benim!

Bilir misin? Sana bir gün ben:

— Adem'le Havva'nın aşkını en büyük bulurum, demiştim. Şimdi bugün biz onların cennetten çıkmadanki hayatlarını yaşıyoruz. O, yanındaki adam için vücut bulmuş, yaratılmış ve ondan başka, ona inkıyat[2] ve muhabbetten başka, ona sığınmaktan başka mevcudiyetinde bir şey olmayan Havva! Ben de onun sevdiği Adem! Henüz cennetin bedayii[3] arasında muhitin ulûhiyeti[4] içinde beşeriyetlerinin aczi büyük aşklarında kaybolduğu za-

[1] Atışını.
[2] Boyun eğme.
[3] Güzellikleri.
[4] Tanrılık vasfı.

mandayız. Bu ne yüksek his, Server. Ben artık her şeyi inkâr ediyorum. Ben artık tamamen bir rüyadayım. Ben tamamen Handan'dayım ve onda yaşıyorum. Canlarımızı, ruhlarımızı bir el birbirine karıştırmış, bağlamış. Onun mazisi bir gün uyansa, benim mazim beni bir gün çağırsa birimizden birimizin mutlak o bağı, o mukaddes düğümü çekerken canı kopacak, öleceğiz.

Geceleri mehtap var. Handan'ın elinden tutup balkona çıkıyorum. Mesina suları sarı yaldızlarla parıldayarak akarken, kestaneler dallarının ucundaki gümüşi ziya ile titrerken bütün vadi portakallarının, kekiklerinin aşkını koku şeklinde döküp insanlara yollarken Handan sandalyesini yanıma çekiyor, başını dizime koyuyor, uzaklara dalıyor. Bize balkon kapısından bakan Sister Janette'e:

— Ne yapacağız Sister Janette, dedim.

— Bırakınız, zavallı genç kadını, bakalım hastalığı ne olacak, dedi. Sonra gözleri dolarak:

— Size de çok acıyorum, zavallı genç Mösyö, ölürse ne olacaksınız? Sonra Madam ve çocuklar, dedi.

Bu gümüşlü nurlar içinde ruhundan güneşi ebediyen batan kadın yine böyle gümüşî nurlarla ruhunu bana verirken ben orada onun başı üstünde ağladım, Server. Server, ya Handan tamamen uyanırsa ne olacağım? Bu cennetten, bu sihir ikliminden birdenbire nefyedilecek miyim? Ben onu tedavi edecektim değil mi? Fakat ben onun böyle kalması için ve benim onun yanında böyle ebediyen kalmam için neler, neler feda etmezdim!

Ah insana duyacağı, isteyeceği bir şekilde gelmeyen hıyanetkâr saadet! Benimki işkenceli bir saadet. Hemen gözlerimi açacağım diye korktuğum birer sabah rüyası Server, bir şey söyleme bana, darılma bana, felsefe yapma. Biliyorum, fakat artık ben, ben değilim!

Refik Cemal

REFİK CEMAL'DEN CEMAL BEY'E

Sicilya, 5 Temmuz 1322[1]

Onuncu Rapor

Bugün yataktan yine pek iyi kalktı. Konuşması çoğalıyor. Kestane ağaçlarına bakarken onlara bu sabah isim koydu. Gözlerine zekâ avdet ediyor. Sabahleyin ona Kora bir gardenya[2] getirmişti. Kalktı, alnı buruştu. Bir şey hatırlamaya çalışıyor gibi idi. Nihayet hem acı hem tatlı bir şey hatırlamış gibi,

— Kuzguncuk, dedi.

Kuzguncuk'ta odasının altındaki gardenyayı hatırladı zannederim. Bu, mazi hakkında ilk hatırası. Hemen Doktor Şe'ye yazıyorum.

Refik Cemal

REFİK CEMAL'DEN CEMAL BEY'E

Sicilya, 7 Temmuz 1322[3]

On Birinci Rapor

Bir defa hatırladıktan sonra zihninde bir çorap söküğü gibi mazi canlanıyor zannederim. Bir-iki gündür dalgın gözleriyle muhitini muayene ediyor. Sister Janette'e, hususiyle bana uzun uzun bakıyor. Fakat şimdiki hatırladığı şeyler benden eski maziye ait. Bana ağır ve müstereddit bir surette gelen ifadesiyle bir yer tarif etmeye çalıştı. Maltepe olduğunu anladım. En nihayet bir de cenaze, kimin olduğunu bilmek istediği, bir cenazeden bahsetti. Zanne-

[1] 18 Temmuz 1906.
[2] Sıcak bölgelerde yetişen güzel kokulu bir çiçek.
[3] 20 Temmuz 1906.

dersem zavallı Nâzım'ın cenazesi. Bunu da Doktor'a yazı yorum.

Refik Cemal

REFİK CEMAL'DEN CEMAL BEY'E

Sicilya, 9 Temmuz 1322[1]

On İkinci Rapor

Bugün Doktor Şe'den bir mektup aldım, "Handan'ın zekâsı avdet edeceğine yüzde seksen kaniyim. Yalnız bu zekânın avdetini pek büyük bir ihtiyatla karşılamalı," diyor. Ve beni tanıyıp da hayatı hakkında fazla sual sormaması için Paris'te doğrudan doğruya kendisinin taht-ı tarassudunda[2] bulunabilecek bir hastaneye getirmemizi söylüyor. Demek Handan'ın İtalya seyahatine netice vermek lazım geliyor. Fikrinizi alınca Paris'e gidiyoruz.

Refik Cemal

SERVER'DEN REFİK CEMAL'E

Paris, 9 Temmuz 1322[3]

Dün Paris'e geldim. Senin o klasik mektubunu buldum. Tevrat'a nazire mi yapmak istiyorsun? Fakat Âdem babamızın Havva'dan önce evli ve çocuk sahibi olmadığını unutma! Benim bütün söyleyeceğim şeyleri hissetmiş gibi bana bir şey söyleme diyorsun. Cidden diyecek yok! Bir tek ciddi Refik Cemal, gülmez, düşünür, kitaplarından başka bir şey bilmez olan Refik Cemal. Hem de

[1] 22 Temmuz 1906.
[2] Gözetimi altında.
[3] 22 Temmuz 1906.

öyle bir aşk ki henüz insaniyet bu şeklini görmemiş. Kadın bir hasta, bir mecnun olduğu zaman! Temin ederim ki ömrümde ne yapsan beni bu kadar hayrete düşüremezdin. Biz zayıf insanlar, daldan dala konanlar, zat-ı âlileri gibi sahib-i ahlak ve'l-hasenat[1] efendilerimizin bütün gün nesayihine,[2] tevbihatına[3] maruz kalanlar yine pek makul, pek itidalperveriz.[4] Hatta İstanbul'a kadar gittikten sonra benim için hazırlanan Şehper Hanım'ın siyah gözlerine aşık olmadan döndüm, kaçtım, geldim. Sen, seninle hiç münasebeti olması lazım gelmeyen münferit kadına gittin, âşık oldun. Hüsnü Paşa'nın Juliette'i, Mod'u ve bilmem kimi daha tabii olurdu.

Affet kardeşim. En az anladığım da Handan'ın sana bu tuhaf merbutiyeti. Mutlak zaten seni seviyordu. İradet,[5] Hüsnü Paşa'ya bağı, Neriman'a muhabbeti bu aşkına bir duvar oluyordu. İradeti ile Hüsnü Paşa ve Neriman'ı hatırlamak kabiliyeti gidince kendini tamamen bu aşka terk etti. Romancı olsam senin bu aşkını yazıverirdim. Yanına felsefe ve mütalaat[6] sıkıştırmaya hacet kalmadan iş olur biterdi, hemen niyetim de var ha, bir de tiyatroya çevirip Paris'te oynatabilsem ben zengin bir adam olurum, seninle Handan da edebiyatta ebedî birer çehre olursunuz. Şimdiden saçlarının örgüsü, ayaklarının sandalları, bol, beyaz esvabı ve büyük dalgın gözleriyle sahnede dolaşacak bir Handan düşünüyorum.

İşin alayını bırakıyorum, ciddiyetine geliyorum. Sana İstanbul'a gitmeden Hüsnü Paşa'ya Paris'te ne suretle tesadüf ettiğimi ve benden neler sorduğunu söylemiştim. İstanbul'da Cemal Bey'e bu meseleyi açtım, köpürdü. Doktor Şe'nin söylediğini kendisine anlatınız, dedi. Şimdi tekrar tesadüf edersem ne söyleyeceğim, bilmiyorum.

[1] Ahlaklı ve güzel şeyler meydana getirmiş olan.
[2] Nasihatlerine.
[3] Paylamalarına.
[4] Ölçülülüğü severiz.
[5] İradesi.
[6] Düşünceler.

Allah cezanı versin senin, Refik. Çünkü bu sizin garip aşkınız beni bile o kadar işgal etti ki kendi eski, küçük, zararsız aşklarımı bile tatsız, yavan bulmaya başladım. Benim zavallı dostum Refik.

Server

REFİK CEMAL'DEN SERVER'E

Sicilya, 10 Temmuz 1322[1]

Senden ses seda yok, Server. İstanbul'da mısın ki Paris'e yazdığım mektubu almadın? İstanbul'da bile olsan bana bir kelime yazarsın diye ümit ediyordum. Halbuki o da yok. Benim hayatım, Handan'la hayatım –çünkü artık başka hayat bilmiyorum– en buhranlı bir dakikasında. Artık aşkımızı son devre-i itilasına[2] kadar götürdük, bir adım daha yükselemez. Çünkü mavi gökle baş başa, ve mavi gökte yanan güneşle beraberiz. Şimdi oradan yuvarlanacak mıyız? Orada kalacak mıyız? Bilemiyorum, fakat eminim ki mutlak bir şey olacak.

Handan uyanıyor, yavaş yavaş çocukluğundan başlayarak her şeyi hatırlıyor. Evvela bir gardenya münasebetiyle hatırlamaya başladı.

Sonra Maltepeli, zavallı Nâzım'ın cenazesini ve şimdi zannedersem daha sonraki hayatını hatırlıyor. Beş-altı gün var ki hemen hiç lakırdı söylemiyor. Dalgın, gergin düşünüyor. Her yeri, her şeyi uzun uzun tetkik ediyor, eski Handan'ın ruhu delip geçen ağır nazarlarının lem'ası zaman zaman şimdiki berrak çocuk gözlerinde uçuyor ve ben o zamanlar bir mahkûm gibi titriyorum. Eski şahsiyeti, eski hüviyeti gelirse bu kadının hayatındaki mevkiim ne olacak? Onun aşkıyla kendi aramda o kadar nihayetsiz ve geçilmez uçurumlar buluyorum... Saadeti-

[1] 23 Temmuz 1906.
[2] Yükseliş devrine.

min yegâne emniyeti onun bu halde kalmasında olacağını hissediyorum ve bu hissim beni bir vahşi, bir cani yapacak kadar çıldırtıyor. Saçının her telinin temasıyla kendimden geçtiğim bu güzel başa bir şey vurarak onu ebedî bir budala halinde bırakmak arzusuyla kuduruyorum. Bazen benden hafif çekiliyor zannediyorum. Fakat bazen de eskisinden daha şiddetli, daha pürhayat ve hararetli bir surette elleri ellerimi tutuyor, mehtabı seyrederken başını dizime koyuyor.

Dün masanın üstünde Neriman'ın gönderdiği küçük Nâzım'la küçük Handan'ın resimlerini gördü. Birbirinin kolları arasında iki çıplak bebek! Altında Neriman'ın yazısıyla "küçük Nâzım'la küçük Handan'dan babalarına" yazılı. Buna baktı, bir şey hatırlamak istediği zamanlardaki gibi kaşları çatıldı, bütün çehresi takallüs etti,[1] elleriyle şakaklarını tuttu, odada dolaşmaya başladı. Arada uzun uzun bana da bakıyordu. Bu hali benimle beraber seyreden Sister Janette:

— Dikkat etmeli, doktora götürmeden tamamen uyanırsa ne yapacağız, Mösyö Refik, diyordu.

Filhakika ben de çehresinde hastalığından beri ilk beliren fırtınadan korktum. Hem sevgili Handan için korktum, hem kendim için korktum. Gözlerindeki bulutlar, şimşekler tamamen aşkımın saf, mavi semasını örtmüştü. Yanına gittim, ellerinden tutup teskin etmek istedim. İlk defa olarak ellerini şiddetle çekti. Balkona karşı gitti, koltuğuna oturdu. Arkası bize dönmüş, eli başında düşünüyordu. Sister Janette elini dudaklarına götürerek bana sükût işaretini verdi. Kendisi onun öğle yumurtalarını hazırlamak için aşağı indi.

Bilmem bu acı sükût ne kadar devam etti. Sonra birdenbire başını kaldırdı, bir şey arıyordu. Beni kendi odamın kapısında görünce sesinde eski Handan'ı hatırlatan bir zenginlikle:

— Refik Cemal, buraya gel, dedi.

[1] Kasıldı.

Yanına gittim. Müteredditt ve korkak bekliyordum.

Elimi tuttu, yanağını elime dayadı, gözlerini kapadı. Yüzünde öyle derin, öyle onu tamamen kendinden almış bir kudrete terk-i nefs[1] bir şey vardı ki, çıldırıyordum. Boş kalan elimle saçlarını okşadım. Avucum alnında, saçlarında dolaştıkça eski merbutiyetini bir gölge yapan ateşli bir alev, muazzam bir alev gözleri, dudakları, bütün sevgili başı üzerinden dalgalanıp geçiyordu. Bu kadın, dünya kuruldu kurulalı hiçbir kadının sevmediği gibi seviyordu. Ah muzafferiyet, ah cinnet, çıldırıyordum. Bir kelime söylemeye vakit bulamadan Sister Janette geldi. Fakat Handan, etrafından mevcudat tamamen çekilmiş gibi sıcak, yumuşak dudaklarını getirdi, elimi medit,[2] yakıcı bir buse ile öptü. Sister Janette onun bana nüvaziş-lerine bir hasta, bir alil dimağın tezahüratı[3] diye bakarken bile bugün çehresi değişti. Tuhaf tuhaf Handan'ı süzdü. Ertesi sabah gezmeye giderken bizi yalnız bırakmadı ve hep mümkün olduğu kadar bizi yalnız bırakmıyor. Bu sade, bu anne şefkati gösteren Sister Janette'in şu halini izah edemiyorum. Fakat Handan hiç farkında değil. Zannederim ki bugün, şimdi artık Handan beni bilerek seviyor. Neriman'ın kocası olduğumu bilerek! Pek emin değilim. Fakat bu şüphe bile bana öyle hiçbir insanın erişemeyeceği bir şeye, bir aşka erişmiş hissi veriyor. Terazinin bir gözündeki Neriman'a hıyanet hissine galip gelen şey Handan için ne olmalı! Aman ya Rabbi, ne olmalı?

Dün akşam havada bir fırtına dolaşıyordu. Açık balkonun kapısından, Mesina'nın köpüklü denizi, adanın mor küçük tepecikleri, uzak sevgili kestane ağaçlarının müsaadekâr, müşfik sayeleri[4] gökten inen şimşeklerle bir an ziya gibi açılıp tekrar kararıyordu. Bu kesif zulmetlerle bu gürültülü, geçici nurlarla eski bir şairin di-

[1] Kendinden vazgeçmiş.
[2] Uzun.
[3] Belirtileri.
[4] Gölgeleri.

mağında yaşayan birer sahne-i hatırata[1] benzeyen Sicilya'da Handan'la ben de karşı karşıya, el ele balkonda duruyorduk.

Sister Janette sandalyesinde horluyordu. Şimşekler geldikçe Handan'ın büyük gözlerinde oynayan nurlara, alevlere bir biçare pervane gibi tutulan ben kendimden geçiyor,

— Handan, söyle Handan, beni nasıl sevdin? Söyle beni nasıl sevdin, diye feryat ediyordum.

Cevap vermedi, ikinci bir lem'ada dudaklarının bana geldiğini gördüm. İlk buse-i aşkımızı[2] o zulmetler ve şimşekler içinde, İtalya'nın ateşli, ihtiraslı gözleri karşısında aldık. Ruhumu bu garip ve mes'ut işkence bu buse ile artık tamamen Handan'ın gözleri, saçları, elleri içinde mühürledi. Gece sabaha kadar Cemal Bey'den "Handan'ı hastaneye götürünüz" diye gelecek bir mektubun hayaliyle güreştim. Şimdi ruhum rüzgâr yerine ateşler estiren bir kasırga ile kavruluyor, Server.

Sabahleyin Sister Janette, Handan'ın gece kalkıp bir şeyler yazdığını söyledi. O dalgın ve yorgun idi. Aralık dudakları yağmurdan sonra dağlardan gelen taze kokuları emiyor gibi idi. Yavaşça:

— Handan sen yazı mı yazıyorsun, dedim.

Başını salladı.

— Bana göstermez misin, dedim.

Nefes gibi hafif bir sesle:

— Sonra, dedi.

Refik Cemal

[1] Hatıra sahneleri.

[2] Aşk öpücüğümüzü.

HANDAN'IN TAHASSÜSLERİ[1]

1

Bütün hislerimde siyah bir perdeye benzer bir ağırlıkla uğraşıyorum. Asıl hayret ettiğim şey şimdiye kadar bu perdeyi, bu ağırlığı hissetmemiş olmamdır. Yavaş yavaş bir şeyler, birçok şeyler birden hatırlıyorum. Bunda memleketler, denizler, insanlar var. Fakat bir sinematograf seyrediyorum gibi bunlar bomboş ve manasız! Büyücek bir odada yatıp kalkıyorum. Daha doğrusu yatırıp kaldırıyorlar. Sister Janette, Refik Cemal! Yalnız bu iki kişi yaşıyor gibi. Sister Janette pek bir şey söylemiyor. Fakat Refik Cemal! Refik Cemal!

Ben onu seviyorum, körlerin ziyayı sevdiği gibi seviyorum. O yanımda olmasa bütün hayat vazifelerim duracak zannediyorum. Ne vakitten beri onu seviyorum? Nereden geliyorum? O nereden geliyor? Hayatımda ancak birbirini takip eden güneşli, mesut günler var, bir de bu günlerin saadetini, güneşini yapan Refik Cemal.

Yatağımın karşısında Sister Janette kendi yatağına uzanıyor, masanın üstündeki kedi sabah ziyasına sırtarıyor.[2] Uyumuyorum. Sister Janette kalın, kıllı kaşları altında küçük gözleri kapalı, dalgın, şişman çenesi nefes almak için açılıp kapanan dudaklarıyla oynuyor. Kır saçları üstünden başlığı bir tarafa sarkmış, yatağının önün-

[1] Duygulanma.
[2] Karşı koymak için hazırlanıyor.

deki küçük masanın örgü örtüsü üstünde işlediği dantel duruyor. Bu örtüler ne tuhaf. Mutlak bunları Koralya yapıyor. Koralya güzel bir kız. Alberto da pek güzel. Dün sabah kestanelerin altında öpüşürlerken beni balkonda gördüler, Alberto şapkasını çıkardı. Koralya gülerek içeri kaçtı. Arkamda Refik Cemal duruyordu.

Saçlarımın hafifçe çekildiğini duydum, döndüm. Örgümün ucunu yanaklarına sürüyordu,

— Ben de senin Alberto'n değil miyim, Handan, dedi. Handan, Handan. İşte beni en çok bu isim sarsıyor.

Bu Handan benmişim. Fakat ne tuhaf, Handan içimde kaldıramadığım perdenin arkasında gizli gibi.

Uzaktan çıngırak sesleri duyuyorum, karşısı ne güzel. Bütün bu ismini bilmediğim dünya ne güzel! İçimden karışıp gitmek istiyorum. Ziya çoğaldı, renklendi, içeriyi dolduruyor, ısıtıyor. Şimdi Sister Janette kalkacak, beni soğuk su ile yıkayacak, giydirecek. Ondan sonra onun yatağının yanındaki kapı açılacak, Refik Cemal'i göreceğim. Bonjourno Handan, diyecek. Ve o da gelip saçlarımı tarayacak! Ne yavaş, ne yumuşak, ne nüvazişkâr! Saçlarımın üstünde elleri dolaşıyor. Ben annesinin göğsünde yatan bir yavru kuş gibi memnun, ellerini başımın üstünde hissediyorum.

Bazen eğilip sandallarımı giydiriyor. Giydirirken bir saniye ayaklarım ellerinde kalıyor. Bana geliyor ki ben her zaman böyle ayakkabı giymezdim. Dün Koralya büyük ninesine kapıdan geçen siyahlı bir kadın gösterdi. Etekleri altında bir çift iskarpin[1] giyiyordu. Bu iskarpinlerin biçimi içimdeki perdeyi titretti. Ben de böyle iskarpinler giyerdim. Fakat nerede? İki tarafı ağaçlı büyük bir cadde, kalabalığıyla şimdi gözümün önünden geçiyor. Şimdi de yeşil, büyük, pek büyük bir bahçe, bebeler! Askerler! Burası neresiydi? Bir bebe daha, Refik Cemal'e benzer bir bebe, bu nerede benim dizimde otururdu acaba? Bu eski karışık hayaller nasıl kalbimi karıştırıyor.

[1] Ökçeli, konçsuz bir tür ayakkabı.

Bir bebe, bir bebe daha var. Siyah bukleli. Onu dövüyorum ben. Fakat ben de küçüğüm. Sonra mavi gözlü bir çocuk gelip onu kurtarıyor. O çocukla sabahleyin ders odasında da beraberdik, hesabını bilmiyordu, ben öğrettimdi. Nasıl hocadan korkup ağlıyordu. Onunla gece de aynı odada, hep beraber, hep o sarı saçlı, mavi gözlü çocuğun eli elimde. Şimdi beraber gardenya koparıyoruz. O gardenyaları pek sever, saçlarına sokardı.

Bir tane daha şişman çocuk, abla, abla diye hep arkamdan koşuyor. Ne oluyorum? İçim tırmalanıyor.

Kapı açıldı, işte Refik Cemal; başını sokmuş, beni kalktı mı diye bakıyor. Bonjour, bonjour, gel.

2

Kilisenin arka tarafındaki portakal ağaçları altında oturuyoruz. Sister Janette kilisede, onu bekliyoruz. Zengin, muhteris seslerin ilahileri camlarda inliyor, bize kadar geliyor. Bir de uzak günlük kokusu var, ben nerede böyle küçük bir kilise daha gördüm? İçimde, bir karanlık köşesinde Refik Cemal'i görüyorum. Ona doğru gidiyorum. Bilmek, içimdeki bu birçok kırık şeyleri birbirine bağlamak için yanıyorum.

— Kilise neredeydi, Refik Cemal?

— Hangi kilise, Handan?

Yine zihnimdeki izi kaybettim.

— Burası neresi, Refik Cemal?

— İtalya.

İtalya! Bu kelime de bana bir şey ifade etmiyor. Yalnız bir büyük, birçok muhteşem heykeller gözümün önünde ve ben Refik Cemal'e:

— İtalyan mektebi heykeltıraşları, diyordum. Bu neresi? Artık soramayacağım.

Hem azıcık bu hayallerden korkuyorum. Bunların arasından gördüğüm, varlığında hallolduğum[1] Refik Ce-

[1] Eridiğim.

mal yok mu? Eğer bu hayaller birbirine raptedilirse Refik Cemal'i benden alacaklar.

İşte papazın son duası ve Sister Janette, mütebessim, geliyor, artık gideceğiz.

3

Şimdi yine zihnimde o kumral yüz var. Onun Refik Cemal'le çok münasebeti var. Evet, o Refik Cemal'in öteki çehresi. Onu çocukluğumdan beri biliyorum, seviyorum. El ele, kalp kalbe, anladım, o da Refik Cemal. Yalnız kendisini kumral saçlar, yeşil gözler arkasında saklıyordu. Sonra arada sırada bu güzel akşam simasıyla görünmeye başladı. Şimdi tamamen bu çehresi, bu daha çok sevdiğim çehresiyle yanımda kaldı. Öteki çehresi varken bazı kendi onun arkasına saklanıp beni bırakıyordu. Şimdi hep beraber, fakat o çehresini de ne kadar sevdim. Gel, dua edelim, Refik Cemal. Bugün pek fenalıklar yaptık. Eminim, eminim, yıldızlar şimdi solacak, gel şurada el açalım. Pencere açık, elini ver! Zarar yok, Allah bizim beraber olduğumuzu görsün. Eğer senin günahların benden çoksa ikimizinki bir olsun, olmaz mı? Fakat ne küçüksün! Elim belinde duruyor, başın omzumda, sen bir çocuksun. Halbuki sen, bu sabah büyüktün ve saçların, ziyası görünmez zulmetler gibiydi. Gözlerin, karşıki sevgili kestanelerin sevimli kabuklarına benziyordu. Şimdi yemyeşil gözlü bir çocuksun.

4

Masanın üstünde bir resim, üstünde iki bebe, altında küçük Handan'la, küçük Nâzım'dan babalarına yazılı. Refik Cemal gözlerinde yaşlarla onlara bakıyor! Handan'la Nâzım, ben onları da tanırdım. Onlar böyle bebe değildiler. Nâzım uzun boylu mavi gözlü idi. Handan,

Handan o başka idi, ben değildim. Bir kızıltılı halat var şurada, gidiyorum, Handan, gidiyorum. Bu cümleler ne demek? İşte tozlu ince bir yolda uzun bir tabut. Arabacı eve götür. Çabuk, çabuk!

Refik Cemal elimden çekiyor, ne tuhaf, yüzü değişiyor; şimdi çarşaflı ve yeşil gözlü idi, çekil. Pek çok değişiyorsun! Ah korkuyorum, içimde yeni bir şeyler uyanıyor. Git, git!

5

Gel, Refik Cemal, sevgilim. Bunlar hepsi sen. Bu çehreler, bu hayaller, bu denizler, dağlar, tozlu yollu memleketler, bu benimle oynayan kumral çocuk hepsi, hepsi, hatta bu tabut bile... Gel, sevgili, sevgili Refik Cemal.

6

Sister Janette Refik Cemal'e diyor ki:

— Müjde Refik Cemal, mektubu beklemeden gidelim, Handan uyanıyor. Fakat düşünceleri saçma. Belki bu muzurdur.[1] Doktora götürelim.

Ben hasta mıyım? Bende ne var? Uyumuyor muyum? Birdenbire kendimi nihayetsiz bir boşlukta kaybetmiş korkusuyla sarsıldım.

Kendimi kaybettim, neredeyim? Korkuyorum, Refik Cemal'in dizine kapanıp ağlıyorum, ağlıyorum.

7

Şimdi onun bir dakika yanımdan gitmesinden bile korkuyorum. Kendimi kaybettiğim bu yerde o olmazsa

[1] Zararlıdır.

mahvolacağım, yapayalnız kalacağım hissi var ve onlar, o eski şeyler artık biliyorum ki Refik Cemal değil, onlar başka şeyler, başka insanlar!

8

Bugün Refik Cemal, elinde bir kâğıt, geldi, birçok ağladı. Nesi vardı? Yanına gittim, diz çöktüm, yüzüne baktım. Saçlarıma gözyaşlarını dökerek:

— Yarın buradan gideceğiz, Handan, dedi.

— Nereye, Refik Cemal?

— Seninle her gün beraber olamayacağımız bir yere!

Anlayamıyorum. Ben neyim? Neden beni burada bırakmıyorlar? Ben onun kolunu bırakmayacağım, hayır, bırakmayacağım. O nereye giderse beraber gideceğim.

REFİK CEMAL'DEN CEMAL BEY'E

Paris, 3 Ağustos 1322[1]

Handan Hanım'ı Paris'e getirdik. Doktor Şe baştan muayene etti. Hastanesine yatırdık. On beş gün hastanede tamamen yalnız bırakıyorlar. Birtakım su tedavileri yapacaklar. Bu pek acı oldu; çünkü o bizden ayrılmak istemedi. Çok ağladı. Bir çocuk gibi aldattık, Sister Janette'le kaçtık. Otelden her gün hastane kapısına gidip haber alıyorum. Doktor Şe pek ümitvar. Bir ay sonra tamamen eski Handan Hanım olacak diyor. Ben yarın Paris' ten Londra'ya gidiyorum. Server her gün bana ve size yazacak, bana gösterecekleri zaman döneceğim. Elimle kızınızı sağlam ve memnun size getirebileceğim zannederim. Çocukların, Neriman'ın gözlerinden öperim. Kendisine yazamadım affetsin. Çünkü bu şeyler asabımı pek sarstı. Ellerinizden öperim.

Refik Cemal

DOKTOR ŞE'DEN REFİK CEMAL'E

Paris, 3 Eylül 1322[2]

Azizim Mösyö Refik Cemal,
Handan Hanım tamamen kesb-i afiyet etmiştir.[3] Ar-

[1] 16 Ağustos 1906.
[2] 16 Eylül 1906.
[3] Sağlık kazanmıştır.

zu ederseniz tedavisi on beş gün daha temdit edilebilir.[1] Bu müddet zarfında kendisini istediğiniz zaman ziyaret edebilirsiniz. İhtiramatımı[2] kabul ediniz.

Doktor Şe

SERVER'DEN REFİK CEMAL'E

Paris, 3 Eylül 1322[3]

Doktor Şe, Handan Hanım'ı görmeye artık resmen müsaade etti. Tamamen kesb-i afiyet etmiş. Fakat temin ederim ki bu pek, pek müşkül geliyor bana, Refik. Dün Handan Hanım'dan bir küçük kart aldım. Doktor Şe'nin dışardan adam görmeye kendisine müsaade ettiğini söylüyor, hemen gidip kendisini görmemi rica ediyor, Refik Cemal Bey'e malumat veriniz, lütfen çabuk gelsinler, diyor. Elbet sana Doktor Şe yazmıştır. Fakat ben de yazıyorum. Korkunun, asabiyetin benimle münasebeti olmaması lazım gelirken yine var, var. Bugün öğleden sonra gidip göreceğim. İçimde bir sürü hisler birbiriyle çarpışıyorlar. Ne düşünüyor? Seni sevdiğini elbet biliyor ve nekahetini[4] de hatırlıyor demek. Neriman'ın kocasını sevmek onun hassas olması lazım gelen dimağında ne yapmış, ne yapıyor, bu gerçi nezih bir şey ama yine bir hıyanet! Bugün sen Paris'te olsan ben gitmeyeceğim. Çünkü âdeta bütün bu tecessüse rağmen gitmekten korkuyorum. Şimdi yemek yemeye gidiyorum, ondan sonra hastane saati gelecek, avdette sana yazarım tekrar.

---

[1] Uzatılabilir.
[2] Saygılarımı.
[3] 16 Eylül 1906.
[4] Hastalık sonrası toparlanışını.

Ne acayip, ne de değişmiş bir Handan! Hastanede temiz, beyaz bir odası var. Odaya girince şaşırdım. Odanın kar gibi bekâret[1] ve sadegîsi[2] içinde beyazlı, sade örgüleri başına sarılmış sakit ve sakin Handan'la eski zarif, şık, biraz da bütün mevcudiyetinde insanı şaşırtıcı, mühlik dalgalar akan Handan arasında o kadar fark var ki. İlk gördüğüm zaman, küstah ve müteazzım,[3] arkasını çevirip giden kadınla şimdi yumuşamış, mahzunlanmış çehresinde, büyük gözlerinde mütevazı, minnettar tebessümle beni kabul eden kadın aynı olamaz diyordum. Sesinde esrar ve vakar yerine şimdi tatlı, yalvaran, titrek bir nağme var.

— İnsanlardan o kadar uzun müddet ayrıldım ki sizi rahatsız edişimi affediniz.

— Zaten her gün geliyordum. Bir de çıkıp sizi bizzat görmüş oldum.

Yüksek bir sandalyede oturuyor. Ellerini üst üste koyuyor, kaldırıyordu. Azıcık kısılan bir sesle:

— Refik Cemal Bey ne zaman dönecek, dedi.

Temin ederim ki, Refik, ömrümde bu kadar büyük, harikulade büyük bir kudretle zebun[4] bir ses, bir istirham duymadım. Handan bu dereceye gelmek için ne olmuş? Ne yapmışsın? Acıdım, acıdım, insanların en müteazzım ve mütekebbirlerinin[5] mağlubiyetlerine acıdım fakat mağlup olabilmek de bir insanı meziyettir. Hususiyle kadınlığın nihayetsiz rikkat ve sevdasında en müşterek, en tabii şey mağlup olmaktır. Handan da her kadınla, mesela bana çamaşır yıkayan bir hizmetçi yahut basit orta bir kadınla bile müşterek oluveriyordu. Gözlerinin derinlikleri nihayetsiz, nemli, seyyal bir ateşle par-

[1] El değmemişliği.
[2] Sadeliği.
[3] Büyüklük taslayan.
[4] Zayıf.
[5] Kendini beğenmişlerinin.

lıyordu. Artık Handan'ın kalbi son sözünü şimdi söylemiştir. Seni! Senin bütün mektuplarındaki feryat ve enînine, ateşine, her şeyine rağmen bu kadının seni sevdiği kadar kabil değil sen onu sevemezsin. O bir şey söylemeden bana bunu hissettirdi ve seni kıskandım, Refik, böyle sevilmek, ömründe insanın sayacağı şeylerdendir ve böyle insanlar da sayılı insanlardır.

Başka hemen hiçbir şeyden bahsetmedi. Uzak, dalgın tebessümüyle, mütevazı ve halim, ben sevgili bir vücuttan bir şey getiriyormuşum gibi beni seyretti durdu. Şimdi geldim, sana yazıyorum. Ve aynı zamanda bir telgraf da çektim. Çünkü Handan'a çok acıdım, Refik. Ne olacak, ya Rabbi, hayatınız ne olacak? Bu ne elim, acayip mevki! Ellerini sıkarım, kardeşim!

Server

REFİK CEMAL'DEN SERVER'E

Londra, 4 Eylül 1322[1]

Mektubun kalbimi didik didik etti. Zaten o kadar altüst ve bedbahtım ki... Dün Neriman'dan uzun bir mektup aldım, yeğeninin sıhhati afiyeti ile o kadar bir melek gibi meşgul ki... Sonra benim mektup yazmamamdan müşteki,[2] müteessir; şimdi hele bir aydır Londra'da yalnız olduğumu biliyor, merak ediyor. Aylarca hastane hizmetçiliğinden sonra yoruldun, şimdi eğleniyorsun diyor. Yeğeni ile benimle o kadar meşgul olan dümdüz kadın kalbi bile kıskanç, yırtıcı isyanlarla parçalanıyor. Bu kıskançlığın Handan'a ait olmamasına memnunum. Fakat benim de kalbim artık son sözünü söylemiştir: Handan, Handan, onun harici hep yalan, hep beyhude! Fakat yine

[1] 17 Eylül 1906.
[2] Şikâyetçi.

yalan söylemeye mecburum; Neriman'a acı vermemek için bu elzem.[1] Yorgunum Server, hastayım Server. Bu akşam Paris'teyim. Yarın Handan'la karşı karşıya geleceğiz, kendini bilerek benimle karşı karşıya gelecek. Anlayacağım, anlayacağım ki bana aşkı Neriman'dan ve kendisinin en kıymettar ve büyük şeylerinden büyük mü, hasta Handan gibi afiyette olan Handan da tamamen benim mi? Ve benim olacak Server, anladın mı? Öyle bir noktaya geldim ki ricat gayr-ı kabil.[2] Gebermek kabil, ricat kabil değil. Handan ricat etmek kabiliyetini kendinde bulacak mı bilmem? İçimde derin ve nihayetsiz bir arzu ile beraber bir de tecessüs var; benim için Handan düşmez, düşemez kadınlardandı... Hayır bu kabil değil, benim hayatımı vermek isteyeceğim bu sükût olmamalı. Çünkü ondan sonra aşkımın kanatlarındaki alev şiddetinden kendi kendisini yakacaktır. Bon nuit, azizim Server.

Refik Cemal

[1] Zorunlu.
[2] Geri dönmek mümkün değil.

HANDAN'IN TAHASSÜSLERİNDEN

Ben artık zelil[1] ve sefil bir günahkâr oldum. Ben artık tarihin en mel'un çehresi Yehuda'ya[2] bir nazire[3] oldum. Yehuda nasıl dünyanın pek muazzez[4] bir simasını, efendisini birkaç dinar için sattı ise ben de dünyanın beni en çok sevmiş bir ruhunu, o ruhun hududu olmayan emniyetini, muhitini sattım, dünyada en çok sevdiği bir şeyin kalbini ondan çaldım. Gerçi çalmak için bir şey yapmadım, kalbimde o kadar zaman gizlenen rabıtayı[5] hiç belli etmedim. Fakat sevdim. Ben Neriman'ın kocasını sevdim. Kardeşimin kocasını sevdim! Ve bunları düşünürken ruhumda ebedî bir kesel[6] var. Kendi fenalığımın hudutsuzluğu, mülevvesliği karşısında aczinden hiç olan bir ruhun füturu,[7] keseli var!

Yehuda, İsa'yı sattığı paraları, feda ettiği ilahî şeyin bahası diye nasıl iğrenerek iade etti ve kendini astıysa, ben de bu büyük habis hıyanetin temin ettiği aşkı fırlatıp bir köşede gebermek istiyorum. Ben ve Yehuda, Handan ve hıyanet birbirlerine ne kadar uzak şeylerdi. En küçük tebessüm ve nazardan en ehemmiyetsiz düşüncelere kadar birbirinden ebediyen uzaktılar, şimdi artık hı-

[1] Hor görülen.
[2] İsa'ya ihanet eden havari.
[3] (Birine, bir şeye) benzetilerek yapılan davranış.
[4] Sevgili.
[5] İlişkiyi.
[6] Uyuşukluk.
[7] Bezginliği.

yanetin Handan'dan başka bir çehresi yok. Onu o kadar ifade ediyor. İşte aynada görüyorum. Bir saat evvel Refik Cemal'in eli elinde, muzaffer ve neşedar bir alevle yanan şu çehre, bu hiç temasında aldatmamış el, sanki onların üstünden hiçbir hava-yi levs[1] uçmamış, sanki onlar Neriman'ın, sevgili ve muazzez bir kardeşin kalbindeki hazinesini tırnaklarıyla söküp çıkarmamış!

Neriman, sana artık sevgili demek, seni hâlâ seven kalbimde senin hayalini taşımak bir cinayet, biliyorum; safiyete, insaniyete karşı bir cinayet kardeşim. Ve beni affettiğini istemiyorum. Katiyen istemiyorum; bana acıdığını, beni affettiğini hissetsem, böyle bir şey kabil olursa, şimdikinden çok kahrolurum. İstiyorum ki beni yaldızlı bir cephe ile kapanmış bir çirkâp,[2] senin saf kalbin için tasavvuru bile istikrah verecek[3] bir çirkâp diye bil. Tükürmeye bile tenezzül etmeden eteklerini topla, ayaklarını, kirli pabuçlarını bile bulaştırmadan kalk git! Ben o kadar kokmuş, o kadar tefessüh etmiş[4] bir leke, bir et parçasıyım, başka bir şey değil. Değil cennet, hatta cehennem, cehennemin en yakıcı, en işkence edici derinlikleri bile beni kusup atmalı. Ben ebediyen hiçbir yerde kendime yer bulamamalıyım. Hava, deniz ve esir beni reddetmeli, vücudumu tabiatın hiçbir unsuru kabul etmemeli, ruhumu hiçbir ahret, hiçbir mabut,[5] ebediyen kovularak, ebediyen yüzümü, mülevves yüzümü, günahkar ruhumu örtmek, saklamak için bucak bucak gitmeli, sürünmeli, kahrolmalıyım! Fakat olmayacağım değil mi? Üç gün sonra yine Allah'ın cennetinden ezvak-ı mukaddeseyi[6] yere getiren, kirleten ruhumla, Refik Cemal ile yan yana, el ele İstanbul'a gideceğiz, en sevgili çehreleri yalancı tebessümler, en sevgili elleri hıyanetkâr temas-

[1] Kirli hava.
[2] Çirkef.
[3] Tiksindirecek.
[4] Çürümek.
[5] Tapınılacak kişi.
[6] Kutsal hazları.

larla aldatmak için gideceğim, öyle mi? Çekil Handan, senden iğreniyorum; çekil Handan, seni mahvetmek, yok etmek istiyorum. Fakat eczanın[1] dağılacağı sulardan, topraklardan utanıyorum! Onlar o kadar alçak bir şey daha almamışlardır, almayacaklardır.

İçeride bir Arap kadın var. Cezayir'den getirdikleri bir mecnun;[2] ne elim, ne derin bir sesle Arapça bir şeyler söylüyor; bu muttarit,[3] daimi terane[4] kalbime damla damla onun teselli ve sükûn bulmaz cinnetinin hummalarını akıtıyor. Onun nesi var? Sevgilisini mi terennüm ediyor, onun sevgilisini de mi çaldılar?

İşte Neriman. Neredeyiz? Kuzguncuk'tan Göksu'ya gidiyoruz. Tenha değil mi? Derenin içindeyiz. Yeşil sazlar ve sular üstünden gidiyoruz, sahilde bir Arap dilenci bir şeyler okuyor, işte bu kadının feryadıyla onu şimdi anladım. Elimi tutuyorsun, değil mi Neriman'cığım, sevgili Neriman! Gözyaşlarımız beraber akıyor. İki genç kız kalbinde ne oluyor? Bugünkü, bugünün açılmaz felaket bulutlarını, susmaz dinmez hıyanetini, kara saatlerini mi hissediyoruz, kardeşim?

Yine Neriman, bak karşımda yeşil gözlerinde nihayetsiz bir şefkat ve rikkatle! Handan niçin uyumuyorsun, diyor. Bunların hepsi hastalığımın kâbusu, Neriman. Ben seni o kadar, o kadar severim ki... Refik Cemal, evet, Refik Cemal'i de seviyorum. Bu mücrim ve günahkâr olamaz, o bilmiyor, bilmeyecek. Yalnız bir sıra fena rüyalar gördüm. Hararetim vardı, dimağım hasta idi. Orada seviştik, iki insanın bir daha sevişemeyeceği gibi seviştik. Ve şimdi rüyadan uyandım. O rüyayı bir daha görmeyeceğim. Neriman, bak yine hararetim var. Bak yine kalbimde o aşk. Fakat o rüyalar yok. Ne portakal, limon ağaçları ve kestane çiçekleriyle muattar, hararetli,

[1] Parçaların.
[2] Deli.
[3] Düzenli.
[4] Ezgi.

pürdaraban[1] bir arz, ne de hıyanetle satın alınan buseler ve nazarlar! Hiç, hiç, bir daha o güzel rüyayı görmeyeceğim, sana vaat ediyorum, sevgili, sevgili Neriman! Bak o rüyalar için ölüyorum, parça parça oluyorum. Onları görmüş olmaktan kalmak için her şeyi yapıyorum. Fakat gördüm, Neriman. Elini çekme, kardeşim, bir saniye dur, dur. Senin şiirini ezberleteyim. Dur, hesabının her muadelesini[2] yaparım; dur Neriman. O tehlikeli bir hayal, bir hıyanetti, geldi gitti.

Refik Cemal, Hamide Hanım'ın yeğeni mektepli; şu sakit akşamlar gibi müşfik ve tatlı çehreli komşumuz. O bizim bir şeyimiz değil, Neriman, değil mi? Onu uzaktan beğendik geçtik, sen daha çok beğendin değil mi?

Fakat bak kilisenin köşesinde nasıl gözlerinde uzak, tatlı düşüncelerle düşünüyor, seni Neriman'cığım. Bu gurbette seni seven, seni bana getiren gözleri birdenbire nasıl seviyorum. Boğazımda acayip bir yumru var, işte elimi uzatıyorum.

Nasıl birdenbire zayıf bir kadın olduğumu hissettiren harareti, vefası ve kudretiyle kalbimi okşayan bir temas, onun elini çok seviyorum. İşte çocukken babamın elini nasıl seviyorsam yine öyle seviyorum sevgili, sevgili el! O benim kardeşim, beni nihayetsiz bir hürmet ve şefkatle himaye eden bir kardeşim, Neriman! Bak nasıl kalbimde kendi kendini idare eden mağrur kilit açıldı, içeriden korkak, gözleri yeni açılmış bir aşk yavrusu bakıyor. Aşk değil, Neriman, yahut aşk, fakat temiz ve güzel! Hâlâ bugün onun beyaz, billur yüreğine çamur damlatmış olduğum halde bile yine o kadar nihayetsiz ve beşeri şefkatli bir çehresi var ki... Fakat bu da doğru değil mi? Nasıl insan kardeşini, oğlunu sevemiyorsa kardeşinin kocasını da sevmemeli, değil mi? Fakat ben onun fena bir şey olduğunu duymadan sevdim, Neriman. Eğer bunda bugün o kadar beşeri bir şey varsa inan ki o da ru-

[1] Çarpıntı dolu.
[2] Denklemini.

hum, dudaklarım bütün maddiyetim bir olması.

Ah yine korkak oldum! Çünkü, çünkü... Fakat sizi üç gün sonra görmeyeceğim. Zavallı babam bilmeyecek, bilemeyecek! Handan onu öpmeyecek, Handan ona bu gözleriyle bir daha bakmayacak. Şimdi gözlerinde eski vefa, eski şefkat, rahim[1] ve rikkatle beni bekliyorsun. Refik Cemal'i bekliyorsun. Fakat ben ölüyorum. Ben o kadar bedbaht ve biçareyim ki... Çekil Handan, sana tahammül edemiyorum. Hatta sevgili Refik Cemal de, ikiniz de gidiniz, kahrolunuz, aşkınızı cehennemde, alevlerde, zebanilerin enzarı[2] altında yaşayınız! Hâlâ gözleriniz mütebessim ve muzaffer, ya niçin hâlâ duruyorsunuz? Bilmiyor musunuz ki sizi böyle gören, Handan'ı böyle gören şey kendini öldürecek, mutlak öldürecektir.

Bazen günahkârlar ıslâh-ı hâl[3] ederlermiş. Senelerce günahtan, günahın cazip iğfalâtından[4] kaçarlarmış. Fakat ben, artık tahammül edemeyeceğim, ne senelere, ne günlere! Bırakıp gideceğim. Fakat günahım gözümün önünde iken mert bir cidal[5] ile ona galebe, işte bunu yapamayacağım. Çünkü yaşarsam, kalbimde cehennemler kaynarken, vicdanımda mahşerler çarpışırken yine ben bir küçük kuş gibi, sakin ve sakit onun arkasından gideceğim.

İşte bunun için ölüyorum, sevgili Neriman... Ölmeliyim değil mi? Fakat sakın ha, arkamdan ne bir damla yaş, ne bir esef!

Babacığım, babacığım, dur niçin ağlıyorsun? Dur, yine dizine oturayım, olmaz mı? Sana gündüzkü kabahatlerimi söyleyeyim, olmaz mı? Gece de Neriman'la el ele, onu Allah'a söylüyorum. Ye hemen her zaman beni affediyor.

Bu sefer, bu sefer belki yıldızlar solacak, gün gelecek, fakat Allah'tan bir gufran[6] gelmeyecek. Kızın çok fena ol-

[1] Acıma.
[2] Bakışları.
[3] Kendi halini iyileştirme.
[4] Baştan çıkarışlarından.
[5] Savaşına.
[6] Yargılama.

du, babacığım: Ruhunun atıldığı siyah uçurum o kadar derin ki dualarım oraya inemeyecek. Yalnız, yalnız bu siyah ve kirli ruhumda sizi seven noktalar var, münevver noktalar! Neriman'ın kalbindeki yerleri? Ben onları da kirlettim!

Çok yorgunum; işte gebereceğim; günahkâr ve fena. Ne babamdan bir şefkat nazarı, ne Neriman'dan bir temas, ne de insanların ve âlemlerin isyan ve günahı ne kadar büyük olsa onları, nihayetsiz havayı affında derâguş eden, yıkayan gufrandan bir nebze.

İşte nihayet ruhumun lekesini saklamak için sizden, herkesten, hatta Allah'ımdan uzak bir zulmete, toprağın delinmez siyah ve soğuk zulmetine giriyorum.

Sabah oldu. Güneşle beraber yine arz bahar kokularıyla, Refik Cemal gözlerindeki şulelerle geliyor; gel sevgilim, bir an aşk daha, sonra ebediyen ayrılacağız. Fakat, dur, bu güneşte, başka şeyler de var; bu güneşte, Maltepe' nin altın sahiline şiir okuyan bir altın baş var, sonra, sonra, bunların hepsinden daha acı, her sabah yatağımıza güneş girerken eli elimde uyandığım bir çehre var. Ha, bu sabah da sen geldin Hüsnü, değil mi? Niçin sen beni bu hıyanetten menetmedin? Niçin kalbinin eşiğinde senelerce inledim? Niçin ben kalbinin kapısına geldiğim ilk gün bana: "O kalp değil bir cümle-i asabiyedir,"[1] demedin?

O nasıl bitmez tükenmez bir aşk menbaı, alevlerle, gözyaşlarıyla beslenen bir aşk menbaına benzerdi. Senelerden sonra bile nazarlarının şiirinde, ellerinin sıcaklığında ben vardım.

Halbuki bunların kalbinle münasebeti hiç de yokmuş!

Günahlarından intikam alacak bir Yehuda'nın ebediyen kendilerini takip ettiği korkusuyla yanan Beni İsrail'in,[2] kan ve hezimetlerini ben ruhumda duyuyorum. Ben günahkâr oldum ve beni müntakim[3] bir kudret ta-

[1] Sinir sistemidir.
[2] İsrailoğullarının.
[3] İntikam alan.

kip ediyor. Ruhumda ne varsa intikam rüzgârının şimşekleri, ateşleri ve kasırgaları onları çorak, gayr-i meskûn[1] bir beyaban,[2] nihayetsiz, susuz bir çöl yapıyor. Din artık, ey rüzgâr. Estiğin yer, boş bir harabe; yıkılan güzel mabetlerinin küllerini bile savurdun; kuruyan feyizdar[3] menbalarının yerlerini bile kaldırdın; soğuyan, parçalanan yıldızlarının eczasını bile dağıttın. Issız, nihayetsiz ve boş bir harabede uluma artık! Git, belki başka yıkacağın mamureler, beyaz ve muzeyyen[4] cepheleri altında günah saklayan mamureler[5] vardır; git onlara bu kudretinle es; bakir ve güzel mermerleri arkasındaki hummaları, cinnetleri, levsleri savur, uçur, dağıt, yok et. Sonra temelleri bile kazınmış boş beyabanları üstünde, mağrur ve samedanı gürle ve es!

Bu soğuk ve ıssız harabede hâlâ bir hayal gibi dolaştığımı bile istemiyorsun, ey müntakim kudret. Fakat ben, başım ne kadar yerlere düşmüş, ayaklarım nasıl üryan,[6] nasıl sıcak küllerle yanmış. Arkamda siyah bir matem örtüsünden başka bir şey yok. Arada, mabetlerimin en sevgili köşelerinden kalan bir avuç kül önünde diz çöküp inliyorum. Onları perişan saçlarımla toplayıp alnımla secde ediyorum. Evet bu yıktığın mabetleri hâlâ bugün soğuyan ruhumla seviyorum. Bak şu ıssız köşede bir kız babasının elinden tutmuş gidiyor. Küçük ayakları ne çâlâk, ne hafif, küçük yüzü nasıl ebedî şefkatlerin, alevlerin menbaı!

Tekrar çıldırıyorum, değil mi? Artık şüphe yok ki çıldırıyorum. Şimdi karşımda hepsi, bütün bu hayaller, mütebessim ve müntakim, dimdik duruyorlar. Refik Cemal, Refik Cemal çıkar o fena, o barit,[7] o mütebessim nikabını.[8] Ruhundaki şulelerle, şefkatlerle bana bak, sevgilim.

[1] İnsan oturmayan.
[2] Çöl.
[3] Verimli.
[4] Süslenmiş.
[5] Bayındır yerler.
[6] Çıplak.
[7] Soğuk.
[8] Peçesini.

Hayır, ben nedamet etmedim,[1] sevgilim. Senin aşkın için bunları, daha neleri çekeceğim. Fakat öyle bakma Refik Cemal. Sevgili gözlerindeki güneşler ne oldu? Sevgili ellerindeki hareketler ne oldu?

Neriman'ın yanındasın, görüyorum. Onu seviyorsun. Aynı nazar, aynı temas. Çekil Refik Cemal, çekil Neriman; tahammül edemiyorum. Anlıyor musun? Sizin kalbinizi ve kendiminkini dişlerimle parça parça yiyeceğim. Anlıyor musunuz? Yiyeceğim ve kanlarınız dudaklarımdan akarken ruhum sükûnet bulacak. Çekil, çekil.

Hayır, Neriman seni sevmiyorum, senin öldüğünü istiyorum. Sen onu benden alıyorsun, seni ve herkesi onu kaybetmemek için ezerim. Bu çocuk, bu yeşil gözlü çocuk artık yanımdan çekilsin, babacığım. Onu niçin getirdiniz? O niçin kalbimi bile küçük elleri, kalın parmakları ile açıp giriyor, her şeyimi alıyor, bebeklerimi kırıyor, şekerlerimi yiyor. Şimdi, şimdi de Refik Cemal'i alıyor. Almayacak, Refik Cemal'i kimse almayacak, babacığım. Çünkü onu benim kadar kimse sevmemiştir. Görmüyor musun, babacığım? Ne kadar pahalı aldım onu ben! Bana onu nasıl müthiş ve ebedî bir yük mukabilinde verdiler. Yüzüme, ruhuma ebedî bir Yehuda nikabı geçirdiler. Onu o yeşil gözlü çocuğa veremem. Çekil Neriman. Refik Cemal'i almak için sen ne yaptın? Çekil. Ölürüm diyorsun öyle mi? Öl Neriman, öl, çekil git!

Bak, siyah bir tabut. Yeşil gözleri kapanmış kumral bir çehre götürüyorlar. Niçin o kadar sakit? Arkasından iki küçük feryat.

Ha, Doktor Şe siz misiniz, elimi bırakınız. Ne yapmak istiyorsunuz? Refik Cemal nerede? Arkanızda, arkanızda siyah sakallı birisi var. O Hüsnü mü? Mod'un sevgilisi, ne tuhaf ne tuhaf ha, ha, ha!...

Darılmayınız, Refik Cemal'i getiriniz. Dediğinizi yapacağım. Bir çocuk gibi uslu olacağım. Bir kere getiriniz, ne

[1] Pişman olmadım.

olur? Fakat yavaş bassın. Öteki hayaller uyanmasın, tabutta uyuyan çehre uyanmasın, sakin ve gözleri kapalı. Yeşillerini bana göstermiyor. Babam da onun arkasında gözleri kapalı gidiyor. Yavaş bastırınız, gözlerini açıp beni görmesinler. Onlar, gözlerini açmadan beni şu kapıdan çıkarınız, Doktor Şe onların gözleri beni görmeyecek bir yere götürünüz. Fakat bir kere daha Refik Cemal'i gösteriniz.

Vaat ederim, Doktor Şe. Alnımdan soğuk terler akmayacak, titremeyeceğim! Fakat baban, gözlerini açmasın. Refik Cemal'i de görmek istemem, her şeyi bırakırım. Yalnız onlar gözlerini açmasınlar. Bakınız, nasıl ayaklarınızı öpüyorum, Doktor. Onlara beni görmeyecek bir uyku veriniz. Vermez misiniz? Veriniz, siz vermezseniz ben yalnız dua ederim, yıldızlar solmadan dua ederim.

Allah'a söylerim ki onun en müthiş cehenneminden ebediyen çıkmam, bir damla gufran istemem. Fakat onların gözü bana bir daha bakmasın!

Gözlerinizde yaş var, doktor, sizin de günahkâr bir çocuğunuz mu var? Sakın çocuğunuza bakmayınız, ruhuna bakınız. Doktor, ne fena. Önümde durunuz, Doktor. Arkanızdan tabutu getiriyorlar. Önünde de o ihtiyar adam, gözleri kapalı. Kulağınıza söyleyeyim, Doktor. O işte benim babam. Tabuttaki de küçük Neriman. Niçin o kadar sakit! İhtiyar ağlıyor mu diyorsunuz? Koşunuz, beni öldü deyiniz, beni aramasın. Fakat ağlamasın, ağlamasın.

Artık gelme, Refik Cemal. Git sevgilim, senin için, aşkın için, verdiğim diyet ruhumun kanı, vicdanımın kanı. Git, sevgilim, bak aramızda ihtiyar babamın yaşları, Neriman'ın sakit, kapalı gözleri var. Ne dedin? O tabut Nâzım'ın mı? Ben biliyorum, sevgilim. Nasıl tabutla ihtiyar seni menediyor, değil mi? Çekil, gözlerini açacaklar. Beni görecekler. Babacığım! Babacığım!

Beni teşhir edeceksiniz, öyle mi, Doktor? Niçin? Ben artık, vaat ediyorum, sevgilimi bir daha görmeyeceğim. Beni yabancı gözlere göstermeyiniz, bana gözler bakmasın. Siz, siz zarar yok, Doktor. Ellerimi bırakınız, fakat ka-

pıyı kapatınız, bana kimse bakmasın. Bir daha mı söyleyeyim? Size günahımı mı anlatayım? Söyleyeyim, Doktor. O tabuta bakınız, o beli bükülmüş beyaz saçlı ihtiyarın yaşlarına bakınız, anlayacaksınız; ne dediniz, söylediklerinizi anlamıyorum. Ben biliyorum, günahkârlar yanacak. Yanacağım, cehennemin en derin, en siyah yerine gideceğim. Fakat Neriman'la babamın gözleri beni görmesin.

Şehper yanıma sokulmasın, değil mi? Kızamık geçer. Babacığım ben mahsus söylüyorum ki odama senden başka kimse girmesin, al beni. Kollarının arasına, ha şöyle, odada gezdir, olmaz mı? Ben altı yaşındayım, babacığım, kim demiş yirmi altı. İnanınız, onlar birer masal, onları sen bir kitapta okumuştun. Hiç ben Handan olsam şimdi dizinde oturur muyum? Yüzümde kızamık olur mu? Ne diyorsun? Günahımın lekesi mi? Vicdanımın kanı yüzüme mi akmış? Çekiliniz. Beni bildiniz, buldunuz, yüzüme bakmayınız. Yüzüme bakmayınız. Hayır bu hıyanetten de fena. Hiç merhametiniz yok mu? Gidiniz, bakmadan gidiniz...

Siz miydiniz, Doktor Şe? Terledim. Yine soğuk oldum, değil mi? Ne yaptınız? Üstüme soğuk su döküyorsunuz? Ne faydası var, içimde ateşler, içimde alevler varken.

Yatağımın önüne çekiniz perdeyi, uslu olacağım. Refik Cemal gelmiş? Gelmesin, rica ederim, yalvarırım, Doktor, o gelirken onun başından bir baş yüksek babamı görüyorum. Yaşları, kırık nazarlarıyla geliyor. Gelmesin Refik Cemal. Tabuta gitsin, çabuk gitsin, o giderken babam da beraber gider, onun gözleri Refik Cemal'in başının üstünden ayrılmıyor. Arkasını çevirsin, çabuk çabuk...

Mersi, Doktor. Beni bırakınız. Ben yıldızlar solmadan dua edeceğim. Neriman için, babam için, Refik Cemal için dua edeceğim. Sonra, onlara dönüp bana bakmadan, biliyorsunuz ya, gideceğim.

Hüsnü mü geldi? Söyleyiniz, onu affettim, cennetten, cehennemden bir serseri ruhun affını belki isterse söyleyiniz, olur mu?

Mod, geceliğimi ver. Yatakta ne var da bakıyorsun,

kızım? Paşa uyuyor. Peki peki, banyoyu iyi yıka, şimdi geleceğim...

DOKTOR ŞE'DEN REFİK CEMAL'E

Azizim Mösyö,

Ricanıza mukavemet edememekle[1] beraber hastanın yanına sizi sokmam gayr-i kabildir. Gerçi bu defa kendisini kurtaramayacağız ve ancak iki gün daha yaşayabilecek. Ona rağmen, zavallı çocuğa bu işkenceyi vermek doğru değil. Sanat hayatımda[2] beni ilk ağlatan hasta bu zavallı genç kadın oldu. Kendisine ölmeden biraz sükûnet verebilmek için başka hastalarımı biraz ihmal bile ettim. Bu sizin için pek elim Refik Cemal Bey, siz de bu biçare kadar acınmaya layıksınız. Birbirini tevali eden[3] hararetli mektuplarınız vazifemi yapmış olmak için hayır demek benim için pek acı oldu. Ben de rica ederim, hastane müstahdemini hastayı size göstermek için sıkıştırmayınız. Onlar aldıkları emri yerine getiriyorlar. Kaç gündür müracaat eden Hüsnü Paşa'ya da size verdiğim cevabın aynını veriyorum. İstihramat...

Doktor Şe

CEMAL BEY'DEN REFİK CEMAL BEY'E

Telgrafname

Çocuğumun naaşını İstanbul'a getirmek neye mutevakkıfsa[4] yapınız. Cenazesini bekliyorum.

Cemal

[1] Karşı koyamamakla.
[2] Meslek hayatımda.
[3] İzleyen.
[4] Bağlıysa.

Hacı Murat Efendi henüz akşam aptesini almış, kollarını indiriyordu. Merdivenleri sarsan bir genç ayak sesini dinlerken sağ eli mintanının sol kolu üzerinde dalgın kaldı ve dinledi. Bir sıra kavaid-i ahlakiye ve diniye[1] listesi olan ruhunun çizgileri temiz ve sert yüzünde bütün bütün buruşurken bu genç ayak sesini takip eden bir kılıç şıkırtısıyla açıldı. Gözlerinde tebessüme benzer bir hülya ile bekledi.

Odaya giren yirmi, yirmi üç yaşlarında Harbiye'nin son sınıfında çehresinin rikkat ve zaafını herhalde Hacı Murat Efendi'den almamış olan bir çocuktu. Kendisine öpülmek için uzatılan eli görmeden belinden kılıcını yorgun bir tavırla söktü. Köşeye dayadı. Sonra birdenbire:

— Affedersiniz, baba yoruldum. Kılıcımı evvela çıkarıyorum, dedi.

— Bugün Feyzi Bey'in düğününde değil miydin?

— Hayır, Cemal Bey'in kızının cenazesinde!

— Ya?

— Siz niçin gitmediniz, baba?

— ...

— Kız Paris'te öldü diye mi, baba?

— Allah taksiratını affetsin!

— Bana kalırsa etmiştir bile. Zavallı kadın!

— Anlat, sen nasıl haber aldın, gittin?

— Sabahleyin evden çıkınca bekçiye rastgeldim. Bir kazan, bir teneşir götürüyorlardı. Sordum. Cemal Bey'in kızının Paris'te pek hasta olduğunu, babasının gideme-

[1] Ahlak ve din kuralları.

diğini biliyordum. Cemal Bey her vakit gelmezken bayram namazında minberin arkasında elleri açık gözlerinden yaşlar boşanırken gördümdü. Hemen her tesadüf edişimde kendisini beli daha bükük, sakalı daha beyaz görüyordum.

Hacı Murat Efendi:

— Başları sıkışınca camiye koşarlar, diye mırıldandı. Fakat genç Haşim, işitmemiş gibi, gözleri kafeslerin arkasından gelen ziyanın halıdaki kafesli nurlarına[1] dalarak devam etti:

— Bunu işitince yüreğim sızladı. Gittim. Bazen bayramlarda da gider Cemal Bey'in elini öperdim. Bilirsin ya, o ihtiyarı çok severim.

Hacı Murat Efendi tekrar:

— Onu sonraya bırak, cenazeyi söyle, dedi.

— Köşkün bahçesinden girince dinledim, bekledim. Ses seda yok! Fena bir sükût. Başka cenaze çıkan evlerdeki çığlık yoktu. Selamlık kapısı açık. Mehmet Ağa birkaç komşuyu karşılıyordu. Ben de aralarına takıldım, girdim. Sofada küçük, iki yaşında kadar güzel bir çocuk İngilizce bir şarkı söyleyerek sıçrıyordu. Uşak kollarından tuttu. Harem kapısından içeri bıraktı. Fakat Cemal Bey'in bitap[2] yaşlı başı odadan ağlayarak seslendi:.

— Mehmet, Nâzım'ı bırak, çocuğa dokunma, dedi.

Kimse Cemal Bey'e bir şey söylemeye cesaret edemiyordu. Yüzü o kadar zayıflamış, harap olmuş, küçülmüş bir ihtiyar ki. Yalnız İmam Efendi Kuran'dan ayetler okuyarak teselliye çalıştı.

Siyah sakallı bir adam da çarpınıp çırpınıyordu. Kocası Hüsnü Paşa imiş. Onu sarışın ince bir genç teselli ediyordu. Sordum. Öteki damadın dostlarından Server Bey isminde bir gençmiş, ta Paris'ten cenazeye gelmiş.

Nihayet tabut hazırlandı, geldi. Üstüne koyu yeşil bir

[1] Parıltılarına.
[2] Bitkin.

çuha üzerine işlenmiş bir örtü koymuşlardı, şal yoktu. Refik Cemal Bey'in hareminin işlediği bir yatak örtüsü imiş. Onu çok severmiş de üstüne koymuşlar. Örtünün üstüne de yemeni yerine kül renginde uzun bir tül, o da arkasına aldığı bir örtü imiş.

— Bunlar yeni icat yavrum, estağfurullah! Sonra?

— Sonra kapının önünde İmam Efendi cemaate sordu. Bu ne tuhaf şey babacığım. Sanki ahirete gitmek için insanların teveccühünden[1] yapılmış bir hüsn-i şehadet[2] tezkeresi lazımmış!

— Günaha girme, Haşim.

— Sonra yola düzüldük. Tabutun önünde bir kolunu Hüsnü Paşa tuttu, ötekini Refik Cemal Bey. Refik Cemal Bey daha uzun olduğundan Server Bey şık esvabını, eldivenlerini nazar-ı itibara almayarak[3] Hüsnü Paşa tarafını biraz kaldırmak istedi. Hüsnü Paşa gözyaşları arasında bir haykırdı:

— Bırakınız, ben tabutumu yalnız bile taşıyabilirim. Onu sağlığında benim kadar kim taşımıştı?

Ne ise, sonra ben de yardım ettim. Zavallı babası örtünün bir ucunu tutmuş, ağlayarak, inleyerek, beyaz başı yerlerde, tabutun arkasında sürüklendi, durdu.

— Nereye götürdüler?

— Çamlıca'ya. Cenaze oraya gelince birçok ağlayan bir ihtiyar daha peyda oldu.[4] Cemal Bey'in boynuna sarıldı, ikisi birden boşandılar. Zaten cenazede o kadar ağlayan vardı ki. En tuhaf şey tabutu mezara indirdikleri zaman oldu. Üstüne toprak atarlarken ayakta sakin ve dalgın duran Refik Cemal Bey'e Hüsnü Paşa hücum etti.

— Karımın sebeb-i mevti[5] sen oldun, diye yakasına sarıldı.

Refik Cemal Bey yakasından onu yakaladı. Fırlattı.

---

[1] Güleryüzünden.
[2] İyi tanıklık.
[3] Hesaba katmayarak.
[4] Ortaya çıktı.
[5] Ölüm-sebebi.

Hüsnü Paşa mezarın üstüne düştü, cemaat karıştı, İmam Efendi araya girdi.

Hüsnü Paşa kayınpederini aldı götürdü. Cemal Bey tamamen bir çocuk gibi olmuş. Refik Cemal Bey, Server Bey cenazenin sonuna kadar kaldılar. İşittiğime göre, Refik Cemal, Hüsnü Paşa'nın haremini severmiş. Hülasa bu arasında birçok karışık şeyler olmuş. Zavallı Refik Cemal.

— Eğer halkın helalına göz dikti ise gözü kör olsun. İnci gibi karısı var.

Bunu, son sözleri işitebilen Haşim'in annesi Lütfiye Hanım kapıdan söylüyordu. Murat Efendi kaşlarını çattı:

— Ölüleri hayırla yad ediniz derler. Allah tazenin taksiratını[1] affetsin. Şimdi çocukluğu gözümün önüne geldi. Hani bir bayram Cemal Bey onu nasılsa getirmişti. Yahu nasıl uzun saçlı bir kızdı.

— Cemal Bey'in alafranga kızlarının büyüğü değil mi? İmansızlığın sonu budur, efendi. Acımana şaşıyorum. Allah ona ahrette yatacak yer verecek mi sanıyorsun? Bütün ömrü gâvur memleketlerinde geçti.

Murat Efendi'nin gözleri on beş yirmi sene evvel kibar komşusunun nasılsa ona bir bayramda kızıyla geldiğini ve o kızın kendi elini öptüğünü tahayyüle dalmıştı. O sene Handan'ın annesini gömmüşlerdi. Murat Efendi de cenazesinde bulunmuştu. İhtiyarın yüzündeki buruşuklar bir daha düzeldi:

— Allah taksiratını affetsin, dedi. Haşim'in de gözleri annesinden babasından uzak bir hayale dalmıştı. İki sene evvel Refik Cemal'in karısı doğururken, Handan İstanbul'a geldiği zaman bir perşembe günü kapıdan çıkarken görmüştü. Handan'ın o gün güzel günlerindendi. Arabadan inerken çocukluğunda komşunun oğlu genç zabite gözleriyle kardeşçe ve tatlı bir tebessüm göndermişti. Onun yanaklarından yaşlar aktı. O güzel çehreyi şimdi bir aşk günahının pençelerinde müteellim,[2] bed-

[1] Kusurlarını.
[2] İçi sızlayan.

baht ve deli gördü. Yabancı bir memlekette, yabancı bir hastanede ölüp gitmişti. Yüreğinden kopar gibi:

— Zavallı Handan, zavallı Refik Cemal, dedi.

KİTABI YAYINA HAZIRLAYANLARIN YARARLANDIĞI KAYNAKLAR

Adıvar, Halide Edib; *Handan,* İstanbul, Tanin Matbaası 1329 [1912].

Adıvar, Halide Edib; *Handan,* İstanbul, 1963.

Adıvar, Halide Edib; *Handan,* İstanbul, 1981.

Bekiroğlu, Nazan; *Halide Edib Adıvar,* İstanbul, 1999.

Devellioğlu, Ferit; *Osmanlı-Türkçe Ansiklopedik Lügat,* İstanbul, 1970.

Enginün, İnci; *Halide Edib Adıvar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi,* İstanbul, 1978.

Kanar, Mehmet; *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü,* İstanbul, 2003.

TDK, *Türkçe Sözlük;* 2005. [online: http://www. halid.com.tr /sozluk/Sozluk.aspx]

TDK, *İmla Kılavuzu;* Ankara, 2005.